T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YEREL EKONOMİK KALKINMADA YENİ BİR AKTÖR OLARAK YEREL EYLEM GRUPLARI: TÜRKİYE'DEKİ İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

MEHMET KÜRŞAT KARADUMAN

Danışman : Doç.Dr Eray AKTEPE
Jüri Üyesi : Prof. Dr Erol TURAN
Jüri Üyesi : Dr. Öğr.Üyesi Alper Tunga ŞEN

KASTAMONU-2025

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Mehmet Kürşat KARADUMAN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YEREL EKONOMİK KALKINMADA YENİ BİR AKTÖR OLARAK YEREL EYLEM GRUPLARI: TÜRKİYE'DEKİ İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

MEHMET KÜRŞAT KARADUMAN

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ.DR ERAY AKTEPE

Hızla değişen dünyada toplumsal ve ekonomik dinamiklerin sürekli olarak dönüşüm geçirmesi, devletleri ve toplumları yerel kalkınmaya odaklanmaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda, yerel ekonomik kalkınma, küresel düzeyde olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir yer edinmiştir. Kırsal kalkınmanın desteklenmesi, yerel bazda minimal düzeyde başlayıp genele yayılan bir büyüme modeli olarak 20. yüzyılın sonlarından itibaren benimsenmiştir. Özellikle artan nüfus, iklim değişikliğinin etkileri, tarım alanlarının daralması ve kırdan kente göç gibi faktörler, yerel kalkınmanın önemini daha da artırmıştır. Türkiye'nin 2007 yılından itibaren ortak olduğu Avrupa Birliği'nin LEADER programı, yerel kalkınma stratejilerinin geliştirilmesi açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Ancak Türkiye'nin parçalı arazi yapısı, küçük ölçekli üretici ağırlıklı tarım sektörü, bilgi eksiklikleri ve bürokratik zorluklar gibi faktörler, LEADER projelerinin uygulanmasında engeller yaratmıştır. Yerel Eylem Grupları (YEG), bu zorlukların aşılması ve Türkiye'nin kaynaklarının daha verimli kullanılması için yeni bir aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Avrupa'da geniş kabul gören bu yaklaşım, Türkiye'de henüz tam anlamıyla benimsenmemiş olmakla birlikte, etkin uygulandığında kırsal kalkınmaya önemli katkılar sağlayabileceği öngörülmektedir. YEG'ler, kırsal kalkınma hedeflerine ulaşmada sürdürülebilir üretim yöntemleri ve tarım arazilerinin etkin kullanımıyla önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin uygun iklim koşulları, ürün çeşitliliği ve güçlü üretim altyapısı, bu yaklaşımın etkin bir şekilde uygulanmasıyla hem gıda güvenliğinin sağlanmasını hem de ihracatta önemli bir rekabet avantajı kazanılmasını mümkün kılabilir. Bu bağlamda, Yerel Eylem Grupları'nın yerel kalkınma stratejilerinde benimsenmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında kritik bir rol oynayacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Yerel Eylem Grupları, Sürdürülebilirlik, Kırsal Kalkınma, İşbirliği, Yönetişim

Şubat 2025, 112 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

LOCAL ACTION GROUPS AS A NEW ACTOR IN LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT: GOOD PRACTICE EXAMPLES IN TURKEY

MEHMET KÜRŞAT KARADUMAN

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

SUPERVISOR: ASSOC. PROF ERAY AKTEPE

In a rapidly changing world, the continuous transformation of social and economic dynamics has directed states and societies to focus on local development. In this context, local economic development has gained significant importance in Turkey, as it has globally. Supporting rural development has been adopted as a growth model that starts at a minimal level locally and expands to the general level, particularly since the late 20th century. Factors such as increasing population, the impacts of climate change, the shrinking of agricultural lands, and rural-to-urban migration have further heightened the importance of local development. The LEADER program of the European Union, which Turkey has been a part of since 2007, offers a significant framework for developing local development strategies. However, factors such as Turkey's fragmented land structure, an agriculture sector dominated by small-scale producers, lack of knowledge, and bureaucratic challenges have created obstacles to the implementation of LEADER projects. Local Action Groups (LAGs) have emerged as new actors to overcome these challenges and utilize Turkey's resources more effectively. While this approach has gained widespread acceptance in Europe, it has not yet been fully embraced in Turkey. Nevertheless, when effectively implemented, it is anticipated to make significant contributions to rural development. LAGs offer valuable opportunities in achieving rural development goals through sustainable production methods and efficient use of agricultural lands. Turkey’s favorable climate conditions, product diversity, and robust production infrastructure could enable the country to ensure food security and gain a significant competitive advantage in exports through the effective implementation of this approach. In this regard, adopting Local Action Groups in local development strategies will play a critical role in achieving sustainable development goals.

KEYWORDS: Local Action Groups, Sustainability, Rural Development, Collaboration, Governance

February 2025,112 Page

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren kıymetli danışmanım Doç.Dr Eray Aktepe'ye şükranlarımı sunuyorum. Bu süreçte beni daima destekleyen aileme destek ve sabırları için sonsuz teşekkür ediyorum. Tezimin şekillenmesinde bana yardımcı olan Taşköprü, Cide, Kızılhisar, Oksijen ve Ondokuz Mayıs Yerel Eylem Grubu yöneticilerine, TKDK genel müdürlük personeline ayrıca teşekkürlerimi iletiyorum.

Mehmet Kürşat KARADUMAN

Kastamonu, 2025

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TAAHHÜTNAME ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
TEŞEKKÜR ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **x**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **xi**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Araştırmanın Amacı ve Hedefleri 2
1.2 Araştırmanın Önemi 3
1.3 Araştırmanın Hipotezleri ve Soruları 4
1.4 Araştırmanın Yapısı 6
1.5 Araştırmanın Metodolojisi 7
2. YEREL EKONOMİK KALKINMA VE TARİHÇESİ **10**
2.1 Ekonomik Kalkınma Kavramı 10
2.2 Geleneksel Ekonomik Kalkınma 11
2.3 Yerel Ekonomik Kalkınma 13
2.4 Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımları 15
2.5 Yerel Yönetimlerin Kalkınmada Üstlendiği Rol 17
3. DÜNYADA YEREL EKONOMİK KALKINMA DENEYİMLERİ **19**
3.1 Amerika Birleşik Devletleri: San Francisco Teknoloji Bölgesi 19
3.2 Güney Kore: Seul ve Kentsel Dönüşüm 20
3.3 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Yerel Ekonomik Kalkınma Deneyimi 21
3.4 Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) Yerel Ekonomik Kalkınma Deneyimi 22
3.5 Avrupa Birliği Yerel Ekonomik Kalkınma Deneyimleri 24
3.6 LEADER YAKLAŞIMI 41
4. YEREL EKONOMİK KALKINMA AKTÖRLERİ VE YEREL EYLEM GRUPLARI **48**
4.1 Yerel Ekonomik Kalkınmada Yeni Bir Aktör Olarak Yerel Eylem Grupları 54
4.2 Yerel Eylem Gruplarının (YEG) Karşılaştıkları Zorluklar 55
4.2.1 Bürokratik Sorunlar 56
4.2.2 Yerel Eylem Grubu Çalışan Sorunları 56
4.2.3 Maddi Sorunlar 56
5. TÜRKİYE'DE YEREL EKONOMİK KALKINMA DENEYİMLERİ: YEREL EYLEM GRUPLARI'NIN İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ VE BULGULAR **58**
5.1 AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye 58
5.2 Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Araç(IPA) ve Kırsal Kalkınma 60
5.3 Araştırma Bulguları 63
5.4 Ondokuz Mayıs Yerel Eylem Grubu (Samsun) Salep Kullanılarak Katma Değerli 60 Çeşit Ürün Oluşturulması 79

5.5 Çal KAYEG Yerel Eylem Grubu (Denizli)..... 80
5.6 Oksijen Yerel Eylem Grubu (Ordu) 81
5.7 Kızılhisar YEG (Denizli) "Serinhisar Leblebi Çorbası Ürün Geliştirme" 83
5.8 Ayaş YEG (Ankara) Paraşüt Kalkış Pisti Projesi..... 85
5.9 Cide Yerel Eylem Grubu (Kastamonu) Model Tekne Yapım Atölyesi 86
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 88
KAYNAKLAR 91

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1 Rostow ’un Sınıflandırdığı Ekonomik Katmanlar. 11
Şekil 2 Yerel Ekonomik Kalkınmanın Dört Ana Unsuru 14
Şekil 3 OECD Yerel Kalkınma Stratejileri Ana Başlıkları 23
Şekil 4 AB Yerel Ekonomik Kalkınma Stratejileri Ana Başlıkları 25
Şekil 5 IPA Bileşenleri 32
Şekil 6 IPA Bileşenleri 36
Şekil 7 Hukukun Üstünlüğü, Temel Haklar ve Demokrasi 38
Şekil 8 İyi Tönetişim, AB Müktesebatına Uyumu 38
Şekil 9 Yeşil Gündem ve Sürdürülebilir Bağlantısallık 39
Şekil 10 Rekabetçilik ve Kapsayıcı Büyüme 39
Şekil 11 Bölgesel ve Sınıf Ötesi İşbirliği 39
Şekil 12 Kırsal Kalkınma Stratejileri 42
Şekil 13 LEADER yaklaşımının Uygulanmasındaki Ana Başlıklar 42
Şekil 14 Bölgesel Kalkınma Ajansının Fonksiyonları 52
Şekil 15 Yerel Ekonomik Kalkınmanın Geleneksel Aktörleri 53
Şekil 16 IPA Bileşenleri 60
Şekil 17 LEADER Uygulanan İller 62
Şekil 18 Küçük Ölçekli Yerel Eylem Grupları 65
Şekil 19 Orta Ölçekli Yerel Eylem Grupları 65
Şekil 20 Büyük Ölçekli Yerel Eylem Grupları 66

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1 Salepli Lezzetler Kitabı İçindekiler Bölümü. 80
Görsel 2 Çal Kadın Kooperatifi İnternet Satış Sitesi 81
Görsel 3 Oksijen YEG Üyeleri Ürün Tanıtımı 83
Görsel 4 Oksijen YEG Tarafından Üretimi Teşvik Edilen Katma Değerli Ürünler .. 83
Görsel 5 Pamukkale Üniversitesi Gastronomi Yarışmasında Üretilen Tatlılar 84
Görsel 6 Ayaş Paraşüt Tepesi 86
Görsel 7 Cide Model Tekne Yapım Atölyesi..... 87

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1 Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) İşleyişi 29
Tablo 2 Mali Desteklerin Sektörlere Dağılımını Gösteren Tahsis Tablosu 36
Tablo 3 Yerel Eylem Grupları Büyüklük Kategorileri 63
Tablo 4 Tüm Bölgelerin Genel Değerlendirmesi 64
Tablo 5 Marmara Bölgesi Yeg Dağılım Listesi 67
Tablo 6 Ege Bölgesi Yeg Dağılım Listesi 68
Tablo 7 Akdeniz Bölgesi Yeg Dağılım Listesi 69
Tablo 8 Karadeniz Bölgesi Yeg Dağılım Listesi 71
Tablo 9 İç Anadolu Bölgesi Yeg Dağılım Listesi 73
Tablo 10 Doğu Anadolu Bölgesi Yeg Dağılım Listesi 75
Tablo 11 Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yeg Dağılım Listesi 76
Tablo 12 Yerel Eylem Grupları İyi Uygulama Örnekleri 77

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AB : Avrupa Birliği
AR-GE : Araştırma Geliştirme
CAP : Common Agricultural Policy
ERDF : European Regional Development Fund
EAFRD : European Agricultural Fund for Rural Development
GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
ILO : International Labour Organization
IPA : Instrument for Pre-Accession Assistance
IPARD : Instrument for Pre – Accession Assistance Rural Development
ISPA : Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
LEADER : Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale
PHARE : Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy
SAPARD : Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
OECD : Organisation for Economic Co-Operation and Development
OTP : Ortak Tarım Politikası
PHARE : Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy
SAPARD : Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
TKDK : Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
YEG : Yerel Eylem Grupları
YEK : Yerel Ekonomik Kalkınma

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası çerçevesinde geliştirilen ve 2007 yılından itibaren Türkiye'de uygulanmaya başlanan LEADER yaklaşımı, kırsal kalkınmada yeni bir paradigma sunmaktadır. Bu yaklaşım, yerel aktörlerin katılımını esas alarak Yerel Eylem Grupları aracılığıyla kırsal bölgelerde ekonomik büyüme, sosyal katılım ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerini bir arada gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye'nin geniş ve verimli tarım arazilerine sahip olmasına rağmen, Avrupa ülkeleri kadar yüksek bir üretim verimi elde edememesi, kırsal kalkınma politikalarının daha etkin bir şekilde ele alınmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda Yerel Eylem Grupları, kırsal kalkınmada hem yenilikçi hem de sürdürülebilir bir aktör olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Yerel Eylem Gruplarının Türkiye'de kırsal kalkınma süreçlerindeki rolü ve etkisi, Avrupa Birliği'nin başarılı uygulamalarıyla karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarının yapısal sorunları ve idari-bürokratik engelleri, LEADER modelinin etkin uygulanmasında karşılaşılan zorlukları şekillendirmektedir. Ancak, bu engellerin aşılması durumunda Yerel Eylem Gruplarının, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden bir araç olarak nasıl kullanılabileceği varsayımı, bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Türkiye'deki kırsal kalkınma politikalarının yetersizliği karşısında, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası kapsamında uygulanan LEADER yaklaşımı ve Yerel Eylem Grupları modeli, kırsal kalkınmada sürdürülebilir, çevreye duyarlı ve etkin bir çözüm sunabilir mi? Bu yaklaşımlar Türkiye'nin idari, ekonomik ve bürokratik yapısına nasıl entegre edilebilir ve bu süreçte karşılaşılan yapısal sorunlar nasıl aşılabilir? Soruları çalışma boyunca cevaplanmaya çalışılacak sorular olacaktır. Çalışmanın bu temel sorunsalı, LEADER yaklaşımı ve Yerel Eylem Gruplarının Türkiye'deki uygulanabilirliğini ve etkinliğini sorgularken, aynı zamanda kırsal kalkınmaya yönelik yenilikçi çözümler geliştirilmesine yönelik bir zemin oluşturulması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de kırsal kalkınma politikalarının etkinliğini artırmak amacıyla, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası kapsamında uygulanan LEADER yaklaşımı ve Yerel Eylem Grupları modeli gibi başarılı uygulama örneklerini incelemek; bu modellerin Türkiye'nin idari, ekonomik ve bürokratik yapısına entegrasyon potansiyelini değerlendirmek; mevcut kırsal kalkınma politikalarındaki eksiklikleri tespit ederek sürdürülebilir, verimli ve maliyet etkin çözümler geliştirilmesine katkı sağlamaktır. Bu bağlamda, çalışmanın temel varsayımı, Avrupa Birliği'nin LEADER yaklaşımı ve Yerel Eylem Grupları modeli örnekleminde, Avrupa Birliği'ndeki başarılı uygulamaların Türkiye'nin kırsal kalkınma politikaları ile uyumlu bir şekilde adapte edilebileceği ve bu uyarlamanın kırsal bölgelerde ekonomik büyümeyi, sosyal katılımı ve çevresel sürdürülebilirliği artırabileceğidir. Çalışmada, Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarında karşılaşılan temel sorunlar nelerdir, LEADER yaklaşımı ve Yerel Eylem Grupları, Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarına nasıl uyarlanabilir ve Avrupa ülkelerinde LEADER modeliyle elde edilen başarılı uygulamalar nelerdir ve bu uygulamalardan Türkiye ne tür dersler çıkarabilir gibi temel araştırma sorunlarına yanıt aranmaktadır. Türkiye'nin idari, bürokratik ve ekonomik yapısıyla Avrupa ülkelerinin sistemleri arasındaki farkları inceleyerek, kırsal kalkınma politikalarının etkinliğini artırmaya yönelik karşılaştırmalı bir analiz sunacaktır. Kırsal kalkınmada sürdürülebilirlik ve yönetişim kavramlarının nasıl daha etkili kullanılabileceğine dair öneriler geliştirerek, bu alanda politika yapıcılar için yeni bir bakış açısı sağlayacaktır.

1.1 Araştırmanın Amacı ve Hedefleri

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki kırsal kalkınma politikalarının etkinliğini artırmak için Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası çerçevesinde uygulanan LEADER yaklaşımı ve Yerel Eylem Grupları modelini incelemektir. Çalışma, bu modellerin Türkiye'nin idari, ekonomik ve bürokratik yapısına entegrasyon potansiyelini değerlendirmeyi ve mevcut kırsal kalkınma politikalarındaki eksiklikleri belirleyerek, sürdürülebilir, verimli ve maliyet etkin çözümler geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Çalışmada, Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma stratejileri arasında yer alan LEADER yaklaşımının ve Yerel Eylem Grupları modelinin tarihsel gelişimini ve başarısını analiz etmek hedeflenmektedir. Çalışmada ayrıca Türkiye'deki mevcut yerel eylem politikaları incelenerek, bu politikaların etkinliğini değerlendirmek ve politikalar arasındaki boşlukların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Nitekim çalışma ile yerel eylem gruplarının kırsal kalkınma alanında sürdürülebilir, verimli ve maliyet etkin çözümleri ön plana çıkarılarak, mevcut kırsal kalkınma politikalarının iyileştirilmesine yönelik stratejiler öne sürülmektedir. Çalışma boyunca ele alınacak Türkiye'de faaliyet gösteren Yerel Eylem Grupları gibi yerel paydaşların süreçlere dâhil edilmesinin, kırsal kalkınma üzerindeki olumlu etkilerini değerlendirmek çalışmanın temel hedeflerinden biridir. Araştırma sonrası elde edilen bulgular sayesinde Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarının güçlendirilmesi için somut öneriler sunmak ve bu alanda gelecekteki araştırmalara ışık tutmak amaçlanmaktadır.

1.2 Araştırmanın Önemi

Küreselleşme ve modernleşme süreçlerinin derinleştirdiği bölgesel eşitsizlikler, kırsal kalkınmanın yalnızca ekonomik bir hedef değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Avrupa Birliği'nin LEADER yaklaşımı, kırsal kalkınma politikalarına yenilikçi bir perspektif getirerek, yerel aktörlerin karar alma süreçlerine aktif katılımını merkeze koyan bir model sunmaktadır. Bu model, kırsal kalkınmayı yalnızca merkezden planlanan bir süreç olmaktan çıkarıp, yerelin özgün koşullarına dayalı, dinamik ve kapsayıcı bir sistem olarak yeniden tanımlamaktadır.

Türkiye'nin kırsal kalkınma politikaları ise uzun yıllar boyunca merkeziyetçi yapılar üzerinden şekillenmiş ve yerel toplulukların özgün ihtiyaçlarını yeterince karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda**,** Yerel Eylem Grupları (YEG) gibi katılımcı mekanizmaların oluşturulması, kırsal kalkınmanın daha etkin ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmesi için büyük bir potansiyel taşımaktadır. LEADER yaklaşımı ve YEG modeli, Türkiye'nin kırsal bölgelerinde ekonomik büyümeyi desteklemekle kalmayıp, aynı zamanda sosyal dayanışmayı artırma ve çevresel korumayı teşvik etme açısından da önemli fırsatlar sunmaktadır.

Bu araştırma, LEADER yaklaşımı ve Yerel Eylem Grupları modelinin Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarına uyarlanabilirliğini değerlendirmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın sonuçlanması ile birlikte Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma politikalarından biri olan LEADER yaklaşımının, Türkiye bağlamında ele alınarak literatüre yeni bir perspektif kazandırılması ve bu bağlamda yerel kalkınma süreçlerinde daha katılımcı, dinamik ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesine katkı sunulması amaçlanmaktadır. Bu çalışma sayesinde ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin kırsal kalkınma projelerinde nasıl bütünleşik bir şekilde ele alınabileceği ortaya konulacaktır.

1.3 Araştırmanın Hipotezleri ve Soruları

Çalışmanın temel varsayımı, Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma politikalarında başarıyla uyguladığı LEADER yaklaşımının ve bu yaklaşımın kilit unsurlarından biri olan Yerel Eylem Grupları modelinin, Türkiye'nin kırsal kalkınma süreçlerine uyarlanabilir olduğudur. Bu uyarlama, yalnızca yerel toplulukların ekonomik refahını artırmayı değil, aynı zamanda sosyal katılımı teşvik etmeyi ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamayı da hedeflemektedir.

LEADER yaklaşımı, kırsal kalkınmayı yalnızca merkezden planlanan bir süreç olarak değil, yerel aktörlerin karar alma süreçlerine aktif katılımıyla dinamik bir sistem olarak ele alınmaktadır. Yerel Eylem Grupları, bu anlayışın somut bir uygulamasıdır ve bölgesel kalkınma projelerini planlayan, yöneten ve hayata geçiren yerel aktörlerden oluşmaktadır. Bu gruplar, bölgelerinin özgün ihtiyaçlarını analiz ederek, ekonomik büyüme, sosyal kalkınma ve çevresel koruma hedeflerini bir arada gerçekleştiren projeler geliştirme kapasitesine sahiptir. Türkiye'nin kırsal kalkınma politikaları ise uzun yıllar boyunca daha merkeziyetçi bir yapıya dayanmıştır. Ancak, bu yapı çoğu zaman kırsal alanların kendine özgü sorunlarına uygun çözümler üretememiş, yerel ihtiyaçları yeterince karşılayamamıştır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin katılımcı ve yerel temelli yaklaşımının, Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarına entegre edilmesi, mevcut zorlukları aşmak ve daha etkili bir kalkınma modeli oluşturmak için önemli bir fırsat sunmaktadır.

Çalışmada, Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarının mevcut durumu, LEADER yaklaşımının uygulanabilirliği ve bu süreçte karşılaşılan engeller incelenecektir. Bu inceleme, Avrupa Birliği'nin başarılı kırsal kalkınma uygulamalarıyla karşılaştırmalı olarak yapılacaktır. Bu hedef doğrultusunda oluşturulan araştırma soruları;

- Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde kırsal kalkınma politikalarının rolü nedir ve bu uygulanan projeler Türkiye'de nasıl bir etki yaratmaktadır?
- Ekonomik kalkınma süreçleri içerisinde yerel ekonomik kalkınmanın önemi nedir?
- Yerel ekonomik kalkınma süreçlerinde izlenilen stratejik yaklaşımlar ve girişimcilik süreci nasıl izlenmektedir?
- Yerel yönetimlerin ulusal ve bölgesel kalkınmadaki üstlendiği rol nedir?
- Dünyada yerel ekonomik kalkınma deneyimleri nelerdir? Hangi örnekler verilebilir?
- Uluslararası örgütlerin yerel ekonomik kalkınma deneyimlerine hangi örnekler verilebilir?
- Avrupa Birliği'nin yerel ekonomik kalkınma deneyimlerine hangi örnekler verilebilir?
- Avrupa Birliği üye ülkelere sağlanan kırsal kalkınma yardımları nelerdir?
- Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerde katılım öncesi kırsal mali yardımlar nelerdir?
- Kırsal ekonominin gelişmesine yönelik faaliyetler bağlamında LEADER yaklaşımı stratejileri nelerdir?
- Türkiye'deki yerel ekonomik kalkınma deneyimleri nelerdir?

- Türkiye'deki yerel ekonomik kalkınmanın geleneksel aktörleri kimlerdir?
- Yerel ekonomik kalkınmada Yerel Eylem Grupları yeni bir aktör olabilir mi?
- Türkiye'deki Yerel Eylem Gruplarının başarılı uygulama örnekleri nelerdir?

1.4 Araştırmanın Yapısı

Araştırma 6 bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümü giriş bölümüdür. Giriş bölümünde çalışmanın konusu ve önemi, amacı ve hedefleri, çalışmanın hipotezleri, soruları ve metodolojisi bulunmaktadır.

İkinci bölümde yerel ekonomik kalkınma kavramının temellerini incelenerek ortaya çıkışından günümüze kadar olan süreci ekonomik kalkınma, geleneksel kalkınma, yerel ekonomik kalkınma olarak ele alınmış ve bu alanda öne sürülmüş olan yaklaşımlar incelenmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde dünyada yerel ekonomik kalkınma deneyimlerinden bahsedilmiş olup Avrupa Birliği tarafından desteklenen projelere ağırlık verilmiştir. Avrupa Birliği'nin üye ülkelere ve üye olmayan ülkelere yaptığı yardımlar, bu yardımları sağladığı kırsal kalkınma fonları, bölgesel olarak ülke ekonomilerini canlandırma çabalarından bahsedilmiştir. Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelere yapılan yardımların katılım öncesi ve destekleri ve kademelendirilerek yapılan yardımların örneğin IPA, tarihsel süreçlere bağlı sıralaması yapılarak içerikleri incelenmiştir. Ayrıca çalışmanın temel konularından biri olan LEADER yaklaşımı ayrıntılarıyla birlikte incelenmiş olup bu yaklaşımın barındırdığı ilkelerden bahse konu olmuştur. Türkiye'de geçmişten günümüze kadar olan yerel ekonomik kalkınma deneyimleri ve Avrupa Birliği desteklerinin etkileri ayrıca incelenmiştir. LEADER'ın temel 7 ilkesi alt başlıklar halinde incelenerek bu alanda yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde yerel ekonomik kalkınmanın geleneksel aktörleri olan yerel paydaşların üstlendiği rolleri hangi açıdan destekleri incelenmiştir. İlk olarak merkeze bağlı kamu kurumlarının üstlendiği roller ve sırasıyla yerel yönetimlerin üstlendiği

roller incelenerek kamu-özel sektör ortaklığı ve yereldeki etkileri incelenmiştir. Sivil toplum örgütleri, bölgesel kalkınma ajansları ve üniversitelerin sahip olduğu potansiyelin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. Yerel eylem gruplarının yeni bir aktör olarak ortaya çıkışı anlatılarak yerel eylem gruplarının karşılaştıkları zorluklar detaylı olarak incelenerek projelerin hayata geçirilmesinde geçilen aşamalar hakkında genel bilgi verilmiştir. Derneklerin yönetimi, bütçeleme ve idari alanlarına değinilmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye'de yerel ekonomik kalkınma deneyimleri, Yerel Eylem Gruplarının iyi uygulama örnekleri ve çalışmada elde edilen bulgulara değinilmiştir. Türkiye'deki faal durumda olan 94 adet yerel eylem grubunun bölgelere, illere ve küçük-orta-büyüklüklerine göre ayrımı tablolar halinde verilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan altıncı bölüm ise sonuç ve öneriler bölümüdür. Çalışmada elde edilen bulguların ve tabloların analizi yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

1.5 Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırma, Türkiye'de faaliyet gösteren 94 Yerel Eylem Grubu (YEG) arasından, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun (TKDK) web sitesinde kırsal kalkınma çalışmaları için iyi uygulama örneği olarak sunulan 27 YEG içerisinden seçilen en başarılı 6 YEG'i incelemeyi amaçlamaktadır. Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası kapsamında uygulanan LEADER yaklaşımı ve Yerel Eylem Grupları modeli gibi başarılı uygulama örneklerini incelemek; bu modellerin Türkiye'nin idari, ekonomik ve bürokratik yapısına entegrasyon potansiyelini değerlendirmek; mevcut kırsal kalkınma politikalarındaki eksiklikleri tespit ederek sürdürülebilir, verimli ve maliyet etkin çözümler geliştirilmesine katkı sağlamak için yapılacak derinlemesine literatür taraması ile araştırma sınıflandırılacak, iyi uygulama örnekleri karşılaştırılarak detaylıca analiz edilecektir. Çalışmanın veri setini oluşturacak belgelerin analizi için doküman analizi yöntemi kullanılacaktır. Çalışma kapsamında kullanılacak verilerin birincil kaynağı olarak T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Türkiye Ulusal Kırsal Ağına bağlı Yerel Eylem Grupları Veritabanı ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun destek başlıkları altında yer alan LEADER

Yaklaşımı-Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması web sayfasında bulunan yerel eylem grupları, iyi uygulama örnekleri ve bu grupların proje örnekleri yer almaktadır. Yerel Eylem Gruplarının yayınladığı faaliyet raporları ayrıntılı bir şekilde irdelenecektir. Ayrıca TKDK'dan alınan YEG listeleri tablolaştırılarak sunulacaktır. Ağ kavramının kırsal kalkınma politikalarına yönelik Avrupa çapında bir politika aracı haline gelmesi 1991-1993 döneminde uygulamalı olarak başlatılan LEADER yaklaşımına ilişkin akademik yayınlar ve proje örneklerinden oluşan çeşitli dokümanlar toplanacak, gözden geçirilecek, sorgulanacak ve analiz edilecektir. Bu portallarda yer alan proje envanteri incelenerek Türkiye'de LEADER yaklaşımına bağlı Yerel Eylem Grupları çerçevesinde oluşturulan temel projelere ilişkin uygulama örnekleri değerlendirilecektir. Literatür taraması ve ilgili veri tabanı incelemeleri sonrası öne çıkan iyi uygulama örneği Yerel Eylem Grupları, doküman analizi yöntemi kullanılarak irdelenecektir.

Bu araştırmada, Türkiye genelinde faaliyet gösteren 94 Yerel Eylem Grubu (YEG) içerisinden yalnızca 27'si Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından iyi uygulama örneği olarak sunulmaktadır. Ancak bu 27 YEG'in tamamının incelenmesi yerine, çalışmada yalnızca en başarılı olarak değerlendirilen 6 YEG ele alınmıştır. Bu sınırlama, aşağıda belirtilen nedenlerden kaynaklanmaktadır:

YEG Modelinin Görece Yeni Olması: Türkiye'de YEG'lerin kurulumu ve kırsal kalkınma projelerine katkısı yeni bir olgu olduğundan, bu gruplara ilişkin bilgi birikimi ve erişilebilir veri sınırlıdır.

Aktif Web Sayfalarının Eksikliği: YEG'lerin birçoğunun aktif bir web sitesi bulunmaması, ilgili proje ve faaliyet bilgilerinin doğrudan erişilebilir olmasını engellemiştir.

Zaman Kısıtı: Araştırmanın belirli bir süre içinde tamamlanması gerektiği için, tüm YEG'lere ulaşma ve detaylı bir inceleme yapma imkânı bulunamamıştır.

Veri Erişimi ve Mevcut Belgelerin Yetersizliği: Bazı YEG'lerin faaliyet raporları ve proje dokümanlarına ulaşılamaması, tüm iyi uygulama örneklerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi zorlaştırmıştır.

Bu kısıtlar doğrultusunda, araştırma kapsamında incelenen 6 YEG, hem TKDK'nın iyi uygulama örnekleri arasında yer alan hem de veri ve doküman erişiminin mümkün olduğu gruplar arasından seçilmiştir. Bu sınırlamalar, çalışmanın bulgularının genellenebilirliğini etkilemekle birlikte, derinlemesine analiz için bir odak sağlanmasına olanak tanımıştır.

2. YEREL EKONOMİK KALKINMA VE TARİHÇESİ

2.1 Ekonomik Kalkınma Kavramı

Kalkınma kavramı insanoğlu hayatta kalma savaşı vermeye başladığı günden beri süregelmektedir. Dönemin şartlarına bağlı olarak takas gibi yöntemlerle başlayan ekonomik etkileşim gün geçtikçe dönüşüme uğramıştır. İktisadi kalkınma; belirli bir süreç içerisinde üretim faktörlerinin bir araya getirilerek birim başına alınan verimin sürekli olarak artmasıyla beraber kişi milli gelirin de arttığı bir süreçtir. Alt yapı ve eğitimin yanında vatandaşların yaşam kalitesini artırarak yerelde daha çok iş ve istihdam yaratılmasını sağlayarak daha iyi bir yaşam sunar. Ekonomik kalkınma, üretim kapasitesinin artmasının yanında sürdürülebilir büyüme, teknik ve sosyal alanda gelişme ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır (Küçük, 2010:10). Kalkınmanın amacı insanların refahını yükseltmek, hayat standartlarını mevcut koşullar içerisinde en iyi yere getirmek, huzuru ve güveni tesis etmektir (Kalkınma Bakanlığı, 2013:2). İnsan refahının ölçütü olarak dünya çapında kişi başına düşen milli gelir kavramı kullanılmaktadır. Buna göre ikinci dünya savaşından sonraki süreçte bu kavram önem kazanarak gündemde yerini almıştır. 1980'li yıllarda kişi başına düşen milli gelir 2000 dolar bandında iken 2000'li yıllarda 5000 dolara yükselmiştir. 2017 yılına gelindiğinde ise kişi başına düşen milli gelirin ortalaması 10 bin doları geçmiştir. Gün geçtikçe gelişen ve büyüyen devletler insana yatırım yapmanın farkına varmış ve bu alanda yarışa girmişlerdir. Artan gelirin ekonomik kalkınmanın da göstergesi olmakla birlikte kalkınmanın birden fazla kriteri vardır. Bunun en belirgin örneklerinden biri de Birleşmiş Milletlerin yayınlamış olduğu İnsani Gelişme Endeksi'ndeki üç kriterdir. İlk kıstas gelir olsa da onu takip eden diğer iki önemli etken sağlık ve eğitim düzeyidir. Bu endeksten yola çıkarak ekonomik kalkınma çok aktörlü bir yapıdır ve paydaşlarından etkilenmektedir. Gelişmiş bölgeler kalkınma konusunda ivme kazanmışken daha az gelişmiş bölgelerde kalkınma hızının sabit ve düşük olması zaman içerisinde küresel çaplı kalkınma önerilerini de yerel çapta kalkınma alanlarının geliştirilmesine dönüştürmüştür. İlk olarak minimal büyümenin sağlanması ilerleyen süreçlerde yerelden genele doğru yayılarak tüm ekonomik paydaları büyümeye teşvik edeceği savunulmaktadır.

Nitekim toplumların sahip olduğu iktisadi ve sosyal kaynakların getirdiği gelişmişlik düzeyine göre bu beş kategoride incelenmiştir.

2.2 Geleneksel Ekonomik Kalkınma

Geleneksel kalkınma ya da klasik kalkınma kavramı, yoğun işbölümü ve kapital birikimi ile sağlanacak verimliliğin artması sonucu fert başına düşen milli gelirin artırılması olarak kabul edilmektedir (Karaca ve Şahin, 2010:43). Geçmişten günümüze süregelen, tarım ile başlayan bu kalkınma türü, el sanatları ve endüstrileşeme ile devam etmiştir. Zamanla gelişerek iş alanlarının oluşmasına, seri üretime ve yoğun işbölümünün de katkısıyla iç pazardaki doygunluk sonrası dış pazarlara yönelme eğilimi olmuştur. Bu yaklaşım merkezi yönetim öncülüğünde büyük çaplı yatırımlarla yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye çalışmasını içinde barındırır. Geleneksel Kalkınma kavramı altında birçok başlık yer almaktadır. Bunların en başında ise Walt Whiltman Rostow'un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımı gelmektedir.

Rostow'a göre toplumlar 5 farklı ekonomik kategori içerisinde değerlendirilir. Bunlar sırasıyla;

Şekil 1. Rostow 'un sınıflandırdığı ekonomik katmanlar. (Rostow, 1960: 4).
(şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Sözgelimi toplumların sahip olduğu iktisadi ve sosyal kaynakların getirdiği gelişmişlik düzeyine göre bu beş kategoride incelenmiştir. Rostow'un incelediği bu beş aşama Türkiye'ye entegre edildiğinde ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında Geleneksel Toplum Aşaması evresinde bulunan bir miras Osmanlı'dan devralınmıştır (Demir, 2013:43). Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda sanayi yetersiz, üretim ise yerel bazda ihtiyaçları karşılamaya yetecek kadardı. Tüketim mallarının büyük bölümü ithal edilmekle birlikte ülkede üretim yapabilecek kapasitede çok az sayıda kuruluş vardı. Tarım toplumu olarak yaşandığından dolayı var olan kuruluşlar da hayvansal ürünlerle alakalı faaliyet göstermekteydi. Daha sonrası sanayileşme atılımları gerçekleştirilerek çeşitli fonlar aracılığıyla sanayi toplumuna girilmeye çalışılmıştır. Tarımda modernleşme, gübre kullanımı ve gelişmiş tarım ekipmanlarının da yaygınlaşmasıyla tarım ve sanayide 1960'lara kadar önemli yol kat edilmiştir. Bu dönem Kalkış İçin Hazırlık Aşaması olarak adlandırılabilir. Bu tarihten itibaren 1990'lara kadar Kalkış Aşaması ve o 1990'lardan günümüze kadar olan kısım ise Kitlesel Tüketim Aşaması olarak tanımlanabilir. Ekonomik kalkınmanın amacı kişiyi, toplumları; siyasal, sosyal ve ekonomik yönden özgürleştirmektir.

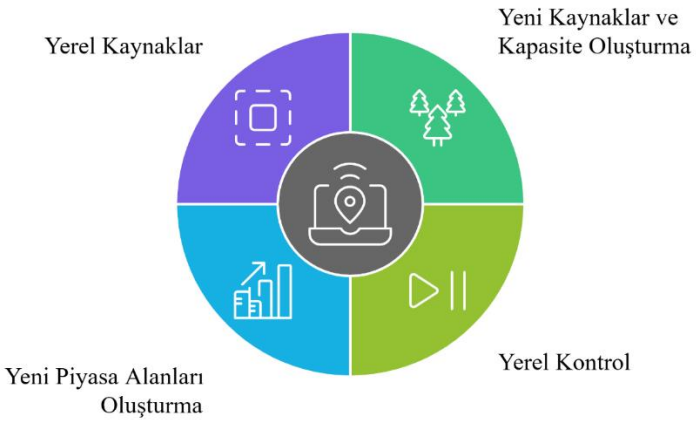
Bu özgürleştirmenin gerek duyduğu 6 boyutu vardır:

- Yaşamını sürdürebilmek için doğaya karşı galip gelmek katma değerli ürünler için önemlidir.
- Hayattan beklentilerini yüksek tutmak ve standartları yükseltmek için çabalamak.
- Çalışma ve iş koşullarını yeterli düzeye getirmek.
- Toplumlar arasında lider olmak
- Siyasal, sosyal ve ekonomik yönden özgürleştirme düzeyinin yüksek olması
- Bu şartları yerine getirirken doğaya zarar vermemek.

(Kaynak, 2014: 77-78)

2.3 Yerel Ekonomik Kalkınma

Yerel ekonomik kalkınma; toplumdaki yerel aktörlerin devletin de teşvikiyle bir çatı altında toplanarak yoğun işbölümü sonucu kamu ve özel sektör ortaklığıyla toplumun hayat standartlarını iyileştirecek bölgesel refahı sağlayacak faaliyetlerde bulunarak ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilir rekabet ortamı oluşturularak ekonomik aktivitelere destek olup, yerelde sosyoekonomik kalkınmayı hedeflemektedir (Kılınç, 2016:2). Yerel ekonomik kalkınmanın tarihçesi 1970'lere kadar uzanmaktadır. Ancak bu tarihlerde gerekli önemi görememiştir. Avrupa'da bu alanla ilgili çalışmalar 1990'lı yıllarda başlayarak IPARD'ın temelleri atılmıştır. Devletin de teşvikiyle toplumun yaşam standartlarını yükseltme girişimi zaman içerisinde karşılaşılan sorunlara rağmen başarılı olunmuştur. Avrupa Birliği ülkelerinde kamu ve özel sektörün güçlü, geniş bir işbirliği göze çarpmaktadır. Fonlarla desteklenen bu aktörler katılımı artırmıştır. Temel amaç; ekonomik aktiviteler, istihdam ve beşeri kaynakların sürdürülebilir gelişimi, çevrenin korunması ve geliştirilmesi, tüm toplum kesimleri için eşit fırsatlar yaratmaktır (WEFO, 2002:1). Dünya Bankası tanımına göre yerel ekonomik kalkınma; yerel yönetimlerin, kar amacı gütmeyen kuruluşların ve özel sektör kuruluşlarının yerel ekonomiyi güçlendirmek için birlikte çalışma fırsatı sunar. Sürekli büyümeyi ve rekabetçiliği de içerisinde bulunduran yerel ekonomik kalkınma; planlama, alt yapı, finansman gibi özel sektör ve yerel aktörlerin işlevlerini de içerir (Çimen, 2017:30). Gelişmeye devam eden ülkelerin nüfusunun büyük bir bölümü kırsalda yaşadığından dolayı yerel ekonomik kalkınma dünya için önem atfetmektedir. Nitekim bu alanda başarılı olunabilmesi için bazı unsurların altı çizilmiştir. Bunlar yerel bazda ortak hedef belirlenmesi başta olmak üzere çeşitli sektörlerdeki aktörlerin sürece dahil edilmesi, karşılaşılan problemlerde çözüm odaklı olunması ve aktörlerin sorumluluk bilincinde olması yerel ekonomik kalkınma da başarının ana unsurlarıdır. Dünya Bankası kaynaklarına göre yerel ekonomik kalkınmada dört ana faktör vardır:

Şekil 2. Yerel ekonomik kalkınmanın dört ana unsuru. (Tello, 2010:51)
(şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanılması sürdürülebilirlik açısından önemlidir çünkü milenyum sonrası önem kazanan sürdürülebilirlik, beraberinde birçok konu başlığını da gündemimize getirmektedir. Nitekim ekonomik kalkınma için yapılan çalışmaların ana başlıklarından olan bu kavram, yenilenebilir ucuz ve temiz enerji kaynaklarını barındırdığından dolayı rekabet koşullarını etkilemekte dolayısıyla sermaye yönetimi açısından önem kazanmaktadır. Başta ulusal kalkınma olmak üzere sırasıyla bölgesel kalkınma ve bunun da alt basamağı olan yerel kalkınma gelmektedir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği değişim süreciyle tabandan tavana doğru kalkınma stratejileri benimsenmeye başlanmıştır. Bölgesel kalkınmanın yerini yerel kalkınma almaya başlamış, bu alandaki çalışmalar hızlanmıştır. Yerel ekonominin sağlam temellere oturtulması için gereken; yerel aktörlerin, faaliyet gösteren küçük grupların, özel sektör ve belediyelerin bu girişimde üzerine düşen rolü üstlenmesi, toplumun bu dinamikleri açık biçimde kabullenmesi kalkınmanın en önemli aşamalarıdır. Sürdürülebilir yerel kalkınma modelini hayata geçirmenin en önemli noktalarından biri de geleneklere bağlı kalınarak gelecek nesillere miras bırakılmasını topluma inandırmaktır. (Alüftekin, 2007:26). Yerel sermaye ve iş gücünün desteğinin alınabilmesi, yerel aktörlerin süreci sahiplenmesi sayesinde ileride karşılaşılabilecek sorunların çözümüne kolay ulaşılması ve bu çözümlerin tecrübe olarak gelecek nesillere aktarılması sürdürülebilir yerel ekonomik kalkınma için önemli rol oynamaktadır. Nitekim yerel ekonomik kalkınma bir tetik mekanizması gibi tüm

aşamalarda birbiri ile bağlantılı olarak ilerlemekte olup kullanılan kaynakların devamlılığı ve stabilizesi önem arz etmektedir.

2.4 Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımları

Yerel ekonomik kalkınma belirli bir bölgedeki toplumun kapasitesini geliştirmek, refahını yükseltmek ve sürekli büyümeleri için kullanılan yöntemlerdir. Aşağıdan yukarı kalkınmayı benimseyen modelde yerel aktörlerin katılımını zorunlu kılmaktadır. Temel hedef bölgesel farklılıkların azaltılarak ekonomiyi bölgenin ihtiyaçlarına göre çeşitlendirilmesini sağlamaktır. Yerel ekonominin daha dirençli ve rekabetçi olabilmesi için yerel aktörlerin (yerel yönetimler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler) işbirliğiyle ortak amaçlar doğrultusunda çalışmasını tanımlamaktadır. Yerel kaynakların etkin kullanımı bölgenin doğal mirasının ortaya çıkarılması, kültürel miras ve beşeri ve yerel altyapı unsurlarının bölgenin sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarmada önemli rol oynayabilir. Sahip olunan kaynakların korunarak sürdürülebilir. Ekonomik kalkınma ile doğanın da kalkındırılması gerekmektedir. Nitekim dört başlık altında incelenecek olan yaklaşımlar; yerel ekonomik kalkınmada benimsenen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, yerel ekonomide stratejik yaklaşım, yerel ekonomik kalkınmada girişimcilik ve kümelenme yaklaşımları belirtilen hedeflere ulaşılmasında yol gösterici olmaktadır. Bu yaklaşımlar yalnızca ekonomik kalkınma ile sınırlı kalmamaktadır aynı zamanda toplumsal gelişme, sosyal uyum ve yaşam kalitesinin de yükselmesini beraberinde getirmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımında; yerel ekonomik kalkınma yaklaşımları genellikle bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla merkeziyetçi yapının yetersiz kaldığı yerlerde görülmektedir. Bölgenin sahip olduğu potansiyeli harekete geçirebilmek için sürdürülebilir ilkeler çerçevesinde ortaya çıkan stratejilerdir. Belirli bir zaman dilimi ile sınırlı kalmadan çevresel, sosyal ve ekonomik kalkınmanın kaynakları etkin ve verimli kullanarak yereldeki insanları etkinliğin içine dâhil etmeyi amaçlamaktadır. Doğal kaynakların verimli kullanımı teşvik ederek çevreye zarar vermeden ekonomik kalkınmanın geniş kitlelere ulaşmayı hedefler. Amaç yereldeki ekonomiyi canlandırmak ve istihdamı artırmak olduğundan dolayı bu alanda aşağıdan

yukarı doğru büyüme benimsenmesi kaçınılmazdır. Yerel tabanlı büyüme bu anlamda bölgesel ve ulusal ölçekli büyümeden farklı olarak işlemektedir. Aşağıdan yukarıya kalkınma yaklaşımı toplumdaki bireylere ve diğer aktörlere sorumluluklar yüklemektedir. Yerel imkânların kullanılması için birden çok aktöre ihtiyaç duyulmaktadır (Şahin ve Kutlu, 2014:60).

Yerel ekonomide stratejik yaklaşım; yerel ekonomik planlarda sürdürülebilir kalkınma için toplumların ihtiyaçlarını karşılamak için yönlendirme ve odaklanma sorununu çözmeye çalışmaktadır. Bölgenin potansiyelini yukarılara taşımak, uzun vadeli hedeflerle yükselişe geçmek ve bu eylemler için planlı davranmayı ifade eder. Bölgenin sahip olduğu kaynakları analiz ederek hedeflerin belirlenmesi, yerel paydaşların katılımı ve işbirliği önemlidir. Bu yaklaşımda günümüzde bölgesel kalkınma ajanslarının üstlendiği roller ön plana çıkmaktadır. Stratejik planlama, yerel ekonominin gelecekteki hedeflerini belirlemeye bu hedeflere ulaşmak için atacağı adımlar anlamına gelmektedir. Bu süreçte vizyon ve misyon belirlenmesi, hedeflere ulaşılması için strateji geliştirilmesini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra katılımcı yönetim ve performans yönetimi de bu bütünün birer parçalarıdır. Yerel halkın ve paydaşların karar alma süreçlerine katılımı, şeffaf bir ortamda kararlar alınarak bu kararların ne ölçüde işlevli olduğunun değerlendirilmesi stratejik yaklaşımın temelidir. Çıkan sonuçlara göre sürekli olarak gelişim odaklı adımlar atılarak ekonomik kalkınma parametrelerinin iyileştirilmesi, mali ve yerel kaynaklar etkin kullanılmasında planlı olarak hareket edilip sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesi yerel ekonomik kalkınmada uzun vadeli hedeflere ulaşılmasını desteklemektedir. Bu yaklaşım bölgesel imkânların ekonomik çıkara dönüştürüp istihdamı artırarak sahada öncülük etmeyi hedeflemektedir (Turvey, 2006:2010).

Yerel ekonomik kalkınmada girişimcilik; yereldeki küçük işletmelere girişimciliğin teşviklerle özendirilerek yeni işletmeler kurup istihdam sağlamalarıyla yerel döngü büyüyerek hızlanır. Yereldeki sorunlara karşı üretken ve değişken bir yapının yanı sıra girişimci bakış açısı ekonomilerin yükselişinde sektörde söz sahibi olabilmek için önem arz etmektedir (Turvey, 2006:2010). Yereldeki dinamiklerinin ortaya çıkarılması, başarılı uygulama örneklerinin bölge halkına benimsetilmesinden geçmektedir. Bu konuda basın yayın kuruluşları önemli rol üstlenmektedir. Hayata

geçirilen uygulamaların yerinde incelenip yerinde görülmesi bu oranı daha da yükseltmektedir. Nitekim ülkemizde belirli aralıklarla düzenlenen dezavantajlı bölgelerden gelişmiş bölgelere fuar ve inceleme ziyareti yaptırılan çiftçiler bunun bariz örneklerinden biridir.

Kümelenme yaklaşımı; aynı bölgede benzer sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının bir araya getirilerek işbirliği yapmasıdır. Bölgeye kalkınmada ortak bir ağdan yararlanarak daha hızlı büyüme sağlar (Sayın, 2006). Bu alanda üniversiteler, yerel yönetimler ve AR-GE merkezleri yenilikçi akımlara destek olarak geliştirilmesine öncülük eder. Bu kurumlar bir araya geldiğinde sektörlerin gelişimi hızlanır ve istihdam artar. Sorunlara ortak çözüm bulmak, bilgi ve deneyim paylaşımı da kolaylaşır. Türkiye'de kümelenme yaklaşımının son yirmi beş yıllık geçmişine baktığımızda ise uygulamaya çalışıldıysa da bu alanda kayda değer bir gelişme görülmemektedir. İzlenen bir politika da bulunmamaktadır. Yasal zemini bulunmamakla beraber henüz hukuki bir statü kazanmış değildir (Karadeniz ve Kulaksız, 2018:728).

2.5 Yerel Yönetimlerin Kalkınmada Üstlendiği Rol

Yerel yönetimler bölgesel kalkınma süreçlerinin en önemli aktörlerinden biridir. Ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmada öncü bir rol oynamaktadır. Kentin ihtiyaç duyduğu alt yapı yatırımları, girişimcilik projeleri, ulaşım, enerji, temiz içme suyu gibi hizmetlerin yerel ekonomik kalkınmaya etkisi büyüktür. Yatırımcı ve girişimcilerin bölgeye çekilmesinde önemli rol oynamaktadır (Efşan ve Yılmaz, 2021:99). Yerel ekonominin canlanması ve bölgedeki faaliyetlerin örnek alınması için küçük ve orta ölçekli işletmelere teşvikler verilerek bölgedeki işsizlik oranının düşürülmesi sağlanabilir. Bu noktada girişimciliği teşvik eden programlar, kuluçka merkezleri ve meslek edinme kursları düzenleyerek yereldeki iş gücü piyasasını canlandırmaktadır. Yereldeki esnafa verilen desteklerin yanı sıra vergi de kolaylık sağlandığı takdirde ekonomik çeşitlilik de sağlanacaktır (Efşan ve Yılmaz: 2021:99). Yerel yönetimler projelerini hayata geçirmek için özel sektör ile işbirlikleri yapmaktadır. Bu ortaklıklar ticaretin geliştirilmesi ve çeşitlenmesi, turizm ve altyapı gibi alanlarda birçok proje içerir. Özel sektör marifetiyle yapılması da süreci hızlandırmaktadır. Ekonomik

kalkınmaya bağlı olarak sosyal hizmet ve politikaların temelinin oluşmasından sonra yoksullukla mücadele edilerek dezavantajlı kesimlerin eşitsizliklerini giderilmesi sağlanabilir (Çetin, 2007:160). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yenilenebilir enerji projeleri ve çevre dostu altyapılara öncülük eder. Halkın karar alma süreçlerine katılımını artırarak sosyal uyumun sağlanması noktasında katkıda bulunur. Yerel yönetimler, topluma en yakın hizmet eden kuruluştur ve toplumla ilişkileri iyi tutmak zorunda olup toplum refahı için çalışmakla görevlendirilmişlerdir (Toprak, 2014). Yerel halkın isteklerine en hızlı cevap verebilecek olan yönetim organının halk tarafından seçilmiş olması sebebiyle ayrı bir önemi vardır.

3. DÜNYADA YEREL EKONOMİK KALKINMA DENEYİMLERİ

Küreselleşmenin etkisiyle geleneksel kalkınma yöntemi olan yukarıdan aşağıya kalkınma politikalarına olan güvenin azalmasıyla yerel kalkınma kavramı önem kazanmıştır. Yereldeki kalkınma girişimleri daha rekabetçi ve sürdürülebilir bir konumda olması nedeniyle hızlı büyüme ivmesi yakalamıştır. Bölgesel farklılarının azaltılmasında, yereldeki karar alma süreçlerinin hızlandırılmasında ve yerel potansiyelin ortaya çıkarılarak istihdam oluşturma noktasında yerel kalkınma dünyada benimsenmeye başlanmıştır. Bu bölümde incelenecek olan dünyada yerel ekonomik kalkınma deneyimleri olarak teknolojinin hızlı geliştiği Amerika örneği başta verilmiştir. İkinci olarak sanayinin ve üretimini Avrupa'daki başkenti olarak tabir edilen Almanya örneği; işbirliği, Ar-Ge ve inovasyonun bir arada uygulandığı başarılı örnekleri içinde bulundurduğundan dolayı bu başlık altındaki başarılı örneklerden biridir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nün çalışmaları bu bölümde ülkeler baz alınarak incelenecek olup yapılan çalışmaların ülkelere nasıl uyarlandığı irdelenecektir. Bu başlığın ilk bölümünde ülkeler ikinci bölümünde ise uluslararası örgütlere yer verilecektir. Toplumların refahını artırmak, bölgesel kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak ve yerel aktörleri harekete geçirmek için yürütülen politikaları kapsayan yerel ekonomik kalkınma, 1970'li yıllardan itibaren gündemimizde önemli yer tutmuştur. Sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal ve çevresel olarak eşgüdümlü ilerleyebilmesi için bir uzlaşma ortaya çıkmıştır. Hükümetler ve uluslararası kuruluşların da desteğini alan bu kavram, katılımcı yaklaşımın bariz örneklerinden biridir (Çetin, 2007:156). Bu bölümde dünyada yerel ekonomik kalkınmada diğer devletlere göre ilerleme kaydetmiş olan Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve İtalya incelenecektir.

3.1 Amerika Birleşik Devletleri: San Francisco Teknoloji Bölgesi

San Francisco Körfez bölgesinde bulunan Silikon Vadisi bugün hem Amerika'da hem de dünyada yerel kalkınmanın başarılı örneklerinden biridir.1930'lardan itibaren bölge teknoloji merkezli bir gelişim göstererek dünya çapında söz sahibi olmuştur.

Teknolojinin gelişimine ve yaygınlaşmasına yapılan yerel yatırımlar, beyin göçünü bu bölgeye çekmiş ve birçok teknoloji şirketinin merkezi olmuştur. Yaklaşık yüz yıllık bir mazisi olan Silikon Vadisi'nin sürdürülebilir bir büyüme ivmesi kazandığı görülmektedir. Stanford Üniversitesi, California Üniversitesi ve Berkeley gibi kurumlardan yararlanarak büyüme ve Ar-Ge hızını artırmıştır. Ayrıca bölgenin konumu itibariyle ulaşımın diğer bölgelere kolaylığı sayesinde gelişim pozitif yönlü ilerlemiştir. Silikon Vadisi'nin gelişimi yerel ekonomik kalkınmanın yanı sıra küresel ekonomiyi de etkilemiştir. Bölgede üretilen teknoloji tüm dünyaya yayılarak çeşitli alanlarda hayatı kolaylaştırmıştır. Girişimcilik ekosisteminin en güçlü olduğu olduğu yerlerden biri olan Silikon Vadisi, yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesinde öncü olmaktadır. Apple, Inter, Google gibi dünya çapında hizmet üreten şirketler bu ekosistemin ürünüdür (Kushida, 2024). Yerel ve küresel olarak yerel ekonomik kalkınmanın teknoloji ve yenilikçi bir yapıya sahip olması gerektiğinin başlıca örneklerinden biridir (Saxenian, 1996:44)

3.2 Güney Kore: Seul ve Kentsel Dönüşüm

Başkent Seul'de gerçekleştirilen kentsel dönüşümler, yerel yönetimlerin sanayi bölgelerini de kentsel dönüşümün içerisine katarak modern bir yapı kazandırmıştır. 1970'lerden itibaren kentsel yoğunluğu azalmaya yönelik çalışmalar yapılsa da en büyük çalışma Seul kentsel dönüşümüdür. Sadece yapı olarak değil aynı zamanda sürdürülebilir bir alan oluşturulmak amacıyla şehir planlaması yapılmıştır. Başkent dışındaki şehirlerin ekonomik aktivitesini hızlandırmak için altyapı ve sanayi yatırımları yapılmıştır. Seul çevresine yeni iller kurularak Seul'daki nüfus azaltılmıştır. Kentsel yoğunluğu azaltmaya yönelik çalışmaları bulunan ülkede yönetim ve finans çevrelerinin farklı çevrelere dağıtılması teşvik edilmiştir. Bu zaman zarfında Seul'daki alt yapı da iyileştirilerek metro ve diğer ulaşım ağları da yeniden revize edilmiştir. (Danışan, 2020:40). 2000'lı yıllara gelindiğinde ademi merkeziyetçi politikalarla Japon işgalinden kalan kentsel sömürgeci kimlikle oluşturulmuş yapıya yeni bir kimlik kazandırılmış, çevresel sürdürülebilir ilkelerine uygun, kent yoğunluğu kontrol altında tutulabilen ve gelişme odaklı bir metropol olarak dizayn edilmiştir. Kentsel dönüşüm diğer yandan inşaat ve altyapı projelerini de beraberinde getirdiğinde kısa vadeli istihdama da olanak sağlamıştır. İnşaat işçiliği ve mühendislik gibi

alanlarda istihdam artmış, dönüşüm ile birlikte finans, perakende ve teknoloji sektörlerinde istihdamın önünü açmıştır. Diğer taraftan Seul'un merkezinde yer alan Cheonggyecheon nehri projesiyle yoğun bir otoyolun kapatılarak bir nehire dönüştürülerek yeşil alan haline gelmiştir. Hem trafik akışını düzenlemek hem de kentteki sel baskınlarını önlemek için oluşturulan nehirde yoğun yağışları absorbe edebilecek niteliktedir. Sürdürülebilir bir ekosistem oluşturulan bölgede turistlerin dikkatini çekmekte ve ekonomik olarak girdiyi artırmaktadır (Turgay, 2018:35). Bugün Kore teknoloji şirketleri ile dünyanın öne çıkan ülkeleri arasında söz sahibidir (Danışan, 2020:40).

3.3 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Yerel Ekonomik Kalkınma Deneyimi

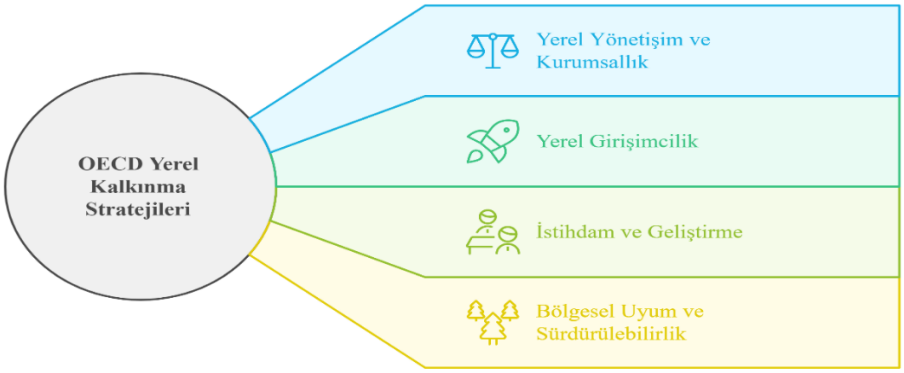
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1919 yılında kurulan, Birleşmiş Milletler çatısı altındaki bir örgüttür. İşçinin ve işçi haklarının korunması için kurulan örgüt, çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve sosyal politikaların adaletli bir şekilde uygulanmasını amaçlamaktadır. Barışı ve uzlaşmayı sağlamak, yerel ekonomilere küçük işletmelerin geliştirme yoluyla destek olmayı hedeflemektedir (ILO, 2003:2). Gelişmekte olan ülkelerde kendini gösteren örgüt, yerel ekonomilere destek olmak ve istihdamı artırmak için girişimcilere sermaye ve strateji yönlü destek olarak bölgenin kalkınmasını yereldeki ortaklarla işbirliği halinde daha ileriye götürmeye çalışır. ILO' iş gücü piyasasını güçlendirmek ve yetişmiş iş gücü oluşturmak amacıyla işbirliği sağlama yoluna gitmektedir. Buna göre sendikalar, işverenler, yerel yönetimler, üniversiteler ve diğer ortakları bir araya getirerek ortak paydada buluşturup aynı ağ üzerinde çalışmalar yapmalarını ve bunun sonucunda bölgedeki ekonominin canlanmasını sağlamaktadır (OECD, 2006:1). ILO'nun önemli adımlarından biri de yerel girişimciliğin fonlanması, küçük orta ve büyük işletmelerin büyümesini sağlamaktır. Finansal ve stratejik yardımların yanı sıra yeni sektörlerin kurulmasına da öncülük etmektedir. Burada temel unsur dezavantajlı grupları topluma dahil ederek bu grupların ekonomide işgücü olmasını sağlamaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ekonomik döngünün içine katılması ve kadın girişimlerinin artması ILO stratejilerinde önemli bir yer edinmiştir. Yerel ekonomik kalkınma projelerinde hem aşağıdan yukarıya hem de yukarıdan aşağıya politika entegrasyonunu birleştiren bir model benimser. Bu model, bölgelerin kendi potansiyellerini değerlendirme

kapasitelerini artırmak için eğitim, teknik yardım ve altyapı geliştirme gibi alanlarda geniş çaplı destek sağlar. ILO YEK stratejilerini genellikle dezavantajlı bölgelerde istihdam yaratmak ve yoksulluğu azaltmak için kullanır. Bu süreçte, Mozambik ve Güney Afrika gibi ülkelerdeki projelerde olduğu gibi, yerel inisiyatifleri destekleyerek insana yaraşır işlerin yaratılmasını teşvik eder. Bu girişimler, uluslararası iş birlikleri ve yerel kalkınma ajansları ile entegre şekilde yürütülür (Urbina, 2002:7). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Türkiye'de yerel ekonomik kalkınmayı teşvik eden çeşitli projeler yürütmektedir. Bu projeler ekonomik büyümeyi desteklemek, sosyal eşitsizlikleri azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla planlanmış ve uygulanmıştır. ILO'nun Türkiye'deki çalışmaları, özellikle dezavantajlı grupların ekonomik refahını hedef alarak, sosyal etkileşim ve dayanışmayı artırmayı amaçlamaktadır. Atık toplayıcılar, Türkiye'de kayıt dışı ekonominin önemli unsurlarından biridir ve dezavantajlı gruplar içerisinde nitelendirilebilir. ILO bu grubun çalışma koşullarını iyileştirmek ve çalışanların ekonomik refahını yükseltmek için oluşturduğu projede atık toplayıcıların kayıtlı ekonomiye katılmasını sağlamak için yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapmıştır. Atık toplayıcıların sigortalı çalışmaya dahil edilmesi için bilgilendirme kampanyaları düzenlenmiş ve bu gruplara yönelik mevzuat değişiklikleri önerilmiştir. Atık toplayıcıların çalışma ortamlarından etkilenmemeleri ve sağlıklı bir ortamda çalışabilmeleri için kişisel koruyucu ekipmanların dağıtılması ve çalışma alanlarının düzenlenmesi sağlanmıştır. Diğer taraftan bu sektörde çalışan kişilerin gelir seviyesini artırmak için mesleki eğitimler düzenlenmiş, geri dönüşüm sürecinde değer zincirine dahil edilmeleri teşvik edilmiştir. Yerel kooperatiflerin kurulması desteklenmiş ve bu kooperatifler aracılığıyla atık toplayıcıların daha fazla gelir elde etmesi sağlanmıştır (ILO,2024).

3.4 Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) Yerel Ekonomik Kalkınma Deneyimi

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), 1961 yılında kurulmuş ve küresel çapta ekonomik kalkınmayı destekleyen uluslararası bir kurumdur. OECD, istihdamı artırmak, sürdürülebilirliği sağlamak ve büyüme stratejileri geliştirir. Gelişmekte olan ülkelerin ilerlemesini hızlandırmak için modern, geleceğe dönük fikirleri teşvik eder.

Yerel ekonomik kalkınma, içerisinde barındırdığı birçok aktörün işbirliğiyle yalnızca ekonomik olarak değil sosyal hizmetlerin erişilebilir ve sürdürülebilir olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. OECD'nin yerel kalkınma stratejilerinde dört başlık öne çıkmaktadır.

Şekil 3. OECD Yerel kalkınma stratejileri ana başlıkları

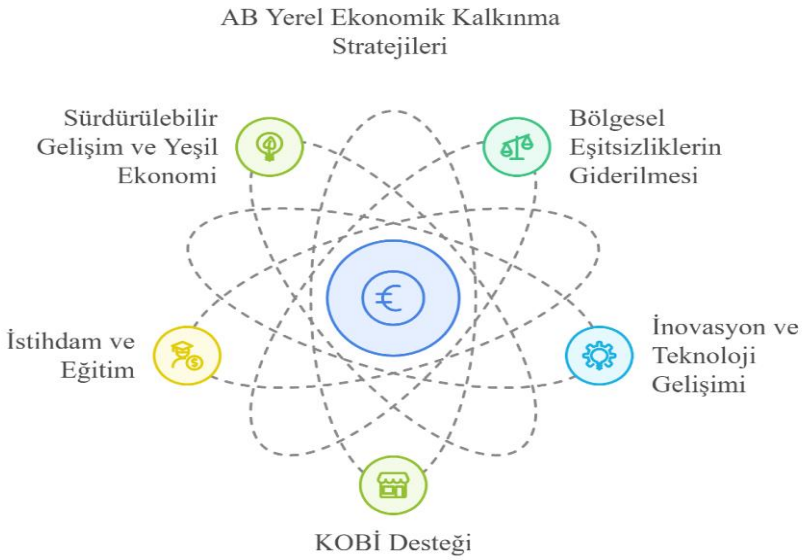
(şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

İsveç'te uygulanan Yeşil Ekonomi Projesi, yerel ekonomik kalkınmada çevreci tutum benimseyerek, enerji verimliliği, karbon salınımını azaltmayı ilke edinmiş bir sürdürülebilir kalkınma modelidir. Yereldeki işletmeler ve yerel yönetimin katılımıyla gerçekleşen proje; yenilenebilir enerji kaynakları, atık yönetimi ve çevre dostu ürünlerin imal süreçlerini ön plana çıkarmaktadır. OECD tavsiyeleri neticesinde İsveç, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve çevrenin korunması arasında bir denge kurmuştur. Bu sayede başarılı uygulama örneklerinden biri olması gösterilmektedir. Aynı zamanda bu süreçlere nasıl dâhil olunacağını konusunda da önemli bir örnektir (OECD, 2023) İsveç'in 2010-2019 yılları arasındaki gayri safi milli hasılası(GSMH) incelendiğinde sürekli bir artış görülmektedir. Bu yükseliş İsveç ekonomisinin istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme trendini takip ettiğini göstermektedir. 2010 yılında 467.22 milyar dolar olan İsveç GSMH'si 2019 yılında 562.52 milyar dolara yükselerek %20.4 oranında bir artış göstermiştir. 2010 yılında yıllık %2-3 oranında 10 milyar dolar büyüme gösteren ülke, 2015-2016 yılları arasında ekonomik

dalgalanmaların da etkisiyle 9 milyar dolarlık bir artış göstermiştir. Daha sonra bu süreçler aşılarak büyüme hızlandırılmıştır. 2018-2019 yılları arasında yaklaşık 17 milyar dolarlık bir büyümeye ihracat, sürdürülebilir uygulamalara yatırım gibi unsurlarla dikey yönlü artı gösterildiği görülmektedir. (Amet, 2023:9). İsveç'in yanı sıra Polonya'nın da OECD kalkınma stratejileri göz önünde bulundurularak uyguladığı bir süreci hayata geçirmiştir. Polonya, OECD'nin yerel ekonomik kalkınma (YEK) önerilerini dikkate alıp 2014 yılında uygulamaya koyduğu detaylı bir kalınma planıdır. Bu süreçte yerel aktörlerin karar alma süreçlerine daha fazla müdahil olduğu, işbirliği mekanizmasının daha etkin kullanıldığı, piyasada söz sahibi olma potansiyeli olan işletmelere teşvikler verilmesini sağlayan bir ortam oluşturulmuştur. Ülke içerisinde dezavantajlı bölgelerin diğer bölgelerle eşitlenmesini sağlamak amacıyla KOBİ'lere destekler verilmiştir. Bu sayede Polonya, ekonomik kalkınma planını verimli olarak hayata geçirebilmiştir (OECD, 2018).

3.5 Avrupa Birliği Yerel Ekonomik Kalkınma Deneyimleri

Avrupa Birliği temel kuruluş amacı ekonomik bir birlik oluşturmaktır. Avrupa kıtasındaki ülkelerde gümrük birliği sağlamak ve üye devletler arasındaki ekonomik dengesizlikleri azaltmak, yerel ekonomilerde kalkınmaya yardımcı olarak sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla politikalar benimseyerek teşvikler vermektedir. Avrupa Birliği vizyonunda yerel ekonomik kalkınma büyük bir önem taşımaktadır. 1990'lardan itibaren önemini koruyan YEK başlığı, çeşitli projeler, kalkınma programları, teşviklerle yerelde girişimcileri desteklemektedir. Avrupa Birliği'nin yerel ekonomik kalkınma alanına destekleri özellikle bölgesel ve yapısal olarak ayrılmıştır. Uygulanacak politikaları yerele uyarlanarak ekonomik büyümeyi sağlamak, istihdamı artırmak ve bölgeler arası farkları azaltma hedefi gütmektedir (Basılgan, 2012:48). Avrupa Birliği'nin yerel ekonomik kalkınma politikalarını inceleyecek olursak;

Şekil 4. AB yerel ekonomik kalkınma stratejileri ana başlıkları
(şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Avrupa Birliği (AB) yerel ekonomik kalkınma deneyimlerini Almanya, Hollanda ve İtalya'daki örnekleri ele alarak inceleyebiliriz.

Almanya, güçlü ve istikrarlı yapısı ile dünyada önemli bir yer edinmiştir. Bu gücün temelinde inovasyona ve yerel gelişime önem vermeleridir. 1949 yılında Doğu ve Batı Almanya olarak ikiye bölündü. Batı Almanya serbest ekonomi ile hızla büyürken Doğu Almanya sosyalist sistemi seçerek daha yavaş bir gelişim gösterdi. Süreç uzun yıllar değişiklik göstermeden devam etti. Bu esnada 1960'lı yıllarda kalkınma ajansı kurularak kamu-özel ortaklığı oluşturuldu (Yıldızak, 2020:205). Yabancı yatırımcının bölgeye çekilmesi, girişimciliğin teşviki, rekabet ve kümelenmelerin sayısını artırma hedeflerine sahip olan kalkınma ajansları sürekli büyüme ve inovasyon odaklı çalışmıştır (Köse ve Konur, 2011:114). 1990 yılında Berlin duvarının yıkılmasıyla yeniden birleşene bloklar, doğu ve batının birbirine eşitlenmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Berlin duvarı yıkıldığında batı, ekonomik olarak doğunun üç katı idi. 2009 yılına kadar süren mali destekler ile bölgesel eşitsizlikler kapatılmaya çalışılmıştır (Yıldızak, 2020:202). Diğer yandan 1990'lı yılların ortalarından itibaren yüksek teknoloji stratejisi(high- tech strategy) ve kümelenme politikasını benimsemiştir. Kümelenmeler uluslararası rekabeti teşvik etmek ve uzmanlaşmak amacıyla kurulmuştur. Federal hükümetin de desteğiyle kümelenmeler hızlanmış ve alınan

desteklerle kümelenmelerin sayısı artmıştır (Bacak ve Altaş, 2011). Federal hükümetin bizzat desteklediği kümelenme stratejisinde yoğunluk limited şirketler ve derneklere verilmiştir. Kar amacı gütmeyen kuruluşların ise küme yararına ticari faaliyetlerini yerine getirilmesi sağlanmıştır (T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012). Başta otomotiv olmak üzere makine mühendisliği ve kimya sektörlerinde faaliyet gösteren dünyanın önde gelen bölgelerine sahiptir. Bu başarının temel sebebi yerel işletmeler ile ortaklık yaparak rekabetçi piyasa koşullarını oluşturmalarıdır. Ayrıca belirli bir alanda uzmanlaşma ve işbirliği, üniversite-sanayi arasındaki dayanışma ve verilen teşvikler Almanya'da ekonomik potansiyelin ortaya çıkmasında ve çeşitlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Hollanda gelişmiş bir serbest piyasa ekonomisine sahiptir ve yerel ekonomik kalkınmayı desteklemek için inovasyon, lojistik, tarım ve yüksek teknoloji gibi sektörlerde uzmanlaşmıştır. Bölgeler arası eşitsizlikleri gidererek ekonomik potansiyeli en üst düzeye çıkarmayı hedeflemiştir. Yerel kalkınma, hükümet ve yerel yönetimler arasındaki işbölümü ile sürdürülebilir bir şekil almıştır. Ülkede bulunan kalkınma ajansları yenilikçi ürünlerin geliştirilmesi ve uluslararası piyasalara sürülmesini hedeflerken, sosyal sorunlarla da mücadele etmiştir. İlk etapta ajanslar eski kömür madeni, tekstil ve makine sanayi gibi sektörlerin yeniden yapılandırılması ve istihdamın artırılması amacıyla kurulmuştur. Doğu bölgesindeki ajanslar girişimcilere ticaret odaklı eğitimler verme, sermayesi yetersiz kalan şirketlere ise sermaye desteği ve toplumun sosyal refahını sağlamak amacıyla sosyal hizmet desteği vermiştir. Güneydeki kalkınma ajansları ise yabancı yatırımcıları çekmek, girişim sermayesi sağlamak ve Ar-Ge çalışmaları ile kalkınmayı desteklemektedir. Kamuya olan bağlılığın azaltılarak özel sektörün güçlendirilmesi hedefi güdülmüştür (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018). Hollanda sahip olduğu limanlar ve ormanlar sayesinde belirli sektörlerde uzmanlaşmıştır. Küçük ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bir ülke olması, yapılan ekonomik iyileştirme çalışmaları ile birlikte bölgeler arası farklar fazla değildir. Rotterdam Limanı ülkenin ihracat kapısı olarak bilinmektedir (Üçler vd. 2021:52). Tarım sektöründe yenilikçi yöntemler ve teknoloji kullanımı üst düzeyde olan ülkede yüksek verimlilik elde edilmiştir. Tarım malları ticaretinde küresel olarak dünyada ikinci sırada yer almaktadır. Rotterdam Limanı ve Schipol havaalanı hız kazanmasında ve dış pazarlara açılmada önemli yer tutmaktadır.

İtalya, güney Avrupa'da barındırdığı üç önemli sanayi bölgesi ile dikkat çeken bir ülke konumundadır. Kuzeydeki Emilia-Romagna, Veneto ve Lombardy bölgeleri, sanayinin gelişiminde lokomotif bir rol oynamaktadır. Emilia-Romagna, gıda sektöründe parma peyniri ve balzamik sirke, otomotiv sektöründe ise Ferrari ve Lamborghini gibi lüks otomotiv markalarının üretim merkezi olmasıyla öne çıkmaktadır. Ayrıca, seramik sektöründe de güçlü bir yapıya sahiptir (Bologni, 2008:7). Veneto bölgesi, tekstil, deri ürünleri ve şarap üretimi ile ön plana çıkarken, Lombardy bölgesi Alfa Romeo ve Fiat gibi orta segment araçların üretiminde ve tarım aletleri imalatında uzmanlaşmıştır. Bu sektörler, İtalya'nın uluslararası alanda söz sahibi olmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ülkede küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) yaygınlığı dikkat çekmektedir. 2011 yılı verilerine göre İtalya'da 141 sanayi bölgesi bulunmakta ve bu bölgeler, ülke üretiminin %24,4'ünü, işgücünün ise %24,5'ini temsil etmektedir (Daniele, 2017:4). Özellikle sanayi bölgelerinin birbirine yakın konumlanması, tedarik zincirlerinin sağlanmasında ve işletmeler arası işbirliklerinde önemli avantajlar sağlamaktadır. Yereldeki potansiyelin rekabet gücüne dönüştürülmesiyle birlikte üretim, ekonominin büyümesine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bölgedeki KOBİ'ler, ülkenin mobilya ve temel tüketim malları ihtiyacını karşılayarak yerel ekonomik kalkınmanın itici gücü olmuştur. İşletmeler arasında yapılan işbirlikleri, İtalya'yı küresel pazarda daha rekabetçi bir konuma taşımıştır. Sosyal sermaye zinciri ve yerel kurumlarla kurulan sıkı ortaklıklar, girişimciliği ve dayanışmayı teşvik ederek ekonomik kalkınmanın önünü açmıştır (Becattini, 1990:35). Ayrıca, uluslararası örgütlerin yerel kalkınma çabalarına sağladığı destek, bu süreçte yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bu şekilde, İtalya'nın sanayi bölgeleri ve işletmeleri, ülkenin ekonomik büyümesinde ve küresel rekabet gücünde kilit bir rol üstlenmektedir.

Avrupa Birliği üye ülkelere sağlanan kırsal kalkınma yardımları; Avrupa Birliği kırsal kalkınmayı teşvik etmek için çeşitli fonlarla üye ülkelerin kırsal kalkınmalarına destek olmaktadır. Bu destekler her ne kadar kırsal alanlar için uygulanıyorsa da kırsaldaki ekonomik gelişme doğrudan sosyal ve çevresel kalkınmayı da tetikleyerek tarım dışı sektörlerin gelişimini de etkilemektedir. Kırsal kalkınma yardımları, Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası çerçevesinde üye olan ülkelerde ekonomik büyümeyi teşvik ve kırsal bölgelerdeki yaşam seviyesini yükseltmek amacıyla

uygulanmaktadır. Ortak Tarım Politikası (Common Agricultural Policy-CAP) çerçevesinde şekillenir ve Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu(European Agricultural Fund for Rural Development- EAFRD) aracılığıyla program üyesi ülkelere finanslar yardımlar dağıtılır. Bu yardımlar kırsal kalkınmanın sağlanmasında, tarımsal dönüşümün sürdürülebilir tekniklerle benimsetilmesinde ve kırsal bölgelerin altyapılarının iyileştirilip kırsal iş gücünün ekonomik faaliyetlere katılmasında büyük bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (European Commission, 2011:279). Kırsal kalkınma yardımları tarımsal alanla kısıtlı kalkmamakla beraber kırsal turizm, kış turizmi, zanaatkârların korunması ve yerel üretimin devamı konusunda tarım dışı sektörlerin de gelişmesini teşvik etmektedir. Bu alanda el emeği ürünlerin devamı, eski konakların restore edilerek kültürel mirasın korunması, bu alanlarda kadın girişimcilere teşvikler verilerek sosyal dışlanmayı azaltma amacı taşıyan ve sürdürülebilir kalkınma hedefi projeler Avrupa Birliği'nin destek verdiği projeler arasında bulunmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı(European Green Deal), kırsal kalkınma alanında verilen mali desteklerin çevreci ve sürdürülebilir olmasına atıfta bulunarak yenilenebilir enerji, düşük karbon salınımı, doğal kaynakların korunması projelerine destek vermektedir. Organik tarım gibi geleceği etkileyen alanlarda çevre dostu üretim tekniklerine verilen destekler, kırsal kalkınmanın uzun vadeli ve çevresel değişikliklere duyarlı bir şekilde ilerlemesini sağlamayı amaçlamaktadır (Dax ve Fischer, 2020:156). Kırsal kalkınmada önemli bir iş gücü olan gençlerin kırsalda kalmalarını sağlamak amacıyla Genç Çiftçiler Programı uygulanmaya başlamıştır. Kırsalda yeni ekonomik fırsatlar yaratarak potansiyeli ortaya çıkarmak ve kırsal modernizasyonu gençler aracılığıyla sağlanmasına katkıda bulunmak, gençlerin kırdan kente göçünü engellemek için önemli bir etkendir (Sutherland ve Zagata, 2016:110). Avrupa Birliği kırsal kalkınma yardımlarının en önemli programlarından biri olan LEADER programı, kırsalda toplumun kendi kendine yetebilmesi, yerel yönetimler, çiftçiler ve sivil toplum kuruluşlarının da işbirliği ile kalkınma süreçlerine doğrudan katılımını özendirilmesini amaçlamaktadır. LEADER programı ile yerelde sosyal sermayenin güçlenip bölgenin refahını artırılarak sürdürülebilir bir toplum kurulmak istenmiştir. Kırsal alanların kendi sorunlarına kendi çözümlerini üretebilmesi için kritik bir önemi vardır.

Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, 1975 yılından itibaren Avrupa Birliği içerisinde bölgesel eşitsizlikleri azaltmak amacıyla beşer yıllık planlar halinde uygulanan yapısal bir fondur. Üye ülkesinde gelişmişlik durumuna orantılı olarak kaynak ayıran, bilhassa az gelişmiş bölgelerin sosyal gelişimini desteklemek amacıyla kurulmuştur (Elçi, 2007:43). Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun temel amaçları arasında altyapı, küçük orta ve büyük işletmelere (KOBİ) destek olmak ve yenilikçi akımların finansmanını sağlayarak yeni istihdam olanakları sağlamaktır (Aresu vd, 2024:29). Fonun gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösteren mali destek mekanizması yerelde kalkınmayı teşvik etmek amaçlıdır. Özellikle ulaşım, altyapı, enerji verimliliği gibi alanlarda destek almaya hak kazanan projeler, sürekli olarak yenilikçiliği desteklemektedir.

Tablo 1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) işleyişi

Adım	Görevler
Avrupa Birliği Komisyonu	Denetimi, AB Komisyonu Kontrol Birimlerine yaptırılmaktadır.
ERDF ve Uyum Fonu Kontrol Birimi	ERDF harcamalarını kontrol ve denetimlerini yapar.
Ödeme Otoritesi	Üye Ülkedeki Kurumlar olup mali kontrolleri yapar ve İç Denetim Birimi ile denetimlerini gerçekleştirir.
İdari Otorite	- Doğrulama kontrollerini yapar ve sistem kontrolü ile İç Denetim Biriminin denetimleri sağlanır.- Harcamaları kontrol ederek AB'ye gönderilecek talepleri onaylar.
Uygulama Kurumu	- Doğrulama kontrollerini yapar ve sistem kontrolü ile İç Denetim Biriminin denetimleri sağlanır.- Harcama raporlarını inceleyerek doğruluğunu kontrol eder.
Uygulama Ajansı	- Ödeme başvurularını doğrular ve sistem üzerinden iletiliş yapılmasını sağlar.- Harcama raporlarını kontrol eder ve İdari Otoriteye iletir.
Son Kullanıcılar	- Ödeme başvuruları doğrultusunda desteklerden faydalanır.- Harcamalarını doğrular ve ilgili Uygulama Kurumlarına rapor eder.

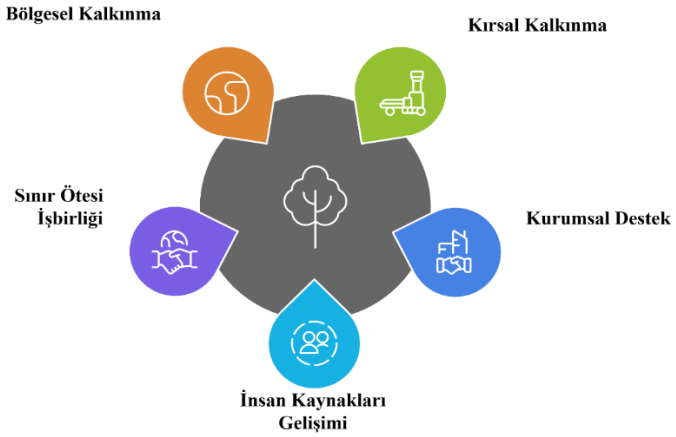
(Yıldız ve Akdağ, 2006:29).

INTERREG, Avrupa Birliği tarafından yerelde kalkınmayı desteklemek amacıyla oluşturulan bir programdır. Sınır ötesi işbirliklerini teşvik eden ve çeşitli ülkeler arasında yerel toplulukları ortak paydada buluşarak birlikte hareket etmelerine imkân sağlar. Sağlık, çevre, araştırma, eğitim, ulaşım ve sürdürülebilirlik projelerini destekler. Bu program ilk olarak 1990 yılında sınır bölgelerindeki işbirliğini artırmak ve ekonomik entegrasyonu desteklemek amacıyla başlatılan ilk aşamadır. Zamanla uluslararası ve bölgeler arası işbirliklerini kapsayarak çerçevesi genişlemiştir. 1993 yılında sonlanan ilk etap, 1994-1999 yılları arasında Interreg II olarak sınır ötesi, transnasyonal ve interregional işbirliklerini desteklemiştir. Interreg III, 2000-2006 yılları arasında uygulanan Avrupa'da ekonomik olarak dezavantajlı bölgeler üzerinde kalkınma faaliyetlerini fonlamıştır. Türkiye'de ise Yunanistan ile sınır ötesi işbirliği programı uygulanmış olup Türkiye-Yunanistan sınır bölgelerinde girişimciliği ve yerel kalkınmayı teşvik etmek amacıyla uygulanmıştır (Ergenler, 2012:12-13). Avrupa'da mekânsal gelişim ve uyum politikalarına olumlu katkı yaparak bölgeler arası sosyal ve ekonomik bağları güçlendirmiştir. Sınır bölgelerindeki altyapı gelişimi ve istihdam olanaklarını artırmıştır. Avrupa Birliği üyelik sürecinde Türkiye-Yunanistan sınır ötesi işbirliği kapsamında iki ülke arasındaki sosyal, kültürel, ekonomik bağları güçlendirmek için Interreg III kapsamında sağlanan fonlar yerel kalkınmada önemli ilerleme kaydedilmesini sağlamıştır. Sınır bölgelerinde uygulanan bu program illerin altyapı çalışmalarını hızlandırmıştır. Türkiye'deki yerel yönetimler bu programdan gelen fonlardan büyük oranda istifade ederek uluslararası boyutta etkin bir konuma gelmiştir (Özlü, 2020:161). Program Türkiye tarafında deniz ve kara sınırı bulunan 6 ili içine alarak Edirne, Çanakkale, İzmir, Aydın, Balıkesir ve Muğla'yı kapsamaktadır. 2004-2006 dönemini kapsayan programda 15 milyon Euro AB katılım Öncesi Mali İşbirliği Fonu aracılığıyla 4 milyon Euro ise ulusal bütçeden kullanılarak toplam 19 milyon Euro'luk bir hacme ulaşmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2005:42). 2007-2013 yılları arasında Bulgaristan- Türkiye IPA Sınır Ötesi İşbirliği programı kapsamında sınır illerinde uygulanmaya konulmuştur. "2014-2020 yılları arasında Karadeniz Havzası Programı sürdürülebilir büyüme ve ortak çevre koruma faaliyetleri yoluyla gerçekleştirilmiştir" (INTERREG). 2021-2027 güncel dönemde program, Avrupa'nın farklı bölgelerinde işbirliklerini teşvik etmeyi sürdürmektedir. Güncel bütçesi 10 milyar Euro olarak belirlenmiştir.

EQUAL, Avrupa Birliği üye ülkelerinde 2000-2006 yılları arasında uygulanan ekonomik gelişme ve işgücü piyasasında eşitliği sağlamayı amaçlayan programdır. Özellikle dezavantajlı kesimlerin sosyal ve ekonomik entegrasyonunu hedeflemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, göçmenlerin topluma entegre edilmesi ve eşit şartlarda çalışması gibi konularda destekler sağlamıştır. (Kösecik ve Koçak, 2004:8-9). Equal programı Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir. Türkiye'de yerel yönetimlerin ve KOBİ'lerin bu programlar sayesinde adil ve kapsamlı strateji oluşturma olanağı bulmuştur. Özellikle Yerel Eylem Grupları aracılığıyla dezavantajlı bölgelerde yeni istihdam olanakları doğmuştur (Kurt, 2007:11-12).

Urban, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen gerile eğiliminde olan kentsel alanların çevresel, sosyal ve ekonomik açıdan kalkınmasını amaçlayan kalkınma programıdır. Urban I, ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı kent bölgelerinin yeniden canlandırılmasını amaçlamıştır. Program kapsamında, altyapı iyileştirmeleri, istihdam yaratma, sosyal entegrasyon ve çevresel rehabilitasyon gibi alanlarda projeler desteklenmiştir. Urban II ise ilk etabın devamı niteliğindedir. 2000-2006 yılları arasında uygulanan ve özellikle sosyal dışlanmaya maruz kalan grupların işsizlik sorununu çözmek için uygulanmıştır. Programın temel amacı sürdürülebilir kalkınmayı destekleyerek dezavantajlı kentsel bölgelerin ayağa kaldırılmasıdır (Karabacak, 2004:75). Urban II, Türkiye'de kentleşmenin yoğun ve ekonomik sorunların sıkça karşılaşıldığı bölgelerde ekonomik kalkınmayı desteklemek için kullanılmıştır. Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde hayata geçirilen projeler, halkın ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmeyi amaçlamıştır. Yerel girişimciliğin önünün açılması, işsizliğin azaltılması ve şehirlerdeki köhne yerlerin ıslahı gibi alanlarda gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye'de 70 kentsel alan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu(ERDF) programından faydalanmıştır (Topal, 2012:45). Urban II programı, Avrupa Birliği'nin kentsel bölgelerde çevresel sürdürülebilirliği sağlamak için teşvikler verdiği bir programdır. Yerel yönetimleri de destekleyerek altyapıyı iyileştirip toplumsal katılım ile yaşam kalitesini daha üst seviyelere çıkarmayı hedeflemiştir.

Avrupa Birliği üyeliğine adaylık sürecinde olan ülkeler için Katılım öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance-IPA) aracılığıyla kırsal kalkınma yardımları ile önemli kaynaklar aktarılmaktadır. Bu yardımlar kırsal bölgelerin ayağa kaldırılması, altyapı ve tarımın modernizasyonu ve kırsalda yaşayan nüfusun refahını artırarak göçün engellemesine yönelik projeleri kapsamaktadır. IPA yardımları Avrupa Birliğine üye olacak ülkelerin eşitsizliklerini gidererek AB kriterlerine uygun hale gelmelerini ve tarımsal üretimde hacmin artırılarak ürün çeşitliliğini sağlamayı amaçlamaktadır. IPA, Avrupa Birliği'nin aday ülkeleri bir çatı altında birleştirdiği programın adıdır. Bu program IPARD (Instrument for Pre – Accession Assistance Rural Development), yani Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma) IPA'nın alt bileşenidir ve tarımsal işletmelerin yenilikçi bir dönüşüme girerek ekonomik çeşitliliğin sağlanmasında rol oynayacak çevresel sürdürülebilirlik projelerine destek vermektedir (Kara ve Oruç, 2021:367). Kırsal alanlarda sağlanan finansmanlar ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik ederek tarımsal faaliyetlerin çeşitlenmesi, bölge ve iklime uygun yeni ürünlerin tanıtılarak benimsetilmesi, küçük çiftçilerin desteklenmesi IPA'nın temel amaçlarındandır. Türkiye gibi tarım alanlarının yoğunlukta olduğu bölgelerde kırsal alanların gelişimi üzerine kalkınma planları yapılarak destekler bu alanlarda yoğunlaşmıştır (Yıldız, 2018:52-68). IPA programında beş farklı bileşen bulunmaktadır:

Şekil 5. IPA bileşenleri (Aslan, vd. 2016:240). (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

PHARE, AB Üyeliği Öncesi Polonya ve Macaristan için Ekonominin Yeniden Yapılandırılması fonu olarak bilinmektedir. 1989 yılında Orta ve Doğu Avrupa'da

sosyalizmin çökmesi bu ülkeleri ekonomik olarak köklü değişiklikler yapmaya mecbur bırakmıştır. Polonya ve Macaristan bu değişim ve dönüşüm sürecinde öncü ve örnek ülkeler olmuşlardır. Avrupa Birliği'nden aldıkları destekler sayesinde sosyalizmden piyasa ekonomisine geçişleri hızlanmış ve stratejik bir plan dâhilinde ilerlemiştir. PHARE programı "Poland and Hungary Assistance for the Restructuring of the Economy – PHARE" anlamını taşımakta ve geniş bir alanı kapsamaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006). PHARE programı Avrupa Komisyonu tarafından uygulamaya konulmuş ve başlangıçta iki ülke ile sınırlı kalmıştır. Sonrasında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de programa dahil edilmiştir. Bu program Avrupa Birliğine girmeden önce entegrasyon sağlayıp eşitsizlikleri gidermek için finansal ve altyapı yardımlarını sağlamak için uygulanmıştır (Türedi, 2004:112) Altyapı geliştirme, yapısal reformlar ve insan kaynakları yönetimi programın temel unsurları arasında yer almaktadır. Polonya ve Macaristan PHARE destekleri sonrasında sosyalizmden kalan aksaklıklardan kurtularak başarılı bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu süreçte kamu reformu, özel sektörün gelişimi ve sosyal politikaların iyileştirilmesi öncelik olarak belirlenmiştir (Akçay, 2006:45). Polonya ve Macaristan 1 Mayıs 2004 tarihinde 10 yeni üyenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve GKRY) birliğe kabul edilmesiyle birlikte resmi olarak Avrupa Birliği'ne üye olmuştur. Polonya Avrupa Birliği bölgesel kalkınma fonlarından en etkin faydalanan ülkelerden biridir. Altyapı, ulaşım, eğitim ve çevre alanlarında büyük dönüşüme girmiştir. Uyguladığı "Şok Terapisi" programıyla hızlı bir ekonomik dönüşüme girmiştir ve serbest piyasa ve mali istikrarı sağlamak için adımlar atmıştır (Dornbusch ve Fischer, 1994:82). Devlet mülkiyetindeki işletmelerin özelleştirilerek yabancı yatırımcı teşvik edilmiştir. Özel sektörün gelişiminde PHARE destekleri önemli bir mali kaynak sağlamıştır (Uğurlu, 2009:23). Doğusunda bulunan Podkarpackie Bölgesi, yerel ekonomik kalkınmada girişimciliğin ön plana çıktığı bir, işbölümünün etkin olarak uygulandığı bir kalkınma alanı olarak göze çarpmaktadır. Yerel yönetişimin de kalkınma girişimlerini benimseyerek destek olması bu konuda ilerlemeyi hızlandırmıştır. Bölgede kalkınmanın karşısındaki işsizlik ve toplumsal yapının düzensiz olması sebebiyle göç vermek zorunda kalması bölgedeki potansiyeli düşürmüştür ancak yapılan yatırımlar neticesinde bu oran azalma eğilimdedir (European Commission, 2018:14). Özellikle KOBİ'lere verilen destekler önemli bir ekosistem oluşturulan bölgede yenilikçi girişimler ve çoğunlukla teknoloji firmaları

yerel kaynaklardan yararlanarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bölgedeki girişimcileri pazarla buluşturan bir teknopark kurulmuştur. Bu girişimciler mentorlar eşliğinde yatırımcılarla buluşarak iş fikirlerini hayata geçirmelerine olanak sağlamaktadır (Krajewski, 2019:85). Bölgede bulunan üniversiteler ve diğer eğitim kurumları girişimcilik üzerine uzmanlaşmış ve teşvik programlarını etkin bir şekilde kullanmaktadır.

Macaristan, Polonya ile benzer bir süreç geçirerek 1990'ların başında ekonomik dönüşümünü PHARE destekleriyle sağlamıştır. Ülkede ekonomi serbestleşirken sosyalizmden kalan yapılar özelleştirme eğilimine girmiştir. Bankacılık ve telekomünikasyon alanlarında yapılan özelleştirmeler, Macaristan'ın bu sektörlerde uluslararası standartlara ulaşmasında önemli rol oynamıştır (Şahin, 2008:73). Macaristan'ın yaptığı ekonomik reformları Şok Terapisi, özelleştirme ve yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek olarak sıralayabiliriz. Büyüme ve istihdamı hedefleyen ekonomik programda gelir dağılımında adaletsizlik, sosyal imkânlara erişememe gibi sorunlara çözüm bulmak amaçlı reformlar yapılmıştır. Ancak bu reformlar sadece ekonomik büyüme değil işsizliği de beraberinde getirmiştir. Macaristan 2004 yılında Avrupa Birliği (AB) üyesi olarak siyasi ve ekonomik büyümesini hızlandırmış, Avrupa da ve dünyada söz sahibi konuma gelmiştir. Bugün dünyanın en büyük 57. ekonomisidir.

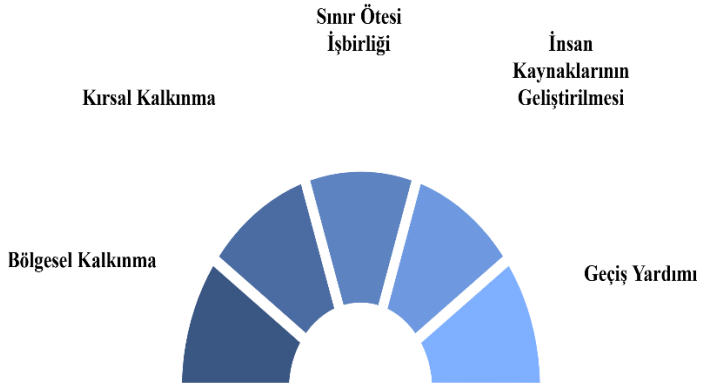
SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) Avrupa Birliği tarafından 2000 yılının başlarında Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin kırsal kalkınma ve tarımsal ihtiyaçlarına yönelik kurulan bir programdır. Avrupa Birliği uyum sürecindeki ülkelerin tarımsal olarak AB seviyesine gelmesini ve belirli standartlara sahip olmasını sağlamak amacıyla oluşturulacak projelere destek vermek için tasarlanmıştır (Akgün, 2010:47). SAPARD 2000-2006 yılları arasında uygulanan 7 yıllık bir kalkınma programıdır. İstihdamı artırmak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve bu süreçte kalite kontrolünde bulunarak ekonomik kalkınmanın tüm evrelerini denetlemektedir (Oktay ve Çukur, 2004). SAPARD programı uygulanan ülkelerde tarımsal çeşitliliğin artması ve modernize edilerek aynı zamanda kırsal kesimlerde iş imkânlarının artmasını sağlayarak kırsal hayatın devamı sağlamayı amaçlamıştır. Program süresince Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri başta olmak üzere;

Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya bu fonlardan yararlanmıştır (Bakırcı, 2009:56). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), Türkiye'de IPARD'ın uygulayıcı kuruluşudur. Kırsal bölgelerde tarım dışı faaliyetlerin desteklenmesi ve ekonomik çeşitliliğin arttırılması için faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu kurum verdiği desteklerden sonra karşılaşabilecek sorunların halk tarafından kendi içerisinde çözebilmesine olanak sağlayan bir mekanizma geliştirerek dışa bağımlılığı azaltmaya çalışmaktadır. (Can, 2007:51). Programın önemli özelliklerinden biri de ülkenin şartlarını değerlendirip öncelikli alanlara destek vermesidir. Alınması gereken tedbirler, destek verilecek olan ülkenin kırsal ve tarımsal kalkınma alanındaki dezavantajları ve başarılı olduğu alanlar analiz edilerek strateji belirlenmektedir. İklim, toprak türü, ekonomik faaliyetler ve ticareti dengeleyerek mevcut potansiyelin ortaya çıkarılmasında etkili olmuştur (Turhan, 2005:25).

ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession), Avrupa Birliğine adaylık sürecindeki ülkelerin ekonomilerini desteklemek amacıyla oluşturduğu yapısal programlardan biridir. 2000 yılından 2007 yılına kadar uygulanan bu program özellikle altyapı ve çevresel sürdürülebilirlik alanlarında çalışmalara öncülük etmiştir. Aday ülkeleri Avrupa Birliği standartlarına çıkarılması için fon sağlayan program, su arıtma tesisleri, atık toplama alanlarının ıslahı gibi projeleri destekleyerek modernizasyona katkı sunmuştur (Bahtiyar, 2014:310).

IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance), Avrupa Birliği'ne katılım öncesinde aday ülkelerin ihtiyacı olan reformları yaparak diğer üye ülkelerle eşit şartlara gelip standartlarını sağlamasını amaçlamaktadır (Ubay ve Tiyar, 2019:452). Standardizasyonun sağlanması ile ülkelerin ticaret hacmi büyüyeceğinden dolayı ülkenin rekabete hazırlık yapması ve kaliteli mallar üretmesinin önü açılmak istenmektedir. Katılım öncesi mali yardımlar 2007 yılında uygulanmaya başlanmış olup yedişer yıllık planlamalar ile hayata geçirilmiştir. 2007-2013 yılları arasında ilk dönemi gerçekleştirilen program IPA I: Geçiş Dönemi Desteği ve kurumsal yapılanma dönemi olarak anılmaktadır. 2014-2020 yılları arasındaki döneme ise IPA II: Sınır Ötesi İşbirliği olarak anılmaktadır (AB Başkanlığı, 2011). Bu programlar "AB müktesebatına uyum ve uygulamasına yönelik kapasitesinin geliştirilmesi ile

ekonomik ve sosyal uyuma yönelik kapasitelerinin oluşturulması" amacıyla uygulanmaktadır (AB Başkanlığı, 2024). IPA içerisinde beş temel başlık ekseninde yürütülmüştür:

Şekil 6. IPA bileşenleri (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

(Aslan, vd. 2016:240).

IPA 2014-2020 yılları arasındaki 7 yıllık dönemde Türkiye'ye ciddi bir mali destek sağlamıştır. Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecindeki bu reformlar çevre, enerji, istihdam, tarım ve kırsal kalkınma gibi birçok alanda uygulanarak standartlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tablo 2. Mali Desteklerin sektörlere göre dağılımını gösteren tahsis tablosu.

Türkiye	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**Toplam 2018-2020**	**Toplam 2014-2020**
a. Birliğe üyelik için hazırlayıcı reformlar	355.1	196.6	240.3	137.2	652.2	1,581.4
Demokrasi ve yönetişim	540.2	416.3				956.5
Hukukun üstünlüğü ve temel haklar	388.9	236.0				624.9

Tablo 2'nin devamı

b. Sosyo-ekonomik ve bölgesel kalkınma	155.8	265.8	247.0	261.4	595.3	1,525.3
Çevre ve iklim eylemi	297.1				347.5	644.6
Ulaştırma	386.0				56.8	442.8
Enerji	59.0	187.8		156.6	34.4	437.8
Rekabet edebilirlik ve yenilikçilik						
c. İstihdam, sosyal politikalar, eğitim, cinsiyet eşitliğinin teşviki ve insan kaynaklarının geliştirilmesi	37.4	62.9	68.9	69.9	195.9	435.0
Eğitim, istihdam ve sosyal politikalar	72.0	100.7	158.0	151.8	429.2	1,091.7
d. Tarım ve kırsal kalkınma						
Tarım ve kırsal kalkınma	620.4	626.4	630.8	636.4	1,940.0	4,453.7

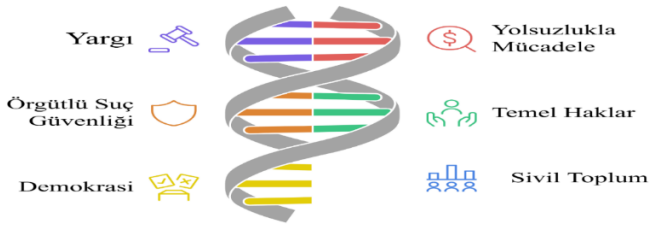
(AB Başkanlığı, 2024)

IPA fonları Türkiye'de tarımdan sosyal politikaya, ulaştırmadan iklim değişikliğine varınca kadar birçok alanda mali kaynak sağlamış, değişim ve modernizasyonunun geniş bir yelpazeye yayılmasını sağlamıştır. Kırsal kalkınma alanında IPARD destekleri de tarımsal işletmeler üzerinde pozitif etki yaratarak küçük ve orta ölçekteki tarımsal işletmelerin Avrupa Birliği standartlarına uymasına vesile olmuştur. Avrupa'da hayata geçirilip başarılı olan iyi uygulama örneklerinin benzerlerini de Türkiye'ye uyarlayarak hayata geçirilmesi noktasında girişimcilere destekler vermiştir. Örnek olarak Bursa ili Karacabey ilçesindeki süt sığırcılığı projesi desteklenmiş, projeye konu hayvanların bulunduğu alandaki hava ve ortama dair birçok parametre incelenerek verim artırılmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler ise

geleneksel yöntemlerle mukayese edilerek bir sonuca varılmaya çalışılmıştır (Türkmen, 2018:1).

IPA III, Avrupa Birliği'ne potansiyel olarak aday ülkeler için verdiği mali desteklerin üçüncü safhasıdır. Bu program 2021-2027 yıllarını kapsamakta olup IPA II 2023 yılında sona ermiştir. Bu safhada yoğunlaşılan konu bölgesel kalkınmanın Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde fayda sağlayacak içerikte olması ve bölgeler araları eşitsizliklerin giderilmesi üzerinde durulmaktadır. Bu kavramlar ilgililik ve olgunluk olarak anılmaktadır. İlgililik, hayata geçirilecek projenin AB sürecine katkıda bulunması, olgunluk ise en hızlı hayata geçirilecek projeye öncelik verilmesidir (İçişleri Bakanlığı, 2023).IPA III safhasında benimsenin 5 tematik çerçeve ve bunların öncelikle bulunmaktadır;

1. Hukukun Üstünlüğü, Temel Haklar ve Demokrasi

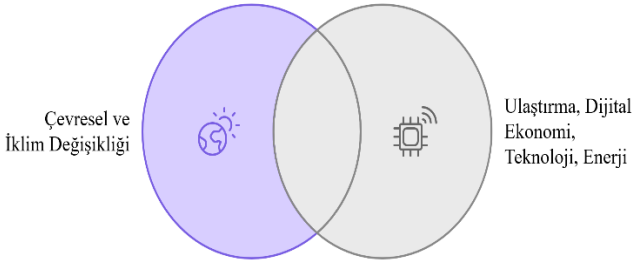
Şekil 7. (IPA, 2020) (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

2.İyi Yönetişim, AB Müktesebat Uyumu

Şekil 8 (IPA, 2020) (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

3.Yeşil Gündem ve Sürdürülebilir Bağlantısallık

Şekil 9 (IPA, 2020) (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

4. Rekabetçilik ve Kapsayıcı Büyüme

Şekil 10 (IPA, 2020) (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

5. Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği

Şekil 11 (IPA, 2020) (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

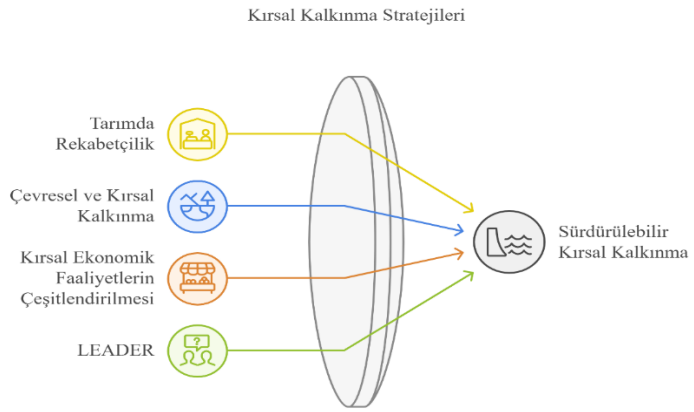
IPA III, yerel yönetimlerin kapasitelerini bölgesel kalkınma odaklı artırmasını amaçlamaktadır. Yerel kalkınma ajansları bu fonlardan aldığı desteklerle girişimcilerin programa adaptasyonu ve yönlendirilmesiyle turizm, sanayi, altyapı, tarım ve çevresel sürdürülebilirlik gibi birçok alanda kalkınmayı hedeflemektedir. Yerel kaynakların etkin ve verimli kullanılması bu program için hayati önem taşımaktadır (IPA, 2021).

IPARD (Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development), Avrupa Birliği adayı ve potansiyel aday ülkelere kırsal kalkınma yardımları yaptığı mali araçtır. Kırsal kalkınma ve kırsal altyapının geliştirilmesi gibi çeşitli alanlarda destekler veren program, aday ülkelerde kırsal kesimlerin sosyal ve ekonomik yönden kalkındırıp Avrupa Birliği kriterlerine uygun hale getirmeyi hedeflemektedir. Türkiye'de IPARD'ın uygulayıcısı olarak Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) karşımıza çıkmaktadır (Ölmez, 2021:17). IPARD'ın sağladığı somut ve mali desteklerin piyasada rekabet edebilecek tarımda modernizasyonu sağlayarak üretim ve gıda sektörünün rekabetini artırmak, doğal kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak ve iklim değişikliği gibi konuları temelde esas aldığı görülmektedir. 2021-2027 yılları arasında 430 milyon euro hibe alacak olan Türkiye, TKDK'nın ilana çıkması ve ardından gerçek kişi ya da şirketlerin başvurusu üzerine %50 ile %65 oranındaki hibeyi hak kazanan girişimcilere dağıtmaktadır. Bu süreçte başvuruların alınması, proje analizi ve uzmanın yerinde incelemesi gibi süreçlerden geçilerek hibe desteği kontrollü bir şekilde verilmektedir ve proje kırsal kalkınma hedeflerine uygun olmak zorundadır (Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2014:2) IPARD programı üç bölümden oluşmaktadır. IPARD I, IPARD II ve günümüzde uygulanmakta olan IPARD III. Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecine katkı sağlamak amacıyla tasarlanmış olup her bir dönemde belirlenen hedefler ve öncelikler doğrultusunda projeler finanse edilir. IPARD I, Türkiye gibi ülkelerde tarım sektörünün geliştirilmesi ve kırsal altyapının iyileştirilmesi için önemli bir araç olmuştur. IPARD II ise bu projelerin daha geniş bir çerçevede uygulanmasını ve yeni kırsal kalkınma stratejilerinin hayata geçirilmesini hedeflemiştir. Bu programlar bilhassa küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesine, kırsal turizmin geliştirilmesine ve çevresel koruma projelerine odaklanmaktadır. IPARD, sadece tarım sektörüyle sınırlı kalmayıp, kırsal ekonominin tüm unsurlarını içine alan geniş

bir kalkınma stratejisi sunmaktadır. (Kaya ve Örs, 2019:92-98). IPARD III ise çevresel uyum; Avrupa birliği Yeşil Mutabakatına uyumlu, çevre dostu tarım ve iklim değişikliğine odaklanmaktadır. Yerel kalkınmanın yerel topluluklar vasıtasıyla ekonomik potansiyeli artırmayı ve kırsal turizmi desteklemeyi amaçlamaktadır. Kırsal altyapının iyileştirilerek enerji verimliliğini sağlayıp kırsal kalkınma merkezleri oluşturulması programın ana hedeflerindendir (Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021:338). IPARD uygulandığı ülkelerde ekonomik ve sosyal olarak köklü değişikliklere öncülük etmiştir. Türkiye'de desteklenen projelerde kırsaldaki işsizlik oranları düşürülerek yeni iş olanakları yaratılmış ve kırdan göç engellenmiştir. IPARD aracığıyla desteklenen çalışmalar çevreci ve üretici dostu uygulamaların benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. Diğer taraftan Makedonya'da IPARD'ın kırsal kalkınmada ne kadar önemli adımlar atıldığı yapılan analizlerle ortaya çıkmıştır. Program yalnızca ülkeler özelinde değil bulunduğu bölgede entegre çalışırsa bölgesel kalkınmanın da önü hızla açılmaktadır (Otten, 2012). IPARD III kapsamında Türkiye'de 81 il bu hibelerden yararlanabilmektedir.

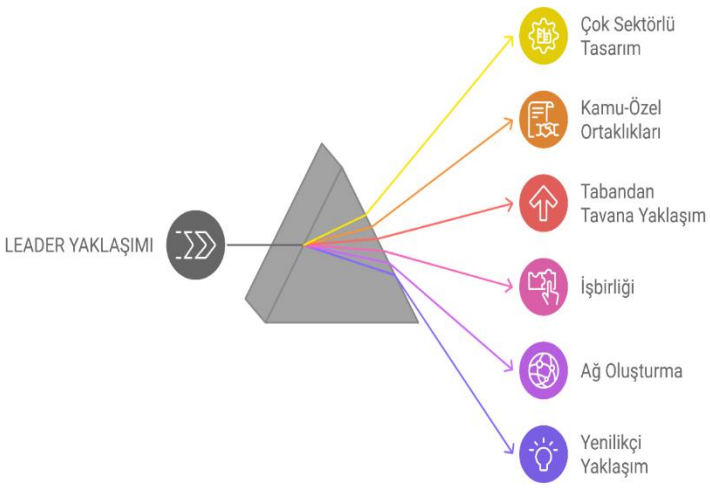
3.6 LEADER YAKLAŞIMI

LEADER, "kırsal ekonominin geliştirilmesine yönelik faaliyetler arasındaki bağlantılar' anlamına gelen Fransızca "Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale" ifadesinden türemiştir" (European Comission). LEADER, yerel toplulukların kırsal kalkınma girişiminde aktif katılımı sağlamayı hedefleyen ve kırsaldaki potansiyelin ortaya çıkarmaya çalışan bir yaklaşımdır. Kırsal kalkınmada tabandan tavana büyümeyi benimseyerek yerel toplulukların kendi stratejilerini oluşturmalarını ve ileride karşılaşabileceğini sorunları kendilerinin çözebilmelerini hedeflemektedir. Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma alanında belirlediği üç temel hedef bulunmaktadır.

Şekil 12. Kırsal Kalkınma Stratejileri (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

LEADER 1991 yılında başlatılan girişimle yerel aktörlerin karar alma süreçlerinde aktif rol almasını sağlayarak yerel kırsal toplulukları kalkınma süreçlerinin merkezine almaktadır. Yenilikçi fikirler ortaya atarak sektörler arası entegrasyonun sağlanması, mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanılarak rekabet edebilir konuma gelmeyi hedeflemektedir (KKDE, 2011:6). LEADER yaklaşımı, Yerel Eylem Grupları(YEG) yereldeki kamu-özel sektör ortaklarıyla tabandan tavana yaklaşımı ile kırsaldaki sorunları ve hedefleri belirleyen, kalkınma stratejilerinin uygulanmasına olanak sağlayan, yerelde ekonomik kalkınma amacı güden dernekler aracılığıyla uygulanmaktadır. Bölgede karar alma gücüne sahiptir (TKDK, 2022).

Şekil 13. LEADER yaklaşımının uygulanmasındaki ana başlıklar
(şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

LEADER yaklaşımı Türkiye'de kırsal kalkınma alanında önemli yer edinmiştir. Avrupa Birliği adaylık sürecinde standartları sağlamak amacıyla Türkiye'de köklü değişiklik yapılmış, bu kapsamda özellikle kırsalda Yerel Eylem Grupları, yerel kalkınma stratejileri oluşturma ve uygulama noktasında kritik bir öneme sahip olmuştur (Diraor, 2008,4). Türkiye'deki kırsal kalkınmadaki önemli etkenlerden biri olan LEADER, bölgesel farklılıkların azaltılmasını ve kırsal alanda refahın artırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin kırsal alanlarında uygulanan LEADER stratejileri, tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesine ve kırsal turizmin gelişimine olanak sağlamaktadır (TKDK, 2019:38).

Alan temelli yaklaşım ve kırsal kalkınma stratejileri, kırsal kalkınma politikalarının yerel ihtiyaçlara ve bölgesel etkenlere göre şekillendirilmesini sağlamaktadır. Merkeziyetçi kalkınmadan farklı olarak kırsal bölgelerdeki şartlar ele alınmaktadır. Bu stratejide yerel aktörler aktif rol oynamaktadır ve ihtiyaçların ortaya çıkarılması temel konudur. Bölgesel eşitsizlikleri gidermek adına bölgelere özgü kalkınma planları geliştirilmesini sağlar. Avrupa Birliği'ne göre 10 bin ile 150 bin kişilik nüfusu olan, küçük çaplı, sosyo-kültürel imkânlar bakımından uygun olan şehirler olarak tanımlanmaktadır. İhtiyaç ve sorunları belirlenmiş, yerel halkın bulundukları bölgeyi benimseyerek aktif rol alarak ortaklık oluşturmaları olarak tanımlanabilir (TC. Kalkınma Bakanlığı, 2018:29). Alan temelli yaklaşımla geliştirilen kırsal kalkınma stratejileri yerel ekonomik kalkınmayı desteklerken aynı zamanda yereldeki dinamikleri de göz önünde bulundurularak gereksinimleri tespit eder. Bu yaklaşım toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasına yönelik hizmet eder. Yereldeki potansiyelin harekete geçirilmesi, bölgesel ihtiyaçları karşılayacak öncelik sırasına göre hayata geçirilmesi bu yaklaşımın temelidir (Demiral, 2007:5). Alan temelli yaklaşım, merkezi hükümet politikalarından farklı olarak, yerel aktörlerin karar alma süreçlerine dahil edilmesini önceler. Bu, kırsal bölgelerde yaşayan toplulukların kendi kalkınma stratejilerini belirlemelerini sağlar. Böylece kırsal bölgelerde daha sürdürülebilir bir ekonomik büyüme elde edilmesi amaçlanır (Gülçubuk, 2013:15-16).

Tabandan tavana büyüme yaklaşımı LEADER'ın özelliklerinden biri olan, kırsal kalkınmada yerel halkın ve toplulukların karar alma süreçlerinde doğrudan söz sahibi olduğu yaklaşım türüdür. Merkeziyetçi yapının beraberinde getirdiği tavandan tabana

yaklaşımı yerine, yerel halkın sorunlarını ve ihtiyaçlarını bizzat kendi belirlediği potansiyel gücü esas alır. Yerel tüm paydaşların bölgedeki potansiyeli ortaya çıkarmak, yol göstermek ve bölgenin avantajlarını artırmak için çaba sarf etmeleri gerekmektedir (Altundağ, 2008:19). 1990'lı yıllardan itibaren kırsal kalkınma kavramında hakim görüşler değişerek "tavandan tabana" görüşü, "tabandan tavana" olarak benimsenmiştir. Daha öncesinde ise Köy Enstitüleri gelişmenin hızlı sağlanabilmesi için temelin tabandan olmasını savunarak verdiği eğitimlerde köyde büyüyen çocukların öğretmenlik gibi mesleklerin mesleki ve teknik bilgilerle eğitilip yetiştirilerek tekrar köye dönüp hizmet ve kırsal toplumu kalkındırma amacına dayanmaktaydı (Cirik, 2011,43). Tabandan tavana kalkınma yaklaşımı yerel nüfusun ekonomik ve sosyo-kültürel olarak güçlendirip büyük şehirlere göçün engellenmesi, farklı sektörlerin yerel kalkınmaya katılarak ekonomik çeşitliliğin artırılması ve yerel katılımcılık düzeyinde toplumda hareketlenme yaratmaktadır. Bölgede yaşayanların yürütülecek faaliyetlere sahip çıkarak aidiyet duygusu ortaya çıkması, girişimlerin başarı oranlarını artırmakla beraber finansman kaynaklarını da bölgede tutarak dışarı çıkmasını engellemektedir. Türkiye'de tabandan tavana kalkınma modeli başarılı sonuçlar elde etmiştir.

LEADER yaklaşımı kırsal kalkınmayı desteklemek, yerel kalkınma stratejilerinin belirlenmesinde ve yenilikçiliği teşvik eden bir sistem sunmaktadır. LEADER'ın temel hedefi kırsalda yaşayan toplumların sahip oldukları potansiyelleri gün yüzüne çıkarmalarına ve bu potansiyeli ekonomik bir çıkara dönüştürerek sosyal ve çevresel kalkınmalarını sağlamaktır. Yenilikçilik, bu yaklaşımın merkezinde konumlanmıştır ve yerel toplulukların sorunlarına özgün çözümlerini üretmelerini teşvik etmektedir. Yerel Eylem Grupları bir bölgede ekonomik çıkar amacıyla ortaya çıkardığı ürünün ya da projenin yeni pazarlarla buluşturulması yenilikçilik olarak kabul edilmektedir. Başka bölgelerde hayata geçirilen yenilikçi uygulamaların mevcut bölgeye entegrasyonu, sorunlara yeni çözümler üretme şansı ve potansiyelini de ortaya çıkarmaktadır. Yenilikçilik, sadece teknolojik gelişmelerle sınırlı kalmaz aynı zamanda sosyal ve örgütsel yenilikleri de içerir. Özellikle yerel toplulukların geliştirdiği sosyal projeler kırsal kalkınmada önemli yer tutmaktadır. Örneğin tarımda sürdürülebilir yöntemler, turizmde yenilikçi hizmetler için yapılan girişimler, yerel el sanatlarının canlandırılması gibi projeler yenilikçilik örneğidir. Yerel düzeyde

kalkınmanın sürdürülebilir bir döngüye girmesini amaçlamaktadır. Yenilikçilik bir örgütün yeni fikirlere açık, yeniliği eşdeğerlerinden daha çabuk benimseyerek rakiplerinden daha ön planda olan olarak tanımlanabilir (Overstreet vd: 2013). Örgütlerde yenilikçilik, yenileşim yani öne çıkan ürün ve hizmetleri geliştirmeye ve pazarlamaya yönelik önemli bir sistematik uygulama anlamına gelmektedir. Mevcut kaynaklar kullanılarak fikir üretimi, fikir geliştirme ve fikir yayılımı süreçlerinden geçerek sonuca varmaktadır. Örgütçülükte yenilikçilik, esneklik ve yeni fikirlere açık olmayı ve bunu stratejinin temeline yerleştirmeyi gerektirmektedir (Subramanian ve Nilakanta, 1996).

LEADER yaklaşımının beraberinde getirdiği kırsal kalkınma stratejilerinin yerelde yaşayan toplulukların ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesi geleneği, yerel kalkınmanın bütünleşmiş ve çok sektörlü faaliyetlerle sağlanmasını benimsemektedir. Çeşitli sektörler arası işbirliği ve koordinasyonu içeren tarım, turizm ve çevre gibi sektörler bir arada ele alınarak kalkınma stratejilerinin bölgeye entegrasyonu sağlanır. Bu sayede topluluklar yerel kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanarak ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel kalkınmayı sağlar. LEADER çok sektörlü faaliyetleri desteklerken kırsal alanlardaki ekonomik çeşitliliği de artırmayı hedeflemektedir. Birden fazla sektörde yenilikçi faaliyetlerin yapılması, tarım gibi tek bir sektöre bağlı kalmadan farklı alanlarda uzmanlaşma eğilimi yaratmaktadır. Örneğin kırsal turizm ve tarımın bir araya getirilerek agroturizm projelerini oluşturulması bu yaklaşımın için iyi uygulama örneği olarak verilebilir. Ülkemizde ise bu uygulamayı Karadeniz bölgesinde çay tarlalarını ziyarete gelen turistlerin çay hasadına yardımcı olması ve daha sonra işlenmiş çay satın alması örnek olarak gösterilebilir. Böylelikle kırsal ekonomi dinamik bir yapıya bürünerek ve sürdürülebilir bir döngüye girmektedir. Entegre ve çok sektörlü faaliyetler ekonomik çeşitliliği de sağlayarak bölgesel kalkınmayı hızlandırır. Yerel aktörlerin katılımı da bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma ile eşgüdümlü olarak ivme kazanarak sadece ekonomik değil sosyal ve çevresel olarak da gelişmenin önünü açmaktadır. Ekonomik kalkınmada ihtiyaçlara cevap vererek kendi kendine yetebilme döngüsünü oluşturabilmek için önemlidir (Sevilmiş ve Olgun, 2018:102).

Ağ oluşturma (networking) yaklaşımı kırsal bölgelerde kalkınma girişimi yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirlikleriyle daha güçlü hale gelmektedir. Yerel Eylem Grupları(YEG) aracılığıyla farklı bölgelerdeki eylem gruplarının bilgi ve deneyim paylaşımı ortak bir ağda paylaşması, yurt içinde ve yurt dışında ortaklıklar kurulmasının önünü açmaktadır. Bu süreç Yerel Eylem Gruplarının birbirleri ile iletişimleri güçlendirir ve gruplar kamu-özel ortaklıkları gibi ortaklıkların kurulmasına öncüllük etmektedir. Bu sayede sosyal sermaye artırılır ve kırsalda yaşayan toplulukların kendi kalkınma planlarını oluşturulması sağlanır. Yerel kapasitenin geliştirilerek uluslararası işbirlikleri sağlanması, kaynakların etkin ve verimli kullanılması eylem grupları arasındaki etkileşim, yerel eylem gruplarının ağ oluşturma sürecindeki önemini göstermektedir. Yerel Eylem Grupları Bu sayede bölgeler arası işbirliği, bilgi alışverişi ve kırsaldaki sorunun yerel halk tarafından çözüm üretilerek çözümlenmesi gibi potansiyelleri ortaya çıkarmaktadır (Dax ve Oedl-Wieser, 2016:35). Ağ oluşturma yaklaşımı kırsal kalkınmaya doğrudan katkı yapmaktadır. Yerel Eylem Gruplarının güçlendirilmesi, sosyal uyumun sağlanması ve ekonomik kalkınmayı destekleyici faaliyetlerin artmasıyla yenilikçi projelerin yerel toplumun gündeminde yer edinmesi; kırsalda kalkınmanın benimsenerek girişimciliğin önünün açılmasını da sağlamaktadır. Dezavantajlı bölgelerin güçlendirilmesi, yerelde girişimcilerin farklı sektörlere yönelerek pazarda pay edinmesine katkı sağlar. Bu sayede girişimcilik ekosistemi oluşturulur (Bosworth ve Atterton, 2012:272).

LEADER yaklaşımında işbirliği kırsal kalkınma projelerinin hayata geçirilmesinde çok aktörlü bir yapıya sahip olmasından dolayı önem arz etmektedir. Yerel topluluklar bir araya gelerek ekonomik kalkınmayı ve sosyal uyumu sağlamayı hedeflemektedir. Yerel aktörlerin kalkınma sürecine katılımı, paydaşların ortak hedeflere sahip olması, belirli bir koordinasyonda hareket etme zorunluluğuyla bağlantılıdır. Yerel Eylem Grupları kırsal kalkınma da yerel paydaşları; çiftçiler, sivil toplum örgütleri, yerel yönetimler ve işletmeleri bir araya getirerek bölgesel şartlara göre şekillendirilmesini sağlamaktadır (Tutar vd. 2022:945). İşbirliği sayesinde mevcut sorunlara yenilikçi çözümlerin de üretilmesi beklenir. Yerel aktörlerin bir araya gelerek farklı bakış açılarıyla değerlendirmesi, yaratıcı projeleri ve çözümleri de beraberinde getirmektedir. Yenilikçi fikirler kırsal kalkınmanın sürdürülebilir bir düzlemde uzun vadeli olarak gelişmesini sağlamaktadır. LEADER'in geniş yelpazesi sayesinde

bölgesel ve sınır ötesi işbirlikleri sağlanabilir. Yerel eylem grupları bir araya gelerek bilgi ve deneyim aktarımı yapabilir, yerinde iyi uygulama örnekleri incelenebilir. Kırsal kalkınma perspektifine yeni bir bakış açısı getiren bu işbirlikleri bölgede veya ülkede bulunmayan katma değerli ürünlerin yerele entegre edilip yeni bir ekonomik faaliyet oluşturulması sağlanabilmektedir. Türkiye'de yerel ekonomik kalkınmanın güçlendirilebilmesi için bölgesel, ulusal ve uluslararası işbirliği uygulama alanının genişletilmesi ve ekonomik büyüme sağlanması amaçlandığından önem araz etmektedir.

Kamu- Özel ortaklığı modeli, yerel yönetimler, sivil örgütler ve özel sektörün bir araya getirilerek bu grupların kırsal kalkınmada ortak ve aktif bir rol üstlenmesini sağlamaktadır. Oluşturulacak projelerin finansmanını sağlamak için hem kamu fonları hem de özel sektörün yatırımları gereklidir. Ayrıca LEADER programı da kırsal kalkınmaya fon sağlamaktadır. Kamu kurumları kırsal kalkınma alanına teorik olarak destek vermekte iken, özel sektör pazarlama, rekabet ve reklam konusundaki tecrübesiyle ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan bu ortaklıklar istihdamı artırarak yerel ekonomiyi de canlandırmaktadır. Tarım ve gıda üretimi, kırsal turizm gibi alanlarda gelişme ve çeşitlilik ortaya çıkararak potansiyeli artırmaktadır (Usta ve Bilgiç, 2016:257). Kırsal kalkınmanın yerelde güçlendirilmesi hedefi kamu-özel ortaklığı ile kırsalda hem sosyal hem de ekonomik kalkınmada çok yönlü bir program izleyerek kaynakların etkin kullanımına imkân sağlamaktadır (Tülüceoğlu ve Altan, 2017:68). Kamu sektörünün sahip olduğu kaynakları özel sektörün sahip olduğu piyasa ve operasyonel deneyimlerin birleştirilerek kırsal kalkınma projelerine katkı sağlanmaktadır. Türkiye gibi kırsal alanların yoğun olduğu ülkelerde kamu-özel ortaklıkları bölgeler arası farkların giderilmesinde önem arz etmektedir.

4. YEREL EKONOMİK KALKINMA AKTÖRLERİ VE YEREL EYLEM GRUPLARI

Türkiye'de yerel ekonomik kalkınmayı desteklemek için merkezi kamu kurumları planlama ve kaynak tahsisi gibi kritik görevler üstlenir. Yerel yönetimlerin ve diğer aktörlerin etkin ve koordinasyon içerisinde çalışması için düzenlemeler yapar. Bu görevleri Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olmak üzere ayrılmaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, kalkınma ajanslarının koordinasyonunu ve idaresini sağlamaktadır. Bölgesel kalkınma projelerinin planlanması, Ar-Ge ve inovasyon projelerinin desteklerinin sağlanmasıyla yetkili kurumdur. Teknolojiyi bölgesel kalkınmanın merkezine yerleştirerek kalkınma ajansları aracılığıyla yerelde ticareti ve sanayiyi geliştirmek için faaliyetler yürütür. Bu alandaki çalışmaların yoğunlaştığı alan olarak organize sanayi bölgeleri ve teknoloji geliştirme bölgeleri gösterilebilir. Örnek olarak Bursa'da bulunan TEKNOSAB, Bursa'nın teknoloji ve bilgiye dayalı üretimde kapasite artırımını sağlayan yeni nesil bir organize sanayi bölgesidir. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, yerel ve bölgesel kalkınma projelerinin makroekonomik stratejilerin belirlenip planlanmasını sağlar. Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak çalışan kurum, kalkınma planlarını hazırlayarak yerel kalkınma süreçlerinin ulusal kalkınma hedefleri ile aynı doğrultuda işlemesinden sorumludur. Türkiye'de uygulanan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi bunun başlıca örneklerinden biridir (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Yerel yönetimlere ve kalkınma ajanslarına sağladığı bütçe desteği ile kalkınma projelerinin uygulanabilirliği ve yaygınlaşmasını artırmaktadır. Kırsal kalkınma projelerinin yürütülmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Tarım alanında yetkili bakanlık olması hasebiyle özellikle tarımsal üretimin ve kırsalda yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve eşitsizliklerin giderilmesi noktasında IPARD gibi uluslararası projelerle entegre bir şekilde çalışmalarını yürütür. Tarım ve Orman bakanlığı, tarım kooperatiflerine ve kırsal kalkınma projelerine finansman sağlayarak kırsal ekonomiyi çeşitlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bakanlık yerel kalkınma projelerinin finansmanının planlanmasında ve kaynak sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Yerel yönetimlere ve kalkınma ajanslarına yönelik çeşitli mali teşvikler ve hibeler sayesinde ekonomik kalkınmanın ilerleyişini hızlandırarak yeni projelere yer açmaktadır. Teşvikler ve vergi indirimleri yoluyla özel sektöre ve girişimcilere bölgesel istihdamı artıracak önemli yatırımlar yapılmasını sağlamaktadır. Destek verdiği projelerin de sürdürülebilir bir düzlemde ilerlemesini sağlamak için düzenlemeler yapar ve kaynak tahsisinde yapıcı kararlar alır. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak, çevreyi korumak ve Türkiye'nin 2053 net sıfır emisyon hedefini yerine getirmek için çalışmalar yapmaktadır. Avrupa Birliği- Türkiye İklim Değişikliği Hibe Programı gibi uluslararası işbirlikleriyle yerelde iklim değişikliğine karşı eylem planı geliştirilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. İklim değişikliğine dirençli şehirlerin inşasına teknik destek sağlamak ve yerel yönetimlerin bu alanlarda kapasitesinin artırılmasını hedeflemektedir. Türkiye'nin çevresel sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda yerel ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

Yerel yönetimler: Belediyeler ve il özel idareleri gibi kamu kurumlarından oluşan yerel ekonomik kalkınmanın kilit aktörlerinden biridir. Halkın ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarına cevap veren, topluma en yakın kamu kurumları olması nedeniyle de kalkınma süreçlerine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Altyapı, turizm, çevre koruma, sosyal hizmet alanlarında yoğunlaşmışlardır. Belediyeler turizmi ve ticari faaliyetleri geliştirmek, ekonomisinin büyümesini sağlamak amacıyla yollar, su sistemleri ve kanalizasyon gibi diğer altyapı yatırımları yaparak ekonomik faaliyetler için uygun bir çevre oluşturur, yerel halkın yaşam kalitesini yükseltir. Küçük işletmelere destek verilmesi, yerel ürünlerin markalaştırılması ve yerel pazarların kurulmasını sağlayarak yerel ekonomik kalkınmayı desteklemektedir (Arslan ve Çetiner, 2021:91-92). Çevrenin yönetimi yerel yönetimlerin sorumluluğunda bulunmaktadır ve sürdürülebilir kalkınma başlığının temel bir parçasıdır. Türkiye'de belediyelerin yeşil alan yaratma, doğal kaynakları koruma, atık yönetimi ve yenilenebilir enerji yatırımları gibi temel görevleri bulunmaktadır. İmar planlarında kat sayıları belirlenirken dahi bulunan bölgenin sahip olduğu park, bahçe, yeşil alan ve sosyal alanlar hesaba katılarak bir sonuca varılmaktadır. Bunun yanı sıra kültürel mirasın korunması ve turizmin desteklenmesinde de yerel yönetimlerin önemli bir rolü

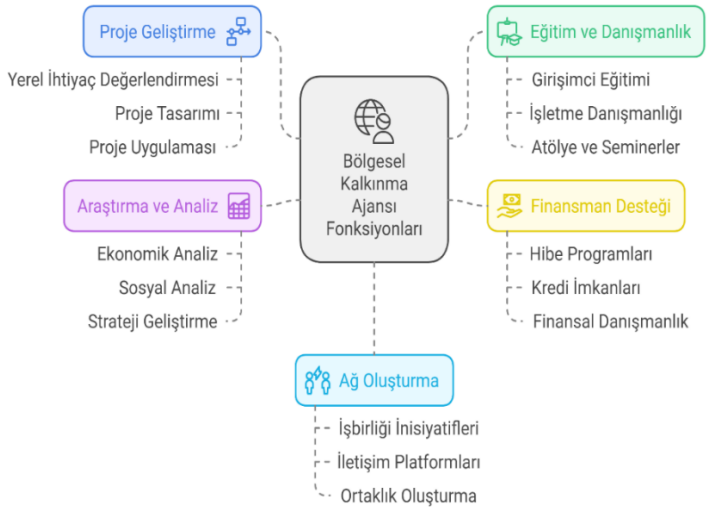
bulunmaktadır. Tüm bu çalışmalar yerel halkın kalkınma süreçlerine katılımı artırarak sosyal sermayeyi güçlendirir. Halkla doğrudan iletişim kurarak halkın beklenti ve ihtiyaçlarına göre projelerin şekillendirilerek toplumun yerel kalkınma hedeflerine uygun hale getirilmektedir.

Özel sektör yerel ekonomik kalkınmada daima kritik bir rol oynamaktadır. İstihdamı artırma, ekonomik çeşitliliği sağlama ve yapılan yatırımlarla bölgeyi, dolaylı olarak ülkeyi kalkındırmaktadır. Türkiye'de özel sektör kuruluşları, kamu ve sivil toplum ile işbirliği içinde çalışarak yerel kalkınma projelerinin ana aktörleri olarak merkezde yer almaktadır. Bu ortaklıklar özellikle KOBİ'lerin (Küçük ve Orta Ölçekli İşletme) desteklenmesinde, turizm ve sanayi sektörlerinin gelişiminde istihdam yönlü artışlara neden olmaktadır. KOBİ'ler yerel istihdamın önemli bir kısmını karşılamaktadır. Bu işletmeler yerel kaynakları kullanarak üretim yapar ve böyle yerelde hareketlilik meydana getirir. Dışarıdaki yenilikleri de yerele çabuk adapte edebilen bu işletmeler, ekonomik krizlerden dahi çok fazla hasar almadan çıkabilirler. KOBİ'lere sağlanan teşvikler ve krediler, istihdam yaratmanın önünü açmakta ve büyümeyi hızlandırmaktadır (TÜRKONFED, 2020). Kamu-özel sektör işbirlikleri ile büyük ölçekli altyapı ve enerji projelerinde özel sektörün etkin rol oynamasını sağlamaktadır. Kamu kaynaklarının yetersiz olduğu ya da tasarrufta bulunulduğu dönemlerde özel sektörün finansal ve teknik desteğinden yararlanarak projelerin daha hızlı hayata geçirilmesinin önünü açmaktadır. Bu ortaklıklar yerel yönetimlerin de bütçesinin sınırlı olduğu durumlarda yerel kalkınma hedeflerine ulaşılmasını desteklemektedir. Yap-işlet-devret projeleri ülkemizde kamu ve özel sektör ortaklığının en temel örneklerinden biridir. Yerel ekonominin ihtiyaç duyduğu kalkınma hamlelerini yerli ve yabancı yatırımcılar aracılığıyla gerçekleştirmektedir (Bayrakcı ve Kahraman, 2017: 305). Özel sektör sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden çevre dostu uygulamalar geliştirerek hem kalkınma alanında katkı sağlamakta hem de rekabet oluşturarak rakiplerine bu gibi uygulamaları özendirmektedir. Yenilenebilir enerji, sıfır atık, temiz tuvalet gibi çevre dostu uygulamalar özel sektörün çevresel sürdürülebilirlik alanındaki başarılı örnekleridir. Bu projeler doğanın ve doğal kaynakların korunmasında bir bilinç oluşturarak yerelde bir farkındalık meydana getirmektedir.

Sivil toplum kuruşları (STK), katılımcılık, sosyal sermaye ve yerel ekonomik kalkınmada önemli aktörlerden biridir. Türkiye'de STK'lar yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde çalışarak toplumsal refahı artırmak, yoksulluğu azaltmak, toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek ve gelir düzeylerini yükseltmek, bunları sürdürülebilir hale getirmek için çabalamaktadır (Yeşildal, 2020:36). 1990'lı yılların sonlarında Avrupa Birliği (AB) uyum sürecinin de beraberinde getirdiği STK'larda güçlenme eğilimi, sayıları ve işlevleri artarak yükselmeye devam etmiştir. Günümüzde yerel kalkınmanın tamamlayıcı paydaşlarından biri olan sivil toplum kuruluşları, yerelde sosyal dayanışmayı artırarak ekonomiye katkı sağlamaktadır. Değişen gündemler STK'ların da bu değişime ayak uydurmasına yol açmaktadır. Günümüzde en aktif faaliyet gösterilen konuların başında iklim değişikliği, çevre koruma, enerji tasarrufu, tarımsal kalkınma, geri dönüşüm ve yoksullukla mücadele gibi konular gelmektedir. STK'lar hükümetlere göre daha yenilikçi ve çabuk adapte olabilen yapıya sahiptir. Hayata geçirmek istedikleri projeleri daha ekonomik bir şekilde gerçekleştirebilir, yerelden destek alarak mevcut potansiyeli harekete geçirebilmektedir (Genç ve Erdoğan, 2010:178).Türkiye'de özellikle kırsal kalkınma projelerinde sivil toplum kuruluşlarının sahip olduğu potansiyel, yerel ihtiyaçlara özel olarak çözümler geliştirilmesine imkân sağlamaktadır. Aynı zamanda yereldeki kaynakların verimli kullanımını da teşvik ederek çevreci bir kalkınma modeli oluşturulmasının önünü açmaktadır. Kırsal bölgelerde yoksullukla mücadelede çeşitli projeler geliştirilerek iş eğitim programları, kooperatifçiliğin özendirilmesi ve kredi destekleri gibi yöntemlerle yerel halkın ekonomik bağımsızlığını sağlamak ve halkın gelir seviyesini artırıcı, ekonomik dengesizliği ortadan kaldıracak uygulamaların hayata geçirilmesinde kilit rol oynamaktadır.

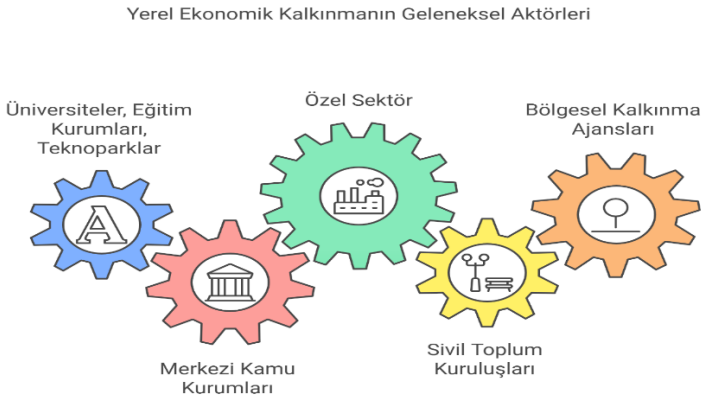
Türkiye'de yerel ekonomilerin geliştirilmesi, bölgeler arası ekonomik farklılıkların azaltılması, yerel kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. 2006 yılında kurulan kalkınma ajansları; yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle yerel ekonomik kalkınmayı hızlandırmayı hedeflemektedir. Ajanslar çalışma alanları içerisinde bağlı bulundukları bölgeye yerli ve yabancı yatırımcı çekmek, istihdamı artırmak ve yenilikçi projeleri yerele uygun hale getirmek bulunmaktadır. Örneğin Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, TR82 bölgesinde (Çankırı, Kastamonu, Sinop) birçok projeyi destekleyerek bölge

ekonomisine katkı sağlamıştır. Bu projeler neticesinde işgücü kapasitesi artmış ve istihdam oranlarında dikey yönlü artış meydana gelmiştir. Bölgesel rekabetin güçlendirilmesi ve yenilikçi projelerin desteklenmesi, kalkınma ajanslarının girişimciliği de teşvik ettiğinin ve bunun yanında mali ve teknik destekler verdiğinin bir göstergesidir. Ayrıca yatırımcılara da bölgeye yapacakları yatırımlar için ücretsiz danışmanlık, eğitim ve yönlendirme hizmetleri sunulmaktadır. Neden bu bölgeye yatırım yapılması gerektiği ve organize sanayi bölgelerinin tanıtımı yapılmakla birlikte bölgenin sahip olduğu kaynakların verimli değerlendirilebilmesi amacıyla planlamalar yapılmaktadır. Bu tür destekler işletmelerin teknolojiye ayak uydurmasına ve küresel pazarda yer edinmesi yardımcı olmaktadır. Kalkınma ajansları sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla çevreci projelere ayrıca ağırlık vermektedir. Yerelde işbirliği ve sosyal sermayeyi geliştirmek amacıyla bölgesel kalkınma ajansları; yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini teşvik eder. Bu bağlamda hayata geçirilecek projelerde paydaşların katılımının sağlanması için stratejiler izlenmektedir. Yerel ekonomilerin sürdürülebilir bir şekilde büyümesi, ajansların sosyal sermaye odaklı projeleriyle mümkün hale gelmektedir (Pehlivan, 2013:434).

Şekil 14. Bölgesel kalkınma ajansının fonksiyonları (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Türkiye'de üniversiteler, eğitim kurumları ve teknoparklar bölgesel ekonomik kalkınmayı hızlandıran temel aktörler arasında yer almaktadır. Üniversiteler, yerel kalkınmada bilimsel bilgi ve teknoloji üretiminde öncülük etmektedir. Ar-Ge çalışmalarıyla yerel ekonomilere doğrudan katkı sağlayarak yenilikçi ve işbirliği yoluyla rekabet şartlarını iyileştirmeye odaklanmaktadır. Bu aktörler yerel ekonominin canlanmasında ve özellikle geri kalmış bölgelerin istihdam olanaklarını iyileştirmede ve sosyal kalkınmayı destekleme de etkin olarak rol oynamaktadır. Üniversiteler, teknoparklar ve araştırma merkezleri aracığıyla yenilikçi çözümler aramaktadır. Türkiye'de üniversite kampüslerinde kurulan teknoparklar, girişimcilere ve start-up'lara ev sahipliği yaparak yeni iş fırsatları yaratır ve yerel ekonomiyi canlandırmaktadır. ODTÜ ve İTÜ gibi üniversitelerin teknoparkları, ulusal ve uluslararası düzeyde birçok teknoloji firmasının doğmasına ve büyümesine zemin hazırlamıştır. Öte yandan Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum iline katkıları üzerine yapılan bir çalışmada, üniversitenin yerel ekonomik ve sosyal yaşam üzerinde olumlu etki yarattığı saptanmıştır. Üniversite bünyesinde sağlanan akademik, kültürel ve sağlık alanındaki hizmetler, Erzurum'un ekonomik yapısına doğrudan katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır (Çınar ve Emsen, 2001:92-102).

Şekil 15. Yerel ekonomik kalkınmanın geleneksel aktörleri

(şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Yerel ekonomik kalkınmada eğitim kurumlarının rolü, kalifiye iş gücünün yetiştirilmesi ve bölgenin ihtiyaçlarına cevap verecek yetenekler kazandırılmasıdır.

Meslek yüksekokulları ve meslek liseleri gibi eğitim kurumları bulundukları bölgelerin iş gücü ihtiyacını karşılayarak yerel ekonomiyi destekler. Yerel eğitim kurumları bölgedeki sanayinin ihtiyaçlarıyla doğru orantılı olarak işgücü yetiştirir ve yerel işletmelerle işbirliği yapar. Bu işbirlikleri günümüzde meslek liselerinden esnaf ve zanaatkârların yanına yetiştirilmek üzere çırak olarak stajyer öğrenci gönderilmesidir. Böylece yetiştirilecek işgücünün hem teorik hem de uygulamalı olarak tecrübe sahibi olması sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra Halk Eğitimi Merkezlerinde usta öğreticiler tarafından açılan kurslar, özellikle yerel sanayilerin ve hizmet sektörünün ihtiyaçlarını yönelik sertifikalı kurslar ve eğitim programlarıyla işgücünün becerilerinin geliştirilmesi ve kurumsal bir ortamda bunu belgelendirilmesini sağlamaktadır. Teknoparklar diğer adıyla Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, 2000'lı yılların başında yasal zemini oluşturulduktan sonra gündeme gelmeye başlamıştır. Üniversite ve sanayi arasında köprü görevi görmektedir. Yenilikçi fikirlerin geliştirilip gelir getirici bir faaliyete dönüştürülmesine olanak sağlayan, teknoloji ve Ar-Ge'ye dayalı girişimciliği teşvik etmektedir. Teknoparklar ilk başlarda sanayileşmiş illerde yoğunlaşmış ancak günümüzde gitgide diğer bölgelere de yayıldığı gözlemlenmiştir (Eyyuboğlu ve Aktaş, 2016:75-88). Teknoparklar yeni iş alanları yaratmanın yanı sıra mevcut işletmelerin teknolojiye adaptasyonunu ve büyümesini de desteklemektedir. Ayrıca girişimciler ile yatırımcılar arası bir köprü görevi görerek yeni fikirlerin de hayata geçirilmesi, piyasa süreçlerinin profesyonel olarak ilerlemesi için çalışmalar yapmaktadır.

4.1 Yerel Ekonomik Kalkınmada Yeni Bir Aktör Olarak Yerel Eylem Grupları

Yerel eylem grupları (YEG) kırsal kalkınma süreçlerinde yerel ekonomiyi canlandırmak, toplumun refah seviyesini yükseltmek, sosyal dayanışmayı güçlendirmek ve çevresel sürdürülebilirliği desteklemek için oluşturulmuş bir aktördür. Avrupa Birliği'nin LEADER programı kapsamında geliştirilen bu model, yerel eylem gruplarının işleyişini düzenlemekte ve yerel toplulukları güçlendirerek yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörle entegre bir şekilde çalışmasını sağlamaktadır (Tutar vd. 2022:942). Yerel Eylem Grupları 2010 yılından itibaren Türkiye'nin pilot illerinde uygulanmaya başlamış daha sonra bu kapsam hızla

genişletilmiştir. Yerel eylem grupları özellikle geri kalmış ve bölgesel gelişmişlik farkları fazla olan bölgelerdeki farkı azaltmayı hedefleyen aşağıdan yukarıya bir kalkınma modeli sunmaktadır. Bu sayede yerel halkın ihtiyaç ve önceliklerini belirleyerek bu sıralamaya odaklanıp kalkınmanın sürdürülebilir ve etkin olmasını sağlamaktadır. Hem ulusal hem de uluslararası fonları kullanarak kalkınma projelerine destek olup karar alma süreçlerinde katılımcılığı ve şeffaflığı esas alarak toplumun her kesimini kalkınma süreçlerine dahil eder ve benimsemesini sağlamaktadır. Geleneksel kalkınmanın ötesine geçerek yenilikçi projelerin uygulanmasını teşvik eder ve kırsal turizm, organik tarım gibi sürdürülebilir uygulamalar ön plana çıkmaktadır (IPA III Stratejik Cevap Belgesi, 2021). Kırsal ekonomilerin sürdürülebilir olması için kırsal turizmin desteklenmesi, yerel el sanatlarının yaşatılması ve tarım ürünlerini katma değerli ürünlere dönüştürüp ürün zincirine eklenmesi gibi farklı alanlarda faaliyet gösteren yerel eylem grupları, kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupları da bu ekonomik döngünün içine dâhil ederek kalkınmanın bölgeye yayılmasını ve benimsenerek hızlanmasını sağlamaktadır. Bu dönüşüm ve hızlanma beraberinde yönetişimi de zorunlu kılmaktadır. Kalkınma hamlesinin baş aktörlerinden biri olarak "iyi yönetişim" kavramı karşımıza sürekli olarak çıkmaktadır. Toplumun refahını yükseltmek, insancıl şartlarda yaşamak, katılımcı toplumun gereklerinin yerine getirilmesi ve eşit şartlarda hizmet alabilmek için iyi yönetişim tüm bu etkenlerle bağlantıyı sağlamaktadır (Polat, 2023:174).

4.2 Yerel Eylem Gruplarının (YEG) Karşılaştıkları Zorluklar

Yerel Eylem Grupları kırsal kalkınmanın desteklenmesi ve bölgesel ekonominin daha hareketli olması için çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar esnasında yapısal, bürokratik ve toplumsal olarak birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların başında bürokratik sorunlar gelmektedir. Avrupa Birliği'nde uygulamada profesyonelleşilmiş ve uygulamadaki problemler aşılmıştır ancak Türkiye henüz bu seviyeye gelememiştir. Bürokratik sorunlar diğer taraftan dernek çalışanları ile ilgili sorunları da beraberinde getirmiştir. Dernek çalışanlarının etap geçişlerinde işsiz kalması ve farklı sektörlere yönelmelerine de sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra projeleri hayata geçirirken yaşanılan nakit sıkıntısı süreci yavaşlatmaktadır. Avans yöntemi ile çalışan

sistemde aksamalar meydana gelmektedir. Nitekim yerel eylem grupları uygulama yönüyle %100 adapte olmuş değildir.

4.2.1 Bürokratik Sorunlar

Yerel Eylem Gruplarının karşılaştığı sorunların başında bürokratik engeller ve idari süreçlerin yavaşlatıcı etkisi bulunmaktadır. LEADER, ülkemizde uygulanmaya başladığı günden itibaren uzun bir ilerleme süreci kat etmiştir. İlk yıllarda prosedürlerin Avrupa Birliği kanunlarına göre olması, Türkiye'de uygulama noktasında idare ile çelişkiler ortaya çıkarmıştır. Gün geçtikçe aşılan sorunlar ve kazanılan tecrübeler sayesinde bu sorunlar çözümlenmeye başlamıştır. Bürokratik süreçlerde belge düzeni, kamu yönetiminde " kırtasiyecilik" olan tabir edilen evrak yükünün fazlalığı tüm süreçlerin hantallaşmasını da beraberinde getirmektedir. Prosedürlerin karmaşıklığı ve dokümantasyon eksiklikleri bu noktada Yerel Eylem Grubu yöneticilerini de yavaşlatmaktadır. TKDK prosedürlerinin fazlalığından dolayı ödemelerin çok geç gelmesi başlıca sorunlardan biridir. Bu noktada sistemin daha akıcı ilerleyebilmesi için evrak sürecinin sadeleştirilmesi ve elektronik ortamda hızlı bir şekilde ilerletilmesi gerekmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2024).

4.2.2 Yerel Eylem Grubu Çalışan Sorunları

Kırsal kalkınma alanında bilgi eksikliğinden dolayı ortaya çıkan işgücü eksikliği, insan kaynağı yetersizliğini ön plana çıkmaktadır. Çalışan kişilerin işe uyumu da bu konuda büyük sorun yaratmaktadır. Yapılan bir çalışmaya göre bazı bölgelerde bulunan YEG'lerin IPARD projelerine danışmanlık yapan şirketlerce yönetildiği ve bu kurumlarda dernek müdürü ve uzman olarak görev aldığı belirlenmiştir. Öte yandan dernek işleyişinde denetim eksiklikleri bulunmaktadır. Dernek yöneticilerinin halkı bilgilendirmede gerekli çabayı göstermemesi, yerel ekonomik kalkınma girişimlerinin yerelde benimsenmesinin gecikmesini dolaylı olarak yavaşlamasına neden olmaktadır (Polat, 2023:177).

4.2.3 Maddi Sorunlar

YEG'lerin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de finansman eksikliğidir. Projeler

toplam harcamaların %100'lük kısmını karşılamaktadır (%90 Avrupa Birliği, %10 Türkiye). Ancak ön ödemelerin ulusal bütçeden tek sefere mahsus %10'luk kısmı ödenmektedir. Verilen avansın oranının düşüklüğü, döviz kurunun değişken olması ve güncel kura göre işlem yapılmaması faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde sorunlar çıkarmaktadır. Ödeme Talep Paketi işlemlerinin süresi de uzun olmaktadır. (TKDK, 2022:12). Bazı derneklerin otomobile sahip olmaması dolasıyla diğer dernekleri ziyaret, uygulama gezisi gibi etkinliklerin dernek yöneticileri tarafından karşılanması, yöneticilere maddi olarak zarar vermektedir. Diğer taraftan SGK ve stopajdan muaf olunmaması da bir diğer maddi sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dernek personelinin maaşlarının program sonlarında (Etap geçişleri) kesilmesi ve sigortalarının ödenmemesi, diğer program başlayana kadar işsiz kalmaları gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu etap geçişleri zaman almakta ve dikkatlerin başka alana kaymasına neden olmaktadır. Tecrübeli insan kaynağının hayatını idame ettirebilmesi için farklı sektörlere yönelmesi bu sektörde kayıplara neden olmaktadır.

5. TÜRKİYE'DE YEREL EKONOMİK KALKINMA DENEYİMLERİ: YEREL EYLEM GRUPLARI'NIN İYİ UYGULAMA ÖRNEKLERİ VE BULGULAR

Türkiye'de yerel ekonomik kalkınma girişimleri Cumhuriyet dönemiyle başlamıştır ancak bu süreç 1980'lerden itibaren ivme kazanmıştır. 1923 ve 1950 yılları arasında devletin merkeziyetçi yapısı yerel kalkınmanın belli başlı konular üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde çeşitli tarım reformları ve altyapı çalışmaları yapılmış olsa da 1950 sonrası tarımda dönüşüm hızlanmıştır. 1960'lardan itibaren kalkınma planları uygulamaya konulmuş, kırsal kalkınma gibi konular önem kazanmıştır. 1980 sonrası serbest piyasa anlayışının benimsenmesi ile özel sektörün gelişmiştir. Bu tarihten sonra kooperatifçilik gelişmiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde yerel kalkınma modelleri çeşitlenerek artmıştır. Avrupa Birliği fonlarından alınan desteklerin de çoğalması, Ortak Tarım Politikası'nın da altyapı ve kırsal alanda getirdiği yeniliklerin çıktıları kalkınmaya hız kazandırmıştır. Bu süreçte yapısal uyumsuzluklarla karşılaşılsa da Türkiye köklü değişiklikler yapılarak kırsal kalkınma fonlarından yararlanmıştır. Diğer taraftan Türkiye LEADER yaklaşımından aldığı desteklerle AB Ortak Tarım Politikası'na uyumun da sağlamasını hedeflemektedir. AB müktesebatı ile uyumlu ilerlemek için IPARD fonundan gelen yardımlar, aday ülkelerin tarımsal ve kırsal kalkınma politikalarını desteklemekte olup Türkiye yararlanıcı ülkeler arasında 430 milyon Euro ile ilk sıradadır. (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022:78).

5.1 AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye

Ortak Tarım Politikası, 1962 yılında Avrupa Birliği üye ülkelerinde uygulanan tarımı belirli standartlara uygun olarak yapmak ve bununla ilgili ayrıntıları düzenlemek için uygulanan kapsamlı bir politikadır. Ortak Tarım Politikasının uygulanmaya başlamasının temel sebeplerinden biri İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan gıda yetersizliği ve nüfusun çoğunluğunun tarımdan geçimini sağlaması sebebiyle gelecek dönemleri garanti altına almaktır. Daha sonrasında Avrupa Birliği içerisinde gümrük birliği sağlanmasıyla tarımsal ürünlerin Avrupa içerisinde ihracı da artmıştır (İKV,

2022). Türkiye'nin adaylık sürecinde tarımsal reformları hayata geçirmesinde ve kırsal kalkınma süreçlerini doğrudan etkileyen bir politikadır. Gıda güvenliğini sağlamak, çiftçilerin yaşam standartlarını yükseltmek ve piyasa istikrarını sağlamak amacıyla uygulanan tarım politikası çiftçilerin gelirlerini yükseltmeyi hedeflemektedir. Hem yapısal dönüşümler hem de mali desteklerin elde edilmesi açısından önemli bir politikadır. Türkiye bu politikaya uyum sağlamak için tarımsal sübvansiyonları, üretim fazlalıklarını ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını Avrupa Standartları seviyesine çıkarmak zorunda kalmıştır. Avrupa Birliği müktesebatı yaklaşık 120 bin sayfadan oluşmaktadır. (Nazlı ve Küden, 2012:93).

Ortak Tarım Politikası'nın üç temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlar:

1. **Tek Pazar İlkesi:** Bu ilke ile Avrupa Birliği üyeleri arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı amaçlanmıştır. Gümrük birliğinin sağlanması sayesinde üyelerin birbirileriyle olan ticaretleri vergi ve kotalardan muaf tutularak tarım ürünlerinde ortak Pazar kurmayı hedeflemiştir.

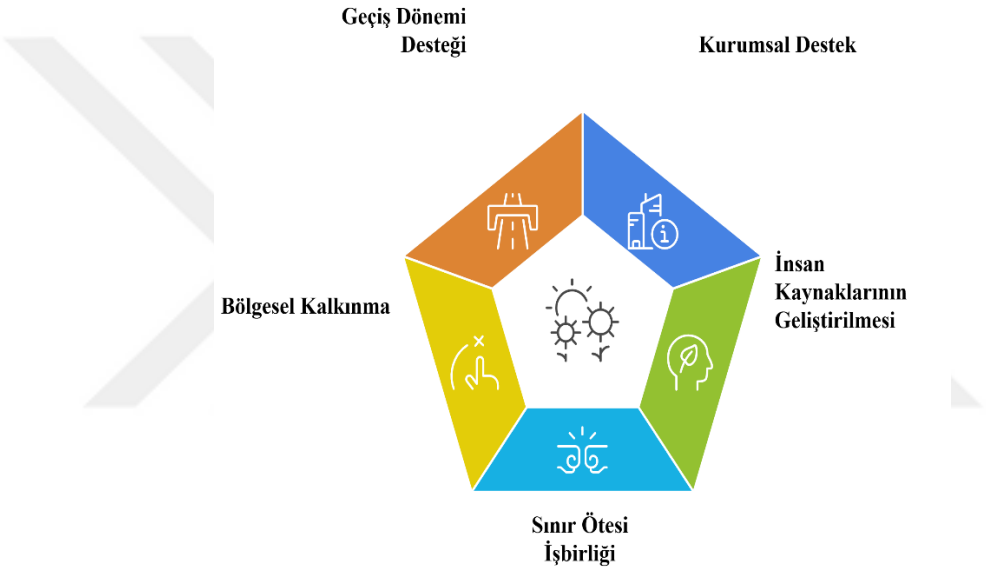
2. **Topluluk Tercihi İlkesi:** Avrupa Birliği üye ülkelerinde üretilen ürünlere öncelik tanınarak bu ürünleri piyasada ayrıcalıklı bir konuma getirmeyi hedeflemektedir. Türkiye gibi ülkelerde üretilen ürünler ikinci sınıf mallar kategorisinde kalarak piyasada rekabet gücünü yitirmiş olacaktır. Avrupa Birliği üyelerinin tarımsal üretimini ve konjonktürünü koruma altına almayı hedeflemiştir (Nazlı ve Küden, 2012).

3. **Ortak Mali Sorumluluk İlkesi:** Ortak Tarım Politikası kapsamında yapılacak yatırımlar ve desteklemelerin bütçelerin üye ülkeler arasında eşit bir şekilde paylaştırılmasını sağlamayı hedeflemektedir (Acar ve Bulut, 2010).

Gündem 2000 sonrası köklü değişimlere uğrayan tarım politikası, tarım sektöründe üretim odaklı desteklerin sürdürülebilir tarımın benimsenmesi ve belirli başlıklar altında incelenmesini sağlamıştır. Gıda güvenliği ve insan sağlığını barındıran kırsal kalkınma başlıkları gündeme gelmiştir.

5.2 Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Araç(IPA) ve Kırsal Kalkınma

Avrupa Birliği'nin aday ülkelere üyelik süreçlerinde eşitsizlikleri gidermek amacıyla oluşturduğu Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession Assistance, IPA), Türkiye ve diğer aday ülkeler için önemli bir mali yardım kaynağıdır. IPA programı dört temel dönemde uygulanmış olup 2007-2013 (IPA I) 11.5 milyar Euro bütçe, 2014-2020 (IPA II) 12.8 milyar Euro bütçe, 2021-2027 (IPA III) 14.2 milyar Euro bütçe ile çalışmalarına devam etmiş ve Türkiye'nin uyum çalışmalarını desteklemiştir. IPA'nın sahip olduğu beş bileşeni vardır:

Şekil 16. IPA bileşenleri (şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Bu beş bileşen ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimine çeşitli alanlarda katkı sunmaktadır. Türkiye'de özellikle çevresel sürdürülebilirlik, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve ekonomik kalkınma alanlarında önemli başlıklarda kapasitenin artırılmasına ve Avrupa Birliği standartlarına uyum sürecinde etkili olmuştur. IPA'nın Türkiye'ye yaptığı mali katkıların meyvesi bölgesel yatırımlar ve alt yapı yatırımları, eğitim, ulaşım ve diğer alanlarda büyük ölçekte projeler hayata geçirilerek elde edilmiştir. IPA III döneminin toplam bütçesi 14.2 milyar Euro olarak belirlenmiş olup destekler devam etmektedir.

IPARD, Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye'nin yararlandığı kırsal kalkınma alanında yeniliği ve dönüşümü teşvik eden önemli bir mali yardım bileşenidir. IPARD çerçevesinde Türkiye'nin tarım işletmelerinin modernizasyonu, gıda güvenliği, hijyen standartlarına uyumu, çevresel sürdürülebilir ilklerine riayet eden tarım uygulamalarının desteklemek gibi başlıca hedeflere sahiptir. Ayrıca yapıların ve ekipman desteklerini de içeren programda gelir getirici faaliyetlerin desteklenmesi ön plana çıkmaktadır (European Comission, 2022). IPARD I (2007-2013) ve IPARD II (2014-2020) programları süresince Türkiye toplamda 42 ilde tarım ve gıda işletmeleri başta olmak üzere %50 ila %65 oranın hibe desteği sağladı. Bu hibeler tarımsal üretim tesislerinin modernizasyonu, kırsal altyapı ve kırsalda kalkınmayı teşvik edecek uygulamalarda kullanılmıştır. Tarımsal üretimde kaliteyi ve verimliliği artırarak iç ve dış pazarlarda piyasa hâkimiyeti sağlamak ve yüksek standartlarda üretimi amaçlamaktadır. IPARD III programı 430 milyon euroluk bütçenin büyük bölümünü bu alanda kullanmak için ayırmıştır. Tarım ürünlerinin işlenmesi, ikame ürün üretimi ve pazarlanması için yapılan yatırımlar IPARD'ın destek verdiği önemli başlıklardan biridir. Bu yatırımlar sayesinde gıda güvenliği ve kalite standartlarını Avrupa Birliği müktesebatına uygun şekillere girmesini sağlamaktadır. Çiftçilere ve kırsal işletmelere kapasite geliştirme amacıyla sunulan teknik destek ve yardımlar; finansal yönetim, kalite kontrol gibi konularda destekler sağlanarak kırsal girişimcilik teşvik edilmektedir. (Yontar ve Söztutar, 2018:57). Sürdürülebilir tarım tekniklerinin benimsenmesi ve teşvikiyle çevre dostu üretimin yaygınlaşarak atık yönetimi, sürdürülebilir enerji, biokütle gibi uygulamalara sağlanan hibeler Türkiye'de tarımsal faaliyetlerin çevresel etkilerini azaltmayı hedeflemektedir. Program ayrıca çiftçilik dışı gelir kaynakları oluşturarak kırsaldaki kalkınmayı hızlandırmak istemektedir. Kırsal turizm, el sanatları, yerel ürünlerin işlenmesi, konakçılık faaliyetleri, kadın kooperatiflerine yönelik girişimcilere sağlanan destekler kırsal kesimde istihdam yaratmaktadır (Albayrak, 2022:666). IPARD öncesi farklı kaynaklardan aynı hedefler doğrultusunda kullanılmıştır. Örneğin Köylerin Altyapılarını Destekleme Projeleri (KÖYDES) kapsamında kırsal altyapıların iyileştirilmesi, temiz içme suyu ve kanalizasyon gibi zaruri ihtiyaçlara büyük miktarlarda kaynaklar aktarılmış ve önemli katkılar sağlamıştır (Seyitoğlu, 2006:28).

Türkiye'de LEADER yaklaşımı, Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA)'nın Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) kapsamında desteklenmektedir. Avrupa Birliği'nin kırsal kalkınma ihtiyaçlarının yerel düzeyde belirlenmesi ve çözümlenmesi amacıyla 1991 yılında başlatılmış bir girişimdir. LEADER'in temel ilkeleri arasında yerel katılım, kamu ve özel sektör ortaklığı ve yenilikçilik bulunmaktadır. Türkiye'de 2010 yılından itibaren uygulanmaya başlanan program, ilk olarak Şanlıurfa Birecik ve Çorum İskilip'te pilot bölgeler olarak yürütülmeye başlandı. Yıllar içerisinde LEADER yaklaşımının benimsenmesi ile 2015 yılından itibaren çalışmalara hız verilerek Ankara, Amasya, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Kastamonu, Manisa, Ordu, Samsun illerinde de yaygınlaşmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022).

Şekil 15. LEADER uygulanan iller (TKDK)

LEADER, Türkiye'de kırsal kalkınma alanında yeni bir bakış açısı getirmiştir. Kırsal ekonominin çeşitlenmesi, kısa tedarik zinciri oluşturma ve kadınlar ile gençlere istihdam yaratma noktasında önemli bir rol oynamıştır. Avrupa Birliği tarafından sağlanan destekler sayesinde binlerce projeye yatırım yapılarak istihdam oluşturulmuştur. Kırsal nüfusun ekonomik gücü arttırılarak kırsaldaki sosyal yapı güçlendirilmeye çalışılmıştır. LEADER, kırsal kalkınma politikalarının yerelden yönetilmesini ve aşağıdan yukarıya bir yapıda şekillenmesi amacıyla Türkiye'de uygulanmaya başlamıştır. Bu süreç ekonomilerin sürdürülebilir olması, sorunların tabandan çözüme kavuşmasını ve yerel kalkınma kapasitesinin artırılması amacıyla

önemlidir. Sosyal sermayenin ve sivil katılımın güçlendirilmesini teşvik etmektedir. Avrupa'da Yerel Eylem Grupları ilk kuruldukları dönemler üyeleri arasında rektör, milletvekili gibi önemli önemli makamlarda bulunan kişileri barındırmaktaydı. Bu süreç Türkiye'de Belediyeler, sosyal yardımlaşma ve dayanışma dernekleri, özel sektörden şirketler kooperatifler birlikler, STK'lardan dernek ve vakıf temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu noktada hedef yerele yakın olan kişiler ile yol alıp soruna ve çözümlere daha hızlı ve verimli bir şekilde ulaşılmasıdır.

5.3 Araştırma Bulguları

Bu araştırma, Türkiye'de faaliyet gösteren 94 Yerel Eylem Grubunu illerine, bölgelerine ve türlerine göre incelenmiştir. Araştırmada Yerel Eylem Gruplarının Büyüklük Kategorileri irdelenerek bölgelere göre YEG sayıları analiz edilmiştir. Çalışmada ayrıca, Türkiye'de faaliyet gösteren 94 Yerel Eylem Grubu (YEG) arasından, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'nun (TKDK) Ulusal-Kırsal Ağ platformunda kırsal kalkınma çalışmaları için iyi uygulama örneği olarak sunulan 27 YEG projesi içerisinden seçilen en başarılı 6 yerel eylem grubu projesini incelemektedir.

Türkiye'de faaliyet gösteren toplam 94 aktif Yerel Eylem Grubu dernek statüsünde hizmet veren gruplardır. Çalışmada bu derneklerin hepsi bölgelere ve büyüklük türlerine göre ayrılmıştır.

Tablo 3: Yerel Eylem Grupları Büyüklük Kategorileri

Küçük Yerel Eylem Grupları	**Nüfusu 30 binden az olan ve bir ilçeden oluşan yerleşim alanları**
Orta Yerel Eylem Grupları	Nüfusu 30 bin veya daha fazla olan bir ilçeden oluşan yerleşim alanları
Büyük Yerel Eylem Grupları	Nüfusu 30 bin kişi veya daha fazla olan ve iki/üç ilçeden oluşan ya da 3 fazla ilçeden oluşan yerleşim alanları

Kaynak: Bu tablo IPARD Başvuru Çağrı Rehberlerinden elde edilmiştir.

Yerel eylem Grupları bütçe tahsisi esas alınmak üzere büyük, orta ve küçük olarak 3 kategoride değerlendirilmektedir. Küçük YEG'ler nüfusu 30 binden küçük olan ve yalnızca bir ileçden oluşan yerleşim alanlarını ifade ederken, orta YEG'ler nüfusu 30

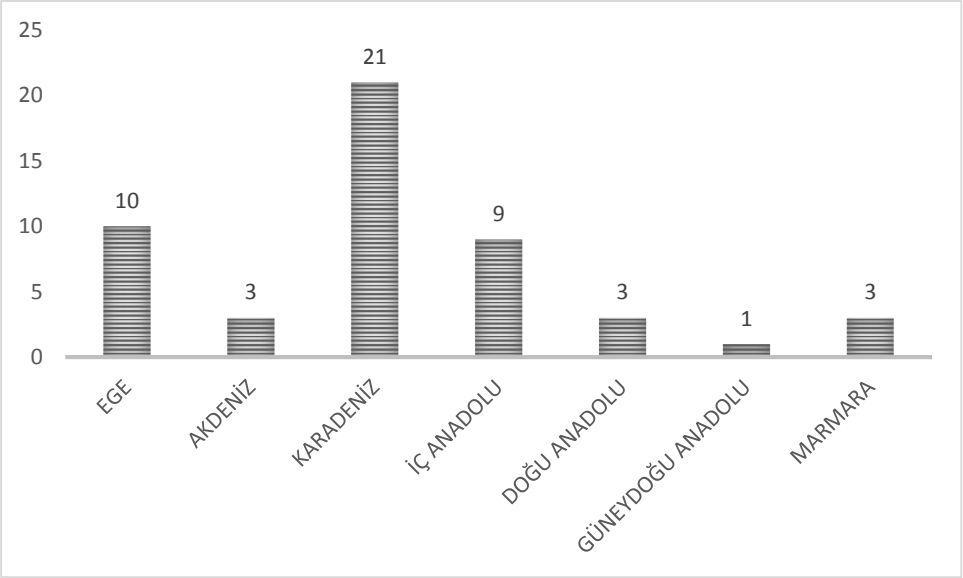
bin ve/veya daha fazla nüfusa sahip bir ilçeden oluşan yerleşim alanlarını ifade etmektedir. Büyük YEG'ler ise nüfusu 30 bin kişi veya daha fazla olan ve iki/üç ilçeden oluşan ya da 3 fazla ilçeden oluşan yerleşim alanları ifade etmektedir.

Tablo 'a göre Karadeniz bölgesinde 35, Marmara Bölgesinde 9, Ege Bölgesinde 14, Akdeniz Bölgesinde 5, İç Anadolu Bölgesinde 15, Doğu Anadolu Bölgesinde 6 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise 10 yerel eylem grubu bulunmaktadır (Tablo).

Tablo 4. Tüm bölgelerin genel değerlendirmesi

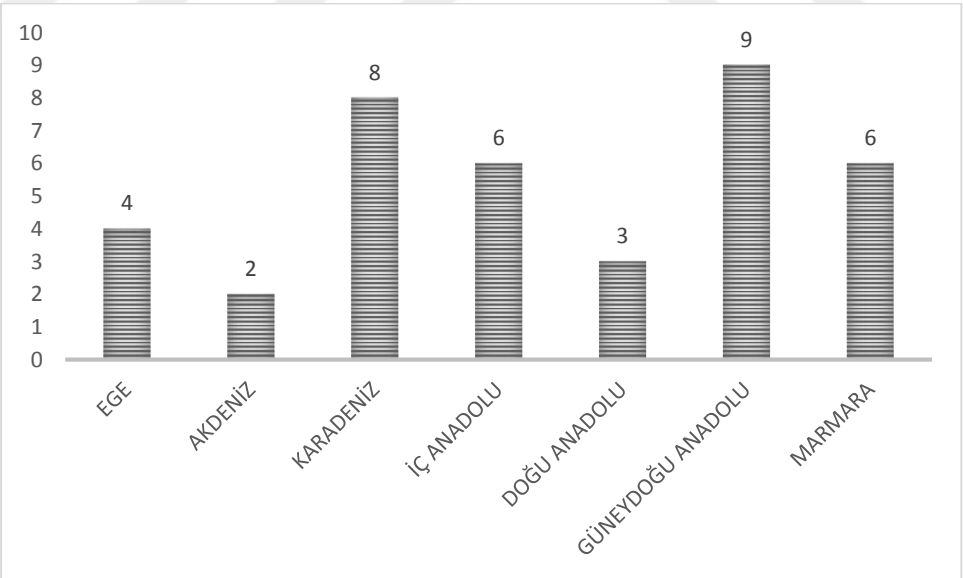
Bölge	**Küçük YEG Sayısı**	**Orta YEG Sayısı**	**Büyük YEG Sayısı**	**Toplam YEG Sayısı**
Karadeniz Bölgesi	21	8	6	35
Marmara Bölgesi	3	6	0	9
Ege Bölgesi	10	4	0	14
Akdeniz Bölgesi	3	2	0	5
İç Anadolu Bölgesi	9	6	0	15
Doğu Anadolu Bölgesi	3	3	0	6
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	1	9	0	10
Toplam	50	38	6	94

Şekil 'de Türkiye'de bulunan küçük, orta ve büyük ölçekli Yerel Eylem Gruplarının sayıları verilmiştir. Tabloya göre, Karadeniz bölgesinde 21, Marmara Bölgesinde 3, Ege Bölgesinde 10, Akdeniz Bölgesinde 3, İç Anadolu Bölgesinde 9, Doğu Anadolu Bölgesinde 3 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise1 küçük yerel eylem grubu bulunmaktadır.

Şekil 18. Küçük Ölçekli Yerel Eylem Grupları

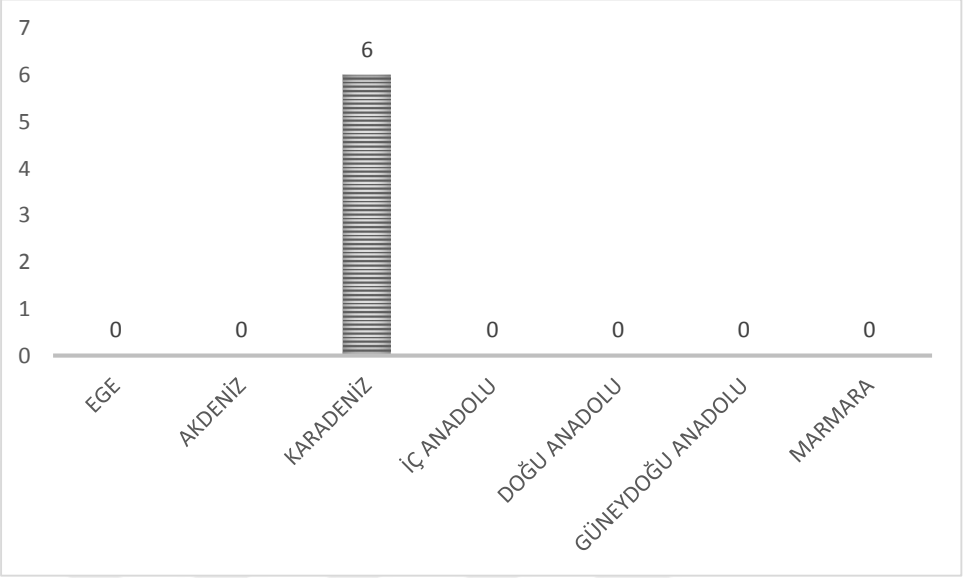
Şekil ‘a göre, Karadeniz bölgesinde 8, Marmara Bölgesinde 6, Ege Bölgesinde 4, Akdeniz Bölgesinde 2, İç Anadolu Bölgesinde 6, Doğu Anadolu Bölgesinde 3 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise 9 orta yerel eylem grubu bulunmaktadır.

Şekil 19 Orta Ölçekli Yerel Eylem Grupları

Şekil ‘e göre, Karadeniz bölgesinde 6 büyük yerel eylem grubu bulunurken, diğer bölgelerde herhangi bir büyük yerel eylem grubu bulunmamaktadır. Bu YEG’ler

Görele-Çanakçı (Giresun), Cide (Kastamonu), Taşköprü (Kastamonu), Oksijen (Ordu), Yeşil Doğa (Ordu) ve Alaçam-Yakakent (Samsun) Yerel Eylem Gruplarıdır.

Şekil 20. Büyük Ölçekli Yerel Eylem Grupları

Türkiye'nin 7 bölgesinde 94 tane Yerel Eylem Grubu bulunmaktadır. Bu YEG'ler bölgelere göre analiz edildiğinde; Marmara bölgesinde faaliyet gösteren Yerel Eylem Grupları kırsal kalkınma projelerinin uygulanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Tabloya göre bu gruplar, bütçelerine ve kategorilerine göre küçük ve orta ölçekli olarak sınıflandırılmaktadır. Balıkesir'de bulunan 4 YEG'in ikisi orta ölçekte ikisi küçük ölçektedir. Bursa ve Çanakkale'de bulunan ikişer dernekte orta büyüklüktedir. YEG'ler Marmara bölgesi gibi hem kırsal hem de kentsel özellikler taşıyan bölgelerde oldukça gereklidir. Bu gereklilik yerel ihtiyaçlara özgü çözümlerin üretilmesi noktasında öne çıkmaktadır. Bölgede kırsal nüfusun ekonomik ve sosyal sorunlarına yönelik merkezi çözümler genellikle yetersiz kalmaktadır. YEG'ler, yerel halkın katılımını teşvik ederek bölgeye özgü sorunların daha etkin bir şekilde çözülmesini sağlar. Halk bu konuda duyarlıdır ve gönüllülük faaliyetleri gelişmiştir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sağlanabilmesi için tarımsal üretim, turizm ve el sanatları gibi kırsal ekonomiye dayalı faaliyetlerin sürdürülebilirliğini destekler. Özellikle Çanakkale gibi turizm potansiyeli yüksek bölgelerde bu dernekler yerel kültür ve doğal kaynakların korunması açısından önemlidir. Bunların yanı sıra Yerel Eylem Grupları turizm ve kırsal ekonomi projeleri, tarımsal yenilikçilik, kadın ve genç girişimcilerin

desteklenmesi gibi konularda yüksek potansiyel barındırmaktadır. Özellikle küçük ölçekli YEG'ler kadın ve girişimcilerin desteklenmesi gibi alanlarda aktif rol alabilmektedirler (Tablo 5).

Tablo 5. Marmara bölgesi YEG dağılım listesi

1. Marmara Bölgesi			
İl Adı	**YEG Adı**	**YEG Kategorisi**	**YEG Bütçesi (TL)**
Balıkesir	Doğal Şehir Sındırgı Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Balıkesir	Susurluk Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Balıkesir	Havran Kalkınma Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Balıkesir	Vefalı Yurt Kepsut Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Bursa	Büyükorhan ve Harmancık Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Bursa	İznik Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Bursa	Keles Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Çanakkale	Ayvacık Assos Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.775.337,00
Çanakkale	Gökçeada Eceabat Bozcaada Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.775.427,00

Tablo 5 incelendiğinde, Uşak, Manisa, Kütahya ve Denizli illerinde toplamda 14 yerel eylem grubunun faaliyet gösterdiği görülmektedir. Özellikle küçük ölçekli YEG'lerin sayıca daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. 10 tane küçük 4 tane orta ölçekli YEG bulunmaktadır. Bu dağılım Ege bölgesinde kırsal kalkınma potansiyelini geliştirmek için çeşitli ölçeklerde faaliyetlerin sürdürüldüğünü göstermektedir. Özellikle kalkınmanın yerele dağıtılması, yerel ihtiyaçlara duyarlılık ve Avrupa Birliği fonlarının kullanılması bölgeye önemli bir kaynak sağlayarak bölgenin hem ekonomik hem de sosyal kalkınmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Tablo 6. Ege bölgesi YEG dağılım listesi

2. Ege Bölgesi			
İl Adı	**YEG Adı**	**YEG Kategorisi**	**YEG Bütçesi (TL)**
Uşak	Eşme Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Uşak	Karahallı Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Uşak	Ulubey Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Uşak	Sivaslı Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Manisa	Gördes Kalkınma Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	3.452.080,00
Manisa	Selendi Yerel Eylem Grubu	Küçük	6.593.432,50
Kütahya	Aslanapa Çavdarhisar Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Kütahya	Gediz Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Denizli	Çameli Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.432,50
Denizli	Doku Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.532,50
Denizli	Kayı Pazarı Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.432,50
Denizli	Hambat Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Denizli	Kalebey Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.775.427,00
Denizli	Kızılhisar Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.601.352,00

Tablo 6'ya göre Hatay, Burdur ve Isparta illerinde toplam 5 tane YEG bulunmakta olup Isparta'daki YEG'ler küçük ölçekli, diğer YEG'ler ise orta ölçeklidir. Bunun sebebi ise küçük ölçekli gruplar genellikle yerel düzeyde sınırlı bir alanda faaliyet gösterirler. Çoğu zaman küçük ilçe, mahalle, köy gibi dar bir coğrafyada çözüm üretirler. Etkinlikler genellikle yerel sorunları hedef alır. Orta ölçekli gruplar faaliyet

alanı biraz daha geniştir, örneğin ilçeye ya da birden fazla ilçeye hitap edebilir. Sosyal, kültürel ya da çevresel problemleri çözmek için çalışabilirler. Büyük ölçekli gruplar genellikle şehir çapında veya daha geniş alanlarda etkili olurlar. Bu gruplar çok daha geniş kitlelere hitap eder ve büyük çapta projelere imza atarlar. Bu dernekler olağan faaliyetleri dışında Hatay'ın zeytin ve zeytinyağı üretimine doğrudan destek olabilir. Altınözü ilçesi zeytin üretimiyle tanınmaktadır. Yerel eylem grubu aracılığıyla zeytinyağı markalaşması, ihracat destekleri ve organik üretime geçiş projeleri teşvik edilebilir. Burdur ve Isparta'da meyvecilik faaliyetlerinin yaygın olması, Burdur'un ceviz ve elma üretimi ile Isparta'nın elma ve kiraz üretiminde kalite ve pazar erişimini artırıcı girişimler desteklenebilir. Paketleme, lojistik ve pazar bulma gibi alanlarda barındırdığı potansiyel ve birleştirici güç sayesinde YEG'ler önemli roller üstlenebilir.

Tablo 7. Akdeniz bölgesi YEG dağılım listesi

3 Akdeniz Bölgesi			
İl Adı	**YEG Adı**	**YEG Kategorisi**	**YEG Bütçesi (TL)**
Hatay	Altınözü Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Burdur	Kemer Karamanlı Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Isparta	Eğirdir Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Isparta	Gelendost Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Isparta	Keçiborlu Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00

Tablo 7'de Karadeniz Bölgesinde bulunan 35 tane YEG listelenmiştir. Türkiye'deki en büyük YEG sayısına sahip olan bölgede 21 tane küçük, 8 tane orta ve 6 tane büyük ölçekli dernek bulunmaktadır. Karadeniz bölgesinde LEADER yaklaşımı ve Yerel Eylem Grupları diğer bölgeye göre daha fazla benimsenmiş ve başarılı uygulama örnekleri noktasında önemli mesafe katedilmiştir. Bunun başlıca sebeplerinden biri kırsal alanların yoğunluğu, YEG sayısının fazla olmasının en temel nedenlerinden biridir. Bölgede dağlık coğrafya nedeniyle yerleşimler genellikle küçük ve birbirinden uzak köylerden oluşudur. Bu dağınık yerleşimler, merkezi bir kalkınma modelinin

yetersiz kalmasına ve yerel odaklı küçük ölçekli kalkınma projelerine ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. YEG'ler, bu dağınık yapıda her yerleşimin özel ihtiyaçlarına yanıt verebilecek esnek mekanizmalar sunduğundan dolayı Karadeniz bölgesinde benimsenmiştir. Tarım ve hayvancılık üzerine kurulan ekonomide listelediğimiz illerden Ordu, Giresun ve Samsun'da fındık üretimi, ayriyeten Samsun'da iyi uygulama örneği olarak incelediğimiz nadide bitkilerden olan safran bitkisi yetişmektedir. Meyvecilik ve küçükbaş hayvancılık bölgenin bel kemiğini oluşturmaktadır. Bu ekonomik yapı, kırsal kalkınmayı desteklemek için küçük ölçekli projelere, örneğin ürünlerin markalaşması, organik tarım, kooperatifleşmeye olan ihtiyacı artırır. YEG'ler, bu ihtiyaçları karşılamada etkili araçlardır ve yerelde benimsenmiştir. Karadeniz bölgesinde sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve kırsal-şehir farkı oldukça belirgindir. Özellikle Giresun, Ordu ve Samsun gibi şehirlerdeki kırsal nüfus ekonomik fırsatlardan sınırlı bir şekilde faydalanmaktadır. Bölgedeki bazı kırsal alanlar ekonomik olarak daha az gelişmiştir ve kalkınma açısından dış finansman ve organizasyonel desteğe daha çok ihtiyaç duyar. YEG'ler bu alanlardaki ekonomik faaliyetlerin artırılmasına ve gelir dağılımının iyileştirilmesine yardımcı olur. İyi uygulama örneği olarak incelediğimiz Ordu ilindeki Oksijen YEG, kırsaldaki dezavantajlı bölgelerde bulunan köy okullarındaki öğrenciler için yeterli kırtasiye imkanı bulunmadığından dolayı bu bölgelere kırtasiye, kitap, bilgisayar ve yazıcı gibi zaruri ihtiyaçları temin etmiştir. Karadeniz bölgesindeki yüksek YEG yoğunluğu, Avrupa Birliği kırsal kalkınma fonlarından yararlanma potansiyelini de artırmaktadır. Çalışmanın konusu olan LEADER programından en fazla yararlan bölge olma özelliğini taşımaktadır. Aynı zamanda Karadeniz insanının dayanışma ve kolektif hareket kültürü, YEG yapılarının başarıyla uygulanabilmesini kolaylaştırır. Bölgede kooperatifleşme ve topluluk tabanlı projelerde başarı oranı yüksektir. Yerel halk YEG projelerine aktif olarak katılma eğilimindedir. Karadeniz bölgesinde YEG'lerin sayıca fazla olmasının nedenleri bölgenin coğrafi yapısı, kırsal yoğunluğu, ekonomik dinamikleri, kültürel özellikleri ve uluslararası fonlardan yararlanma kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir. Dağınık yerleşim yerleri, tarımsal kalkınma ihtiyacı ve turizm potansiyeli gibi bölgesel özellikler yerel odaklı kalkınma stratejilerini zorunlu kılmaktadır. YEG'ler, bu ihtiyaçlara yönelik etkili bir çözüm mekanizması olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 8. Karadeniz bölgesi YEG dağılım listesi

Karadeniz Bölgesi			
İl Adı	**YEG Adı**	**Kategori**	**Bütçe (TL)**
Amasya	Göynücek Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.457,50
Amasya	Gümüşhacıköy Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.411.102,50
Amasya	Taşova Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.775.427,00
Giresun	Alucra-Çamoluk Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Giresun	Dereli Turizm Geliştirme Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Giresun	Espiye Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Giresun	Eynesil Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Giresun	Görele-Çanakçı Yerel Eylem Grubu Derneği	Büyük	6.012.972,00
Giresun	Piraziz Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Giresun	Şebinkarahisar Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Giresun	Tirebolu Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Kastamonu	Araç Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.361.352,50
Kastamonu	Azdavay Daday Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Kastamonu	Cide Yerel Eylem Grubu Derneği	Büyük	8.751.480,00
Kastamonu	Çatalzeytin Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Kastamonu	Devrekani Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.389.125,16
Kastamonu	İnebolu Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00

Tablo 9'un devamı.

Kastamonu	Şerife Bacı Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Kastamonu	Taşköprü Yerel Eylem Grubu Derneği	Büyük	8.518.520,00
Ordu	Argan Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	5.549.532,00
Ordu	Aybastı Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.600.452,50
Ordu	Çatalpınar Yerel Kalkınma Derneği	Küçük	6.436.974,00
Ordu	Kabataş Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.452,50
Ordu	Karaca Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.103.379,00
Ordu	Laleli Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.533,00
Ordu	Oksijen Yerel Eylem Grubu Derneği	Büyük	8.928.480,00
Ordu	Yeşil Doğa Yerel Eylem Grubu Derneği	Büyük	8.922.480,00
Samsun	Alaçam–Yakakent Yerel Eylem Grubu Derneği	Büyük	8.928.550,00
Samsun	Asarcık Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.532,50
Samsun	Ayvacık Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.596.402,50
Samsun	Havza Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.775.427,00
Samsun	Kavak Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.147,50
Samsun	Ladik Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.056,50
Samsun	Ondokuzmayıs Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.532,50
Samsun	Salıpazarı Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.603.532,50

Tablo 8'de listelenen İç Anadolu Bölgesi, 9 küçük, 6 orta ölçekli Yerel Eylem Grubunu barındırmaktadır. Bu gruplar Ankara ve Çankırı illerinde yoğunlaşmış olup,

kırsal kalkınmayı destekleyen projelerle yerel halkın ekonomik ve sosyal hayatına katkıda bulunmaktadır. Bölgedeki YEG sayıları ve ölçekleri ilin coğrafi yapısı ve kırsal ihtiyaçlarıyla doğrudan ilişkilidir. Ankara 6 YEG ile bölgede en fazla YEG bulunan il konumundadır. Çamlıdere, Güdül ve Nallıhan gibi ilçeler kırsal kalkınma projelerine odaklanırken Kızılcahamam gibi ilçeler turizm potansiyeliyle öne çıkmaktadır. Çankırı ve Çorum toplamda 6 YEG ile tarım ve kültürel projelerin merkezi konumundadır. Karaman ve Yozgat daha az sayıda YEG barındırmakla birlikte stratejik projelerle kırsal ekonomiyi güçlendirme potansiyeline sahiptir. Özellikle Çankırı'nın Ilgaz ve Şabanözü gibi ilçelerinde, ulaşım zorluğu ve dağlık arazi koşulları, YEG'lerin küçük ölçekli ama yüksek etkili projelere yönelmesine neden olmuştur. Bu bölgelerde kırsal kalkınma projeleri, tarım altyapısı ve yerel ürünlerin tanıtımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Karaman'ın Taşeli platosunda yürütülen projeler, geniş arazilerde tarım ve hayvancılığı modernize etmeyi hedeflemektedir. Güneş enerjisi ve sulama projeleri gibi sürdürülebilir kalkınma odaklı girişimler yerel ekonomik kalkınma için önem arz etmektedir. Sözgelimi YEG'ler yerel düzeyde ihtiyaçlara odaklanarak daha sürdürülebilir sonuçlar üretmektedir. Tarım ve hayvancılık dışında ekonomik fırsatlar yaratmakta, turizm, kooperatifleşme ve küçük ölçekli sanayi gibi alanlarda çeşitlilik sağlamaktadır. Avrupa Birliği'nin LEADER yaklaşımı gibi uluslararası fonlar, YEG'ler aracılığıyla bölgeye kazandırılmakta ve kırsal kalkınma projelerine kaynak yaratmaktadır.

Tablo 9. İç Anadolu Bölgesi YEG dağılım listesi

5. İç Anadolu Bölgesi			
İl Adı	**YEG Adı**	**YEG Kategorisi**	**YEG Bütçesi (TL)**
Ankara	Ayaş Yerel Eylem Derneği	Küçük	6.488.954,00
Ankara	Bala Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.644.377,19
Ankara	Çamlıdere Yerel Eylem Derneği	Küçük	6.438.853,18
Ankara	Güdül Yerel Eylem Derneği	Küçük	6.603.352,50
Ankara	Kızılcahamam Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.508.688,36

Tablo 10'un devamı.

Ankara	Nallıhan Yerel Eylem Derneği	Küçük	6.306.304,75
Çankırı	Çerkeş Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Çankırı	Ilgaz Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Çankırı	Şabanözü - Eldivan Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Çankırı	Orta Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Çorum	İskilip Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	6.602.552,50
Çorum	Şapinyuva Kadeş Derneği	Küçük	6.602.552,50
Karaman	Başdere Vadisi Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Karaman	Taşeli Turkuaz Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Yozgat	Sarıkaya Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	1.717.992,00

Tablo 9'da yer alan Doğu Anadolu bölgesi Elazığ, Erzurum ve Muş illerinde yer alan bu YEG'ler kırsal kalkınma ihtiyaçlarına yanıt vermek amacıyla farklı ölçeklerde faaliyet göstermektedir. Bölgenin coğrafi, ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri dikkate alındığında, YEG'lerin faaliyetlerinin bölge kalkınması için kritik öneme sahip olduğu görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi geniş meraları ve tarım arazileriyle hayvancılık ve tarım açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Elazığ Baskil ilçesinde kayısı üretiminin desteklenmesi, Erzurum'da hayvancılık projeleri ve Muş'ta tarımsal verimliliğin artırılması gibi projeler bölgenin kalkınması ve kırdan kente göçün engellenmesini sağlamak amacıyla önemlidir. Diğer taraftan doğa turizmi potansiyeli olan bu bölgede Erzurum'un Tortum ve Uzundere ilçelerinde YEG'ler, bu bölgelerde ekoturizm altyapısı, trekking ve kampçılık faaliyetlerinde öncülük etmektedir. Bölgedeki kırsal kesimlerde işsizlik oranları yüksektir ve istihdam olanakları sınırlıdır. YEG'ler kadınlar ve gençler başta olmak üzere yerel halkı

ekonomik faaliyetlere dahil edecek projelerle bu sorunu hafifletmeye çalışmaktadır. Kadın kooperatiflerinin desteklenmesi ile kadınların yerel ürünleri, örneğin; el yapımı dokumalar, organik gıdalar üretebileceği kooperatifler kurulmuştur. Kadınların gelir elde etmesi, toplumsal dayanışmayı artırmaktadır.

Tablo 10. Doğu Anadolu bölgesi YEG dağılım listesi

6. Doğu Anadolu Bölgesi			
İl Adı	**YEG Adı**	**YEG Kategorisi**	**YEG Bütçesi (TL)**
Elazığ	Baskil Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00
Erzurum	İspir Pazaryolu Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.171.217,00
Erzurum	Tortum Uzundere Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.773.537,00
Erzurum	Narman Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	6.296.548,70
Muş	Bulanık Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Muş	Varto Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	4.294.980,00

Tablo 10'da Güneydoğu Anadolu bölgesinde toplamda 10 YEG faaliyet göstermektedir. Diyarbakır ve Şanlıurfa illerine dağılmış bu gruplar kırsal kalkınmayı desteklemek için orta ve küçük ölçekli projeler yürütmektedir. Bölgenin tarihsel ve kültürel zenginlikleri, tarımsal potansiyeli ve sosyo-ekonomik sorunları göz önüne alındığında YEG'lerin burada aktif olması oldukça isabetlidir. Güneydoğu Anadolu verimli toprakları ve su kaynaklarıyla Türkiye'nin en önemli tarım bölgelerinden biridir. Diğer taraftan bölge, Mezopotamya'nın tarihi ve kültürel mirasını barındıran Türkiye'nin en önemli kültürel zenginlik merkezlerinden biridir. YEG'ler, bu mirası turizme kazandırarak yerel kalkınmayı destekleyebilecek en önemli mekanizmadır. Bu süresin içerisine yerel aktörlerin desteğini de katarak kalkınmayı çok daha hızlı ve verimli bir şekilde yapma imkânına sahiptir. Bölgedeki tarımsal çeşitliliği kadın girişimciliği ve kooperatifleşme ile gelir getirici faaliyet olarak sunulma potansiyeli yüksektir.

Tablo 11. Güneydoğu Anadolu bölgesi YEG dağılım listesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi			
İl Adı	**YEG Adı**	**YEG Kategorisi**	**YEG Bütçesi (TL)**
Diyarbakır	Çermik Çüngüş Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.051.589,64
Diyarbakır	Çınar Zerzevan Kalesi Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	6.212.473,00
Diyarbakır	Dicle Kırsal Kalkınma Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	6.700.117,58
Diyarbakır	Hani Kalkınma Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	4.287.492,00
Diyarbakır	Nebiler Vadisi Yerel Eylem Grubu Derneği	Küçük	3.565.484,00
Şanlıurfa	Birecik Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.775.217,00
Şanlıurfa	Bozabad Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Şanlıurfa	Halfeti Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.774.307,00
Şanlıurfa	Harran İlçesi Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	5.153.976,00
Şanlıurfa	Hilvan Yerel Eylem Grubu Derneği	Orta	7.774.307,00

Araştırmanın bulgularını oluşturan dokümanlar Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Ulusal Kırsal Ağ veri tabanı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'ndan alınan Yerel Eylem Gruplarının bölgelere, illere, büyüklük ölçütlerine ve bütçelerine göre sınıflandırılmış olup ulusal ağda yayınlanan 27 tane iyi uygulama örneği doküman analiz yöntemiyle incelenmiştir. Türkiye Ulusal-Kırsal Ağ verilerine göre, platformda yayınlanan iyi uygulama örnekleri YEG'lerin doğrudan gerçekleştirdiği çalışmaları içermektedir. Bu örnekler diğer YEG'lere öncü ve rehber olması amacıyla birçok örnek arasından seçilmiş olup LEADER hedeflerine uygun olarak ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda hayata geçirilmiştir.

Tablo 12 : Yerel Eylem Grupları iyi uygulama örnekleri

İl	Proje Adı	Yerel Eylem Grubu (YEG)	Öncelik/Tema	Bütçe (TL)
Amasya	Offroad Motosiklet Yarışı Projesi	Gümüşhacıköy YEG	Kırsal turizm ürünlerinin geliştirilmesi kapsamında offroad yarışı	46.000
Amasya	Yerel El Sanatları Atölyesi	Taşova YEG	Yerel el sanatları için makina-ekipman alımı	47.200
Ankara	Yamaç Paraşütü Pisti	Ayaş YEG	Yamaç paraşütü kalkış pisti yapılması	41.250
Denizli	Serinhisar Leblebi Çorbası Ürün Geliştirme Projesi	Kızılhisar YEG	Serinhisar leblebi çorbası için ürün geliştirme	104.000
Denizli	Sandras Gökyüzü Gözlem Etkinlikleri	Kalebey YEG	Sandras Dağı'nda gökyüzü gözlem etkinlikleri	12.800
Denizli	Yerel Ürünler E-Ticaret Sitesi Projesi	Çal KAYEG	Yerel ürünler için e-ticaret sitesi kurulması	16.000
Denizli	Yöresel Ürünler Üretim ve Satış Desteği	Çameli YEG	Yöresel ürünlerin üretim ve satışına yönelik destek projeleri	85.000
Erzurum	Zeka Oyunları Şenliği	Narman YEG	Zeka oyunları şenliği düzenlenmesi	20.000
Kastamonu	Model Gemi Yapım Atölyesi	Cide YEG	Model tekne yapım atölyesi	73.120
Kastamonu	Tarihi Değirmen Renovasyonu	Cide YEG	Loç Vadisi Hamitli Köyü'ndeki tarihi doğal su değirmeninin renovasyonu	43.700
Kastamonu	Lavanta Yetiştiriciliği	Taşköprü YEG	Lavanta yetiştiriciliği faaliyetlerinin desteklenmesi	0.00
Ordu	Kırsal Turizm Web Sitesi	Oksijen YEG	"Come to Oksijen" adlı kırsal turizm tanıtım web sitesinin oluşturulması	5.000
Ordu	Kooperatif Destek Projesi	Oksijen YEG	Katma değerli ürünlere dönüştürme için ortak kullanım atölyesi	134.000
Samsun	Bilgilendirme Panoları	Salıpazarı YEG	Kırsal turizm ürünlerinin geliştirilmesi kapsamında bilgilendirme panoları	44.000

Tablo 13'ün devamı.

Samsun	Yöresel Ürün Pazarı Kurulumu	ASYEG (Asarcık)	Kadınların yerel ürünlerini satabileceği reyonların yapılması	44.150
Şanlıurfa	Teknoloji Sınıfı Projesi	Harran YEG	Topluluğun kültürel ve sosyal yaşamının geliştirilmesi	87.650
Samsun	Müzik Atölyeleri	Hilvan YEG	Okullarda müzik atölyelerinin kurulması	73.500
Samsun	Okullar Arası Futbol Turnuvası Projesi	Hilvan YEG	Okullar arası futbol turnuvası düzenlenmesi	44.800
Samsun	Köy Okulu Kütüphane Projesi	Halfeti YEG	Bir köy okuluna kütüphane kurulması	20.750
Samsun	Gastronomi Festivali	Birecik YEG	Yöresel ürünlerin tanıtımına yönelik gastronomi festivali düzenlenmesi	45.000
Samsun	Bağbozumu Festivali	Hilvan YEG	Bağ bozumu ve şıra festivali düzenlenmesi	45.000
Uşak	Ahşap Minyatür Halı Dokuma Tezgâhı Projesi	Sivaslı YEG	200 adet ahşap minyatür halı dokuma tezgâhı	26.000
Çanakkale	Kadın Kooperatifleri Üretim Desteği	Gökçeada-Eceabat-Bozcaada YEG	Yerel üretim atölyelerinin kurulması	78.500
Akkuş (Ordu)	Bilgilendirme Panoları Projesi	Argan YEG	Turistik lokasyonlara erişim için bilgilendirme ve yönlendirme panoları	43.500
Güdül (Ankara)	El Sanatları Atölyesi	Güdül YEG	Yöresel kıyafetlerin tekrar hatırlanması için dikiş kursu	14.300
Kavak (Samsun)	Spor Ekipmanları Destek Projesi	Kavak YEG	Spor kulüplerine ekipman desteği	28.000

Tablo 12'de Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde hayata geçirilmiş projeler içerikleriyle beraber listelenmiştir. Bu projeler Yerel Eylem Gruplarının bulundukları bölgelerdeki farklı coğrafi koşul, potansiyel ve zorlukların değerlendirilerek ekonomik getiri sağlayacak aktivitelere dönüştürülmesi, tanıtım, eğitim ve turizm alanlarındaki faal etkinliklerin çoğaltılması amacıyla örnek olmuştur.

Türkiye'nin 7 bölgesinde 94 tane Yerel Eylem Grubu bulunmaktadır. Çoğunluğu Karadeniz bölgesinde bulunan bu grupların bölgelere, illere, YEG kategorilerine ve güncel bütçelerine ayrılmış tabloları bulunmaktadır. Yerel Eylem Grupları temsil ettikleri bölge genişliği, nüfus ve potansiyel kriterleriyle küçük, orta ve büyük olarak 3 kategoride incelenmektedir. Bu kriterler de ayrıca tabloda belirtilmiştir. Verilen bütçeler güncellenmiş bütçeler olup IPARD II dönemindeki bütçelerdir. YEG listeleri ayrıntılı bir şekilde incelendikten sonra elde edilen veriler kapsamında iyi uygulamalar arasında gösterilen beş proje incelenmiştir. Bu projeler kaynakların etkin ve verimli kullanılması noktasındaki en başarılı örneklerdir. LEADER'ın temel hedeflerinden biri olan sürdürülebilirlik konusunda örnek olarak gösterilebilecek uygulama örnekleri, pazarlama ve katma değerli ürün üretimi alanında göze çarpan en seçkin beş örnek seçilip incelenmiştir.

5.4 Ondokuz Mayıs Yerel Eylem Grubu (Samsun) Salep Kullanılarak Katma Değerli 60 Çeşit Ürün Oluşturulması

Ondokuz Mayıs ilçesinde iklimin uygun olması sebebiyle kendiliğinden yetişmekte olan salep, doğadan toplanması yasak olan bitki türlerinden biridir. 2017 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı'ndan alınan izinle sökümü gerçekleştirilerek tarlalara dikimi yapılmış ve fide yetiştirilmesi için çalışmalara başlanmıştır. İlk etapta 11 üretici tarafından 13 dönümlük alanda dikilen salepten 10 ton ürün hasat edilmiştir. Bu oran yaklaşık %30 civarında artarak devam etmiştir. Bunun yanı sıra yerel ekonomik kalkınmanın geleneksel aktörlerinden biri olan üniversitelerin de bu alanda ciddi çalışmaları olmuştur. Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğretim üyelerinin yaptığı çalışmada 13 farklı salep çeşidi de tescillenmiş ve bu sayı 30 civarlarına çıkarılmayı hedeflenmektedir. Ondokuz Mayıs YEG yerel kalkınma stratejisi incelendiğinde katma değerli ürünlerin çeşitlendirilmesine yönelik yapılan çalışmaların başında salep bitkilerinin sektörel olarak desteklemek ve pazarlama alanında marka değeri edinmesini sağlamak öncelik olarak belirlenmiştir. Bilinçli ve verimli üretimi teşvik etmek, kısa tedarik zinciri oluşturmak ve bölgede tanıtımı yapmak üzere salepli lezzetler kitabı yayınlanarak 60 çeşit ürün tarifinin tanıtımı yapılmıştır.

İÇİNDEKİLER

SALEPLİ TARİFLER ÇORBALAR
Salepli Yayla Çorbası ... 01
Salepli Kuşkonmaz Çorba ... 02
Salepli Süt Mısır Çorbası ... 03
Salepli Balık Çorbası ... 04
Salepli Korkota Çorbası ... 05
Salepli Toyga Çorbası ... 06
Salepli Yerfıstığı Çorbası ... 07
Salepli Kellecoş Çorba ... 08
Salepli Ezogelin Çorba ... 09
Salepli Osmanlı Çorbası ... 10

SALEPLİ ANA YEMEKLER
Salepli Demi Glace Soslu Bonfile ... 11
Salepli Sungate Makarna ... 12
Salep Soslu Balık Konstantinepolis ... 13
Salep Soslu Sebzeli Biftek Sarma ... 14
Salepli Fırın Makarna ... 15
Salepli Vişne Soslu Ördek ... 16
Salep Soslu Ispanaklı Levrek Sarma ... 17

SALEPLİ TARİFLER TATLILAR
Salepli Fırın Sütlaç ... 18
Salepli Kazandibi ... 19
Salepli Muhallebi ... 20
Saleb-i Fukara ... 21
Salepli Zerde ... 22
Salepli Aşure ... 23
Salep Muhallebili Kadayıf ... 24
Salepli Laz Böreği ... 25
Salepli Panna Cotta ... 26
Salepli Creme Brulee ... 27
Salep Dolgulu Kruvasan ... 28
Salepella ... 29
Salep Dolgulu Saray Lokması ... 30
Salepli Sadrazam Lokma ... 31
Salepli Süt Helvası ... 32
Salep Dolgulu Çikolata ... 33
Salepli Kıbrıs Tatlısı ... 34
Salep Dolgulu Sultan Vahdettin Tatlısı ... 35
Salepli Tiramisu ... 36
Kestaneli Salepli Pasta ... 37
Salepli Makaron ... 38
Çikolatalı Salepli Mousse ... 39
Sütlü Salep Kızartma ... 40
Salepli Tart ... 41
Salepuding ... 42
Salepli Helva ... 43
Salep Kremalı Gözleme ... 44
Salepli Kremalı Donat ... 45
Salepli Çiyalı Puding ... 46
Salepli Ekmek Tatlısı ... 47
Salepli Güllaç ... 48
Salepli Balayı Kurabiyesi ... 49
Salep Dolgulu Profiterol ... 50
Salep Kremalı Kakaolu Muffins ... 51
Salep Dolgulu Çikolatalı Puflar ... 52
Salepli Trileçe ... 53
Salep Kaymaklı Midye Baklava ... 54

SALEPLİ İÇECEKLER
Geleneksel 19 Mayıs Salebi ... 55
Salepli Çikolatalı Frappe ... 56
Soğuk (Buzlu) Salep ... 57
Salepli Smoothie ... 58
Aşk-ı Saleb Şerbet ... 59
Fındıklı Salep ... 60
Ondokuzsayıs Yerel Eylem Grubu Der. Çalışmalar ... 61-64

Görsel 1. Salepli Lezzetler kitabı içindekiler bölümü

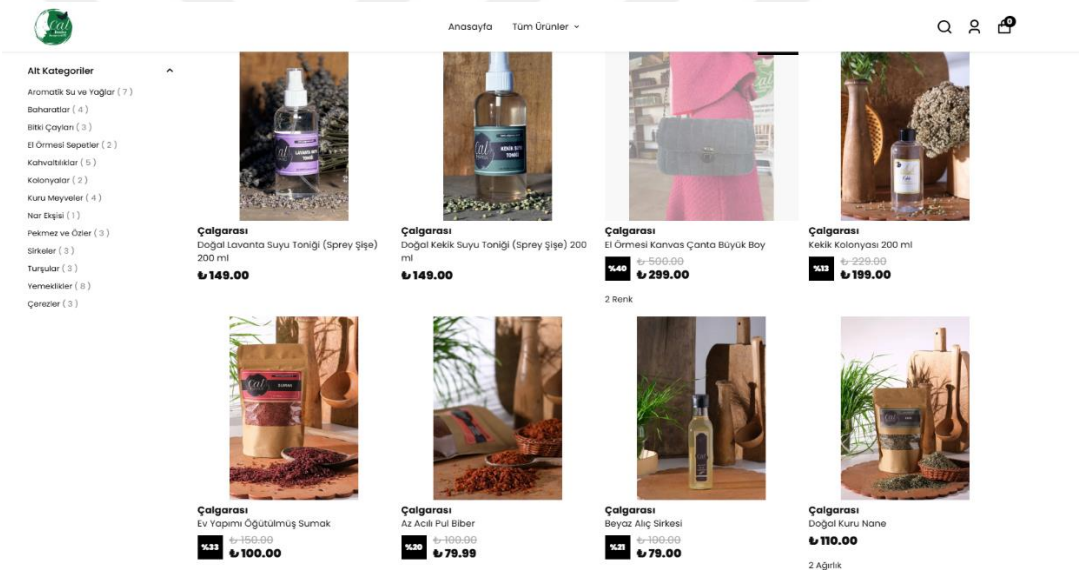
Her alanda tanıtım faaliyetlerine ve yerel kalkınma hamlesi gözetilerek 19 Mayıs Salep Festivali düzenlenmiştir. Bu festivalde sıcak salep ve katma değerli salep ürünlerini dağıtılarak tanıtımı yapılmıştır. İlçe ve bölge açısından önemli bir adım atılmıştır. Bunun yan sıra UKAFEST ve EMITT turizm fuarı gibi alanlarda ürünlerin tanıtımı yapılarak geleceğe yönelik bir altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu sayede ürünlerin ilerleyen dönemlerde zincir marketlerde, restoranlarda ve temel gıda reyonlarına girmesinin önü açılacaktır.

5.5 Çal KAYEG Yerel Eylem Grubu (Denizli)

Çal bölgesi, tarımsal ürün yetiştirmeye elverişli bir yer olmasına rağmen bu potansiyelini yeterince değerlendirememiştir. Özellikle şaraplık üzüm üreticilerinin, ürünlerini doğrudan şarap üreticilerine satması nedeniyle katma değer düşük kalmakta, bu da üreticilerin gelirlerini sınırlamaktadır. Bu durumu değiştirmek için Kayıpazarı Yerel Eylem Grubu, yerel kalkınma stratejileri geliştirmiştir. Kadın üreticilerin kooperatif çatısı altında birleşmesi teşvik edilmiş ve çeşitli bilgilendirme toplantıları

düzenlenmiştir. Kooperatif, başta Çal Karası ve Sultaniye üzümü olmak üzere coğrafi işaretli ürünlere marka değeri kazandırmayı ve tıbbi ile aromatik bitkileri işleyip pazarlamayı hedeflemektedir. Kooperatif üyeleri, ürünlerini internet üzerinden satma konusunda anlaşarak "Çal Kadın Kooperatifi" adıyla bir e-ticaret sitesi kurmuş ve bu sitenin yönetimini üstlenmiştir. Ayrıca, Çal Belediyesi de kooperatif ürünlerinin fiziksel satışını desteklemek için ilçede geniş bir alan tahsis etmiştir.

Markalaşma çalışmaları, bölgesel festivaller, fuarlar ve tanıtım faaliyetleriyle desteklenmektedir. Kooperatif ve Çal KAYEG, yerel ürünlerin marka haline gelmesi ve bölgenin bir bütün olarak tanıtılmasıyla hem üretimin canlanmasını hem de istihdamın artmasını hedeflemektedir.

Görsel 2. Çal Kadın Kooperatifi internet satış sitesi

5.6 Oksijen Yerel Eylem Grubu (Ordu)

Ordu'nun Çamaş, Perşembe ve Gürgentepe adlı üç ilçesinin bir araya gelerek kurduğu yerel eylem grubunun "katma değerli ürünlerin geliştirilmesi" temasıyla bölgede bulunan tarımsal ürünlerin kurulan atölyelerde işlenerek katma değerli ürüne dönüştürülüp satış ofisinde piyasaya sürülmesi, bölgede dezavantajlı grup olarak kadınlar ve gençlerin işbirliği içerisinde çalışarak ekonomik döngünün içine dâhil olmuş ve bu sayede gelir elde etmeye başlamışlardır. Pancar, galdirik, fındık, melocan,

taflan vb. ürünler kullanılan projede, yerel eylem grubu bölgesinin sahip olduğu ürün çeşitliliği sayesinde reçel, pekmez, marmelat türleri ön plana çıkmaktadır. Projenin ilk aşaması yerel ürünlerin üretim aşamasında çalışan kadınların kooperatif çatısı altında toplamak olmuştur. Üç ilçede kurulan üç kadın kooperatifi faaliyetlerine başladıktan sonra LEADER desteği ile atölyelerine üretim ekipmanları satın almışlardır. Bu süreçte üretime başlamadan önce kadın girişimcilere kalite standartlarına uygun olarak üretim yapılabilmesi için yöresel ürünlerin işlenişi hakkında Halk Eğitimi Merkezi ile işbirliği yapılarak oluşturulan modül ile eğitim verilmiştir. Projenin son aşamasına gelindiğinde satış, tanıtım ve markalaşma adına atılan adımlardan birincisi ilçelerin işlek noktalarına yerleştirilecek olan satış büfeleridir. Daha sonra satışa sunulacak olan ürünlerin Avrupa Birliği'nden coğrafi işaret belgesinin alınması ve online satışa sunulmasıdır. Bu aşamaların yanı sıra Karadeniz bölgesi iklim şartları sebebiyle hasat dönemlerinin kısa bir süre içerisinde bitirilmesini gerektirmektedir. Oksijen YEG, kadın kooperatiflerine kurduğu atölyeye bir kurutma makinesi ilave etmiştir. Dalından toplanamayıp yere düşen meyvelerin köylü ve bölge sakinleri tarafından toplanarak bu kooperatiflere satışı yapıldıktan sonra kurutma makinesi aracılığıyla kurutulan meyvelerin baharat haline getirilerek, üretilen diğer ürünlere tatlandırıcı ya da şeker kullanmak yerine bu baharatları kullanarak tamamen doğal katma değerli ürün üretimi sağlanmıştır. Üretimi sağlanan katma değerli ürünlere ilave edilen ek maddelerin üretimini de kendi başına yapabilen kadın kooperatifleri, hem yerel halktan ücreti karşılığı çürümeye terk edilecek meyveleri satın alıp hem de bunları katma değerli ürüne dönüştürerek kendi ürünlerinin maliyetlerini en aza indirmektedir. Üretilen ürünlerin uzun süre dayanmasını sağlamak için de oluşturulan soğuk hava depolarını kullanan dernekler, bu bakımdan teorik ve pratik olarak bir hayli yol katettiği görülmektedir. Katma değeri yüksek ürünler yurt içi ve yurt dışında satış hale gelmiş olup sağlanan tüm destekler verimli ve sürdürülebilir bir düzlemde yapılmıştır. Halka LEADER'ı kabul ettirme ve benimsetme noktasında önemli bir dönüm noktasıdır.

Görsel 3. Oksijen YEG Üyeleri Ürün Tanıtımı

Görsel 4. Oksijen YEG tarafından üretimi teşvik edilen katma değerli ürünler

5.7 Kızılhisar YEG (Denizli) "Serinhisar Leblebi Çorbası Ürün Geliştirme"

Türkiye'nin en büyük leblebi üreticisi olan Serinhisar ilçesinde ülkenin leblebi ihtiyacının %80'i karşılanmaktadır. Aynı zamanda yurtdışına ihracatı da yapılan bu ürün, uzun yıllar düşük katma değerli olarak piyasa sürülmüş ancak 2022 yılında leblebi kullanılarak üretilebilecek ürünler üzerine bir takım çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar sonucu leblebi çorbasının tüm dünyaya tanıtılması fikri üzerinde karar

kılınmıştır. Yerel ekonomik kalkınmada önemli yer tutan bu ürün üzerine ilk olarak Pamukkale Üniversitesi'nde düzenlenen gastronomi yarışmasında leblebi kullanılarak üretilen 12 farklı tarif ile başarılı bir giriş yapmıştır.

Görsel 5. Pamukkale Üniversitesi Gastronomi yarışmasında üretilen leblebi tatlıları

Ürün geliştirme sürecine giren yerel eylem grubu, yerelde paydaşları bir araya getirerek hammaddesi leblebi olan birçok ürünü denemiş ve teşvik etmiştir. Bu süreçten 2 ay sonra düzenlenen uluslararası bir gastronomi festivalinde görücüye çıkan Leblebi Çorbası yerli ve yabancı birçok şefin beğenisi kazanmış ve bu günden sonra çalışmalar hız kazanmıştır. Yerel aktörlerin de desteği ile basına tanıtımı yapılan bu ürün, gelecekte üzerine akademik çalışma ve Avrupa Birliği coğrafi işaret tescil belgesi için gerekli olan basında yer edinme kuralını gerçekleştirerek temelleri atılmıştır. Tanıtım süreçlerinin devam ettiği dönemde TV'de yayınlanmakta olan ve ünlü şeflerin sunduğu MasterCheff isimli programda yerel ürünler tercih edilmesi hasebiyle leblebili ürünler program mutfağına yerleştirilmiş ve yarışmacılara tanıtımı yapılmıştır. Daha sonra yayınlanan bölümde ise leblebi çorbası haftanın ilk sırasında yer alan yemeği olmuştur. Bu sayede beş aylık bir süreçten geçerek tüm Türkiye'ye tanıtılarak restoranların menülerine giren yöresel yemek, ilçeye ve bölgeye katma değeri yüksek ürün olarak geri dönmüştür. Devam eden çalışmalar leblebinin kullanım alanlarını yaygınlaştırarak temel gıda reyonlarında bulunmasını sağlayıp günlük

hayatta dondurma, çorba ve pide gibi ürünlerin aroması olarak karşımıza çıkmasını sağlamaktır. Bu sayede Türkiye'nin yaklaşık %80 oranında leblebi üretimini karşılayan Serinhisar ilçesinin pazarlama yönünden ivme kazanmış olan Çorum'a karşı ticari rekabet şansı yükselecektir. Diğer yandan ilçenin Türkiye'deki tek leblebiciler sanayi sitesine sahip olması, hâlihazırda 40 ülkeye ihraç edilen leblebinin katma değerli ürüne dönüştürüldükten iç piyasada satışı ve ihracatı ilçe ekonomisine hızlı bir ivme kazandıracaktır. Aynı zamanda gelir getirisi katma değerli ürünlerle daha da artacak olan ürün, kırdan kente göçün de önünü keserek üretimin teşvikini sağlayacaktır. Yerel Eylem Grubu tam olarak bu döngünün içerisinde birleştirici bir konumda bulunmaktadır.

5.8 Ayaş YEG (Ankara) Paraşüt Kalkış Pisti Projesi

Ankara'ya bir saat uzaklıkta bulunan ilçe sahip olduğu konum sebebiyle paraşüt sporu için yüksek potansiyele sahiptir. Bu bölgenin kırsal turizm kapsamında canlandırılabilmesi için öncelikle yerel aktörler bir araya getirilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda pistin engebe seviyesinin yüksek olmasından dolayı kalkın rampası görevi görecek kauçuk bir pist yapılmasına karar verilmiş. Ayaş Belediyesi zemine karo kaplama işinin altyapısını üstlenmiştir. Yamaç paraşütü spor kulüpleri yapılacak çalışmanın hafriyat işlerini üstlenmiştir. Bu süreçteki bütünleştirici aktör olan Ayaş yerel Eylem Grubu ise LEADER bütçesinden verdiği destekle projeyi tamamlamıştır. Yereldeki aktörlerin işbirliği ile sona gelinen projede bölgeye Türkiye'nin en büyük paraşüt kalkış pisti kazandırılmıştır.

Pistin tamamlanmasıyla birlikte bölge yamaç paraşütçülerinin oldukça ilgisini çekmiştir. Bu süreçten sonra dışarıdan Ayaş ilçesine gelen misafir sayısı artmış ve ilçedeki yerel ekonomik hareketlilik de bununla birlikte hızlanmıştır. İlçede bir yandan tarım faaliyetlerinin de sürdürüldüğünden dolayı yöresel ürünlerin satışındaki artış gözle görülür oranda artmıştır. Nitekim zincirleme ilerleyen yerel ekonomik kalkınma, ilçedeki spor faaliyetini gelir getirici bir projeye dönüştürerek yerel halkı kalkındırmada önemli rol oynamıştır.

Görsel 6. Ayaş Paraşüt Tepesi

5.9 Cide Yerel Eylem Grubu (Kastamonu) Model Tekne Yapım Atölyesi

Tekne yapımı için gerekli ham maddelere sahip olan Karadeniz bölgesi günümüzde de aynı değeri korumaktadır. Osmanlı döneminde "Saltanat Kayığı" olarak bilenen kayıkların yapımında ustalaşan Cide bölgesinde günümüzde de minyatür olarak ahşap tekne üretimine az da olsa devam edilmektedir. Bölge halkının ekonomik faaliyetlerin kısıtlılığı, göç ve teknolojik gelişmeler sebebiyle bu zanaatı sürdürmekte zorlandığı görülmüştür. Cide YEG bu geleneksel el sanatlarını yaşatmak amacıyla Cide Gemi Modelcilerini ve Yöresel Ahşap El Sanatları Derneği ile birlikte maket gemi yapım atölyesi kurulmasına karar vermiştir.

Görsel 7. Cide Model Tekne Yapım Atölyesi

YEG, LEADER aracılığıyla sunduğu hibe ile modern bir atölye kurmuştur. Atölye kurulumunun ardından dernek üyelerine profesyonel kişiler tarafından uygulamalı eğitim verilmiştir. Bu süreçten sonra üretilen farklı modellerdeki gemiler pazara sunulmuştur. Yapılan işin kaliteli ve el emeği olması hasebiyle beğeni ile karşılanmış, ahşap ticaretinde önemli bir merkez olan İstanbul Tahtakale'de satılmaya başlanmıştır. Projenin çıktıları olarak unutulmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatları yaşatılarak bölgeye ciddi bir gelir kapısı oluşturulmuştur. İlerleyen dönemler üretimin daha da çeşitlendirilerek büyütülmesi hedeflenmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez, Yerel Eylem Grupları (YEG) özelinde, Türkiye'deki kırsal kalkınma süreçlerini kapsamlı bir şekilde inceleyerek bu yapıların mevcut durumunu ve geleceğe dair potansiyelini ortaya koymayı amaçlamıştır. Avrupa Birliği (AB) Ortak Tarım Politikaları çerçevesinde geliştirilen ve tabandan tavana bir yaklaşım sunan LEADER modeli, yerel kaynakların etkin kullanımını hedefleyerek kırsal kalkınma projelerinin hayata geçirilmesine olanak tanımaktadır. Bu çalışma, LEADER modelinin Türkiye'deki uyarlama sürecini, elde edilen başarıları ve karşılaşılan zorlukları ayrıntılı bir şekilde değerlendirmiştir.

Araştırmada öncelikle ekonomik kalkınma kavramının temel dinamikleri ele alınmış; yerel ekonomik kalkınma projelerinin Türkiye'de hangi başlıklar altında yürütüldüğü ve bu projelerin ulusal ve uluslararası boyutlardaki destek mekanizmaları ile nasıl geliştirildiği detaylandırılmıştır. Ayrıca, dünyadaki yerel ekonomik kalkınma deneyimleri incelenerek, uluslararası örgütlerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının bu alandaki etkileri karşılaştırmalı olarak ortaya konmuştur. Bu inceleme, Türkiye'deki YEG uygulamalarının iyi örneklerle desteklenerek yaygınlaşması ve çevre bölgelerde benimsenmesi açısından önemli bir temel oluşturmuştur. Araştırmada, Türkiye'deki YEG'lerin hayata geçirdiği iyi uygulama örneklerinin, yerel aktörler tarafından giderek daha fazla benimsendiği ve bu örneklerin çevre illere ve bölgelere yayılmasında etkili olduğu tespit edilmiştir. Yerel kalkınmanın bir aracı olarak YEG'lerin, kırsal alanlardaki kalkınma sürecine yenilikçi bir model sunduğu ve tabandan tavana yaklaşımı ile yerel dinamikleri harekete geçirdiği gözlemlenmiştir. Diğer taraftan Türkiye'de karşılaşılan en büyük sorunlardan biri olan kırdan kente göçü de engellemede en tabi yol olduğu sonucuna varılmıştır. Yerel istihdam kaynaklarının çeşitlenmesi ve alınan desteklerin çevrede örnek teşkil etmesi halkın göç etmek yerine ekonomik ağlara katılmayı tercih etmesini sağlamıştır. Bu durum mevcut kaynakların katma değerli ürünlere dönüştürülmesi veya mevcut ürünlerin farklı formlarının tanıtılması yoluyla klasik imajlarının değiştirilmesine olanak tanımış ve halkı farklı sektörlere yönlendirmiştir. Yerel ürünlerin coğrafi işaretleme yoluyla markalaştırılması, kırsal turizmin teşvik edilmesi

veya kadın girişimcilerin desteklenmesi gibi projeler hem ekonomik refahın hem de sosyal dayanışmanın artmasına katkı sağlamaktadır. Bu tür faaliyetler yerelde kalkınma odaklı bir ekosistem oluştururken bölgenin dış göçe karşı direncini artırmakta ve toplulukları ekonomik açıdan daha bağımsız hale getirdiği sonucuna varılmıştır.

Tezde, AB'nin kırsal kalkınma alanındaki temel programları olan Interreg II, Equal, Urban II ve LEADER'in, hedefleri ve uygulama farklılıkları kapsamında ayrıntılı bir analiz sunulmuştur. Bununla birlikte, Türkiye için kritik bir kalkınma aracı olan IPA ve IPARD mekanizmalarının kırsal altyapının iyileştirilmesi ve tarımsal rekabetin artırılmasındaki rolleri vurgulanmıştır. Bu programların, AB standartlarına uyum sağlamak amacıyla yürütülen projelerin temel bileşenleri olduğu saptanmıştır. Türkiye'nin, yerel kalkınma stratejilerinde YEG modelini daha etkin bir şekilde kullanması, kırsal kalkınmayı sürdürülebilir hale getirebilir. Bu bağlamda, uluslararası programların (IPA, IPARD gibi) sağladığı fonların etkili kullanımı ve yerel aktörlerin kapasite geliştirme süreçlerinin hızlandırılması önem arz etmektedir.

Yerel Eylem Grupları, Türkiye'de yerel kalkınma projelerinde yenilikçi yaklaşımları temsil etmektedir. Bu kapsamda, YEG yöneticileri ve Tarım ve Kırsal Kalkınmaya Destekleme Kurumu (TKDK) yetkililerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda uygulama sürecindeki zorluklar ve bu zorlukların çözüm yollarına dair somut öneriler sunulmuştur. Araştırma, YEG'lerin bölgesel kalkınmaya yönelik somut katkılar sunduğunu ve yerel kaynakların etkin kullanımını teşvik ettiğini göstermektedir. Bu grupların iyi örneklerinin, çevre bölgelerde de uygulanarak kırsal kalkınmaya ivme kazandırdığı belirlenmiştir.

Sonuç olarak, bu araştırma, Türkiye'deki YEG uygulamalarının mevcut durumunu analiz ederek, bu grupların kırsal kalkınmadaki kritik rolünü vurgulamaktadır. Yerel aktörlerin ve kamu kurumlarının iş birliği ile daha güçlü bir altyapı oluşturulabileceği, bu süreçte politika araçlarının ve finansal desteklerin yerel ihtiyaçlara göre şekillendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma bağlamında, yerel ekonomik kalkınmada Yerel Eylem Gruplarının yeni birer aktör olabilmesi için Türkiye'deki YEG uygulamalarının Avrupa Birliği standartlarına uygun şekilde geliştirilmesi için

idari düzenlemelerin hızlandırılması, kamu yönetiminde kırtasiyecilik kavramı olarak tanımlanan evrak yükünün azaltılarak engellerin kaldırılması, YEG'lerde sıkça karşılaşılan %10'luk avans sıkıntısının çözülmesi, dernek çalışanlarının karşılaştıkları problemlerin çözülmesi, yerel aktörlerin eğitimi ve bilinçlendirilmesi, başarılı projelerin diğer bölgelerde uygulanması için bir paylaşım ağı oluşturulması ve IPA ve IPARD gibi uluslararası finansman araçlarının etkin yönetiminin sağlanması gerektiği sonucuna varılmıştır. LEADER modelinin Türkiye'deki uygulama başarısının, yerel aktörlerin aktif katılımı ve iyi örneklerin yaygınlaşması ile artırılabileceği ortaya konmuştur. Avrupa ve Türkiye arasındaki tarihsel, kurumsal ve uygulama farklılıklarının şeffaf bir biçimde analiz edilmesi, kırsal kalkınma hedeflerinin daha etkili bir şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Acar, M., & Bulut, E. (2011). AB Ortak Tarım Politikası Reformları Işığında Türkiye'de Tarımsal Destekleme Politikaları: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-23.

Amet, E. (2023). OECD Ülkelerinde Yeşil Ekonomik Dönüşüm, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 9.

Albayrak, H. (2022). AB Kırsal Kalkınma Politikasının Türkiye Uygulaması: Malatya İli Örneği. Journal of Productivity, 4(18). 659-676.

Altundağ, Hüseyin (2008), *AB Kırsal Kalkınma Politikasında LEADER Yaklaşımının Yeri ve Türkiye'de Uygulamaya Yönelik Yapılan Çalışmalar*, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, [Uzmanlık Tezi], Ankara.

Arslan,E. Ve Çetiner,T. (2021). Bölgesel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Konya Örneği, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 2021, 13(24). 89-103

Avrupa Birliği Başkanlığı, *IPA I ve IPA II Dönemi Programlama*, IPA, [Çevrimiçi: https://www.ipa2teknikdestek.com/ipa-ii-hakkinda.] Erişim :06.06.2024.

Avrupa Birliği Başkanlığı (05 *Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA)*, AB, [Çevrimiçi: https://ab.gov.tr/45848.html] . Erişim: 05.06.2024.

Akçay, S. (2006). *Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinde Ekonomik Reformlar*. Ankara: TODAİE Yayınları

Akgün,Ö.(2010), *AB'ye Uyum Sürecinde Türkiye'de Tarım Politikalarının Gelişimi*, [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ALÜFTEKİN Nilay (2007). *Yerel Düzeyde ekonomik Kalkınmada Tarımsal Ürün İşleyen Kobilerin Rolü*: Karaman İli Araştırması, [Doktora Tezi], Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aresu, F., Marrocu, E., ve Paci, R., *EU Funds and TFP Growth: How the Impact Changed Over Time and Space*, Crenos Working Papers, 2024, 24(12).

Aslan,S., Demirhan,Y., Ertaş,M.(2016), Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD I) ve Mardin İline Etkileri, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1.

Bacak, Ç., & Altaş, F. (2011). Kümelenme Politikaları ve Öneriler. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergis*i, 2(2), 1-13

Bahtiyar,K.(2014), Kırsal Kalkınma Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme(Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) Örneği, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 28.

Bakırcı,M.(2009),Avrupa Birliği Üyelik Öncesi Destek Fonu'nun(IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni(IPARD), Türkiye'nin Durumu ve Muhtemel Etkileri, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 14, Sayı 21.

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporları,2014, IPARD Programı Kapsamında Riskli Proje Seçiminde Promethee Methodunun Kullanımı.

Bayrakcı, E., ve Kahraman, S. (2017). Yeni Kamu Hizmeti Anlayışı ve Belediye Hizmetlerinde Özelleştirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 37.

Becattini, G.(1990), "The Industrial District as a Creative Milieu." Small Firms and Industrial Districts in Italy.33-52.

Bologni, L. (2008). The Regional Innovation Strategy and R&D Policies in Emilia-Romagna.

Bosworth, G., & Atterton, J. (2012). Entrepreneurial In-Migration and Neo-endogenous Rural Development. Rural Sociology Journal, 77(2)

Can,M.(2007), Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği [Yüksek Lisans Tezi], Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Cirik,V.(2011), Kırsal ve Toplumsal Kalkınma Stratejilerinin Geliştirilmesinde Köydes Projesi, [Yüksek Lisans Tezi] İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetin,M.(2007). Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslararası Organizasyonlar, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1.

Çınar, R., Emsen,Ö.S., (2001). Eğitim ve İktisadi Gelişme: Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum İl Ekonomisi ve *Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1-2.

Çimen,A.O.(2017), Ipard Programının Kırsal Alanda Ekonomik Kalkınmaya ve Yararlanıcıları Katkıları ve Beklentiler Üzerine Bir Araştırma [Yüksek Lisans Tezi)]Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Danışan,E.(2020), Kore Cumhuriyeti (Güney Kore) Kentleşme Deneyimleri, *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 30-43.

Daniele, S. (2017). Italian Industrial Districts: Theories, Profiles and Competitiveness, Munich Personal RePEc Archive

Dax, T. ve Fischer,M.(2020),Sustainable Rural Development in Europe, *Journal of Rural Studies, Cilt18, Sayı 2.*

Dax, T., ve Oedl-Wieser, T.(2016). Rural Innovation Activities as a Means for Changing Development Perspectives – An Assessment of More Than Two Decades of Promoting LEADER Initiatives Across the European Union. *Studies in Agricultural Economics, Cilt 118 Sayı* 1.

Demir,A.M.(2013), Kalkınma Teorileri Kapsamında Türkiye'de Ekonominin Planlı Dönemde Analizi [Yüksek Lisans Tezi] İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demiral,M. (2007), Türkiye'de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları(STK)'nın Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü, Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı 13.

Devlet Planlama Teşkilatı.(2005), Türkiye - AB Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları, T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı Yayınları.

Devlet Planma Teşkilatı, (2006). Kırsal Kalkınma Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Taslak Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara.

Diraor,B.M.(2008), Katılım Öncesi AB Fonları ve Kırsal Kalkınma; Fırsatlar, Sorunlar ve Türkiye için Öneriler, [Uzmanlık Tezi], Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Dornbusch, R., ve Fischer, S. (1994). Macroeconomics. New York: McGraw-Hill

Eflan,N.Ç., Yılmaz,V.,(2021). Yerel Yönetim Birimi Olarak Belediyelerin Kentlerin Yerel Kalkınmasındaki Etkilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme, *Akademik İzdüşüm Dergisi*,Cilt 26, Sayı 1.

Elçi,S.(2007), Avrupa Birliği Yapısal Fonları, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı.

Ergenler, G. (2012), *Sınır Bölgelerinde Girişimcilik ve Yerel Gelişme: Keşan Örneği* [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

European Commission, (2011).Rural Development in the EU Statistical and Economic InformationReport2011, [Çevrimiçi: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733107/IPOL_STU(2023)733107_EN.pdf] Erişim: 17.09.2024

European Commission,(2018) Cohesion Policy in Poland, European Commission Regional Policy Reports, [Çevrimiçi: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733107/IPOL_STU(2023)733107_EN.pdf] Erişim: 22.07.2024

European Commission,(2018), Industrial Transformation in Moravian-Silesian Region, Cohesion Policy Working Papers, [Çevrimiçi: https://www.eeas.europa.eu/delegations/t%C3%BCrkiye/european-commission-adopts-rural-development-programme-turkey-ipard-iii-worth-%E2%82%AC430-million-2021-2027_en?s=230] , Erişim: 22.07.2024

European Commission**,(**2019), European Green Deal*, European Green Growth Strategy*

European Comission, *European Commission adopts the rural development Programme for Turkey (IPARD III) worth €430 million for 2021-2027, Erişim: 20.09.2024,* [Çevrimiçi: https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en.html*]* Erişim: 14.08.2024.

Eyyuboğlu, B. B., ve Aktaş, S. G. (2016). Türkiye'de Teknoparkların Coğrafi Dağılım ve Yoğunluğu (2001-2015), *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 21, Sayı 35.

Genç, F.N., Erdoğan, Ü. (2013). Yerel Demokrasi ve Kalkınma Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Aydın Örneği, B. Özer & G. Şeker (Ed.), Yerel ve Bölgesel Kalkınma - Kamu Yönetimi Perspektifi (167-184). Ankara: Orion Kitabevi.

Gülçubuk, B. (2013).Kırsal Alan Kalkınma Arayışlarında Köy-Kent Yaklaşımı ve Mesudiye İlçesi, Kırsal Alan Planlaması Tartışmaları 1999-2009. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.

INTERREG, Interreg 2021-2027: Daha Güçlü Bir Avrupa İçin İşbirliğinin Geliştirilmesi, [Çevrimiçi: https://interreg.eu/about-interreg] Erişim:14.10.2024,

ILO (2003), Local Economic Recovery, in Focus Programme on Crisis Response and Reconstruction, [Çevrimiçi: https://www.ilo.org/media/314066/download], Erişim: 30.09.2024

ILO (2024). *ILO'dan Atık Toplayıcılara, Sosyal ve Dayanışma Ekonomisine Destek*, [Çevrimiçi: https://www.ilo.org/tr/resource/news/ilodan-atik-toplayicilara-sosyal-ve-dayanisma-ekonomisine-destek] Erişim: 11.12.2024

IPA, Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) III. Dönemi(2021-2027), [Çevrimiçi: https://ipa.gov.tr/ipa-iii-2021-2027/] Erişim: 20.06.2024,

IPA, IPA III Stratejik Cevap Belgesi 2021-2024, [Çevrimiçi: https://ipa.gov.tr/wp-content/uploads/IPA-III-Stratejik-Cevap-Belgesi-Turkce-1.pdf] Erişim: 20.06.2024,

İçişleri Bakanlığı, IPA III Dönemi (2021-2027) Proje Hazırlama ve Uygulama Rehberi, [Çevrimiçi: https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/diab/Proje(1)/1-IPA-III-Rehberi-2023.pdf] Erişim:19.06.2024.

İktisadi Kalkınma Vakfı, (2022). Ortak Tarım Politikası, [Çevrimiçi: https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=244] Erişim: 25.08.2024.

Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018. [Çevrimiçi: sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf], Erişim: 24.08.2024

Kara,M ve Oruç,S.(2021), Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Desteklerinin Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Çanakkale İli Örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi,* Cilt 20, Sayı 44.

Karabacak,H.(2004), Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile Mali İşbirliği. *Maliye Dergisi*

Karaca,A.A. ve Şahin,B.(2010).*Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi,(*18),41-52.

Karadeniz,K. ve Kulaksız,S., (2018). İşletmenlerin Rekabet Gücüne Katkısı Açısından Kümelenme Modelinin: Çorum Tarımsal Gıda Makine İşletmeleri Kümesi, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3,Sayı 4.

Kaynak, M. (2014). Kalkınma İktisadı. Ankara: Gazi Kitabevi

Kaya, E., Örs,A. (2019). Comparison of IPARD I and IPARD II Programmes as a Source of Rural Development Financing in *Turkey, Food Science and Technology Journal*, Cilt7, Sayı 1.

Kılınç, E. (2016).Küreselleşme Sürecinde Yerel Ekonomik Kalkınma: Gaziantep Örneği, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Ocak 2016, Cilt:2, Sayı:1

Kırsal Kalkınma Destek Ekibi (2011), Leader Yaklaşımı Üzerine Uygulamalı Rehber, Lefkoşa, KKTC. [Çevrimiçi: http://www.tccruraldevelopment.eu,] Erişim: 15.08.2024

Köse S. ve Konur F.(2011). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkinliği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1)

Kösecik,M. Koçak,S.Y. (2004). Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar, Devlet Planlama Teşkilatı. Sayfa 8-9.

Krajewski,R.(2019), Podkarpackie Bölgesindeki İş Kuluçka Merkezleri: Analiz ve Örnekler, Rzeszów Teknoloji Üniversitesi Yayınevi.

Kurt,E. (2016), *Yerel Ekonomik Gelişme Faktörlerinin Algısal Değerlendirmesi*:TR41 ve TRC1 Düzey 2 Bölgeleri [Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü.

Kushida, K. (2024). The Silicon Valley Model and Technological Trajectories in Context. [Çevrimiçi https://carnegieendowment.org/research/2024/01/the-silicon-valley-model-and-technological-trajectories-in-context?lang=en], Erişim: 10.09.2024

Küçük N. (2010) Yerel Ekonomik Kalkınmada Yeni Bir Açılım: Teknoparklar (Gaziantep Teknopark Örneği). [Yüksek Lisans Tezi], Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde

Nazlı, A. R., ve Küden, A. B. (2012). AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 93-95.

OECD (2006), LEED Series of Studies, LEED Programme (Local Economic and Employment Development), [Çevrimiçi: www.oecd.org/en/about/programmes/leed-programme.html] Erişim: 28.09.2024

OECD. (2018), Strengthening innovation in Poland, OECD Economics Department Working Papers No. 1479, https://dx.doi.org/10.1787/abf2c877-en

OECD (2023), Climate Policies and Sweden's Green Industrial Revolution, OECD Economics Department Working Papers No. 1778.https://dx.doi.org/10.1787/c0f4fa26-en ,

OKTAY,E., ÇUKUR,T., (2004), AB'ne Aday Ülkelerin Tarım Sektörünün Birliğe Uyumunda Uygulanan SAPARD Projesi ve Konunun Türkiye Açısından Genel Bir Değerlendirmesi, Türkiye VI. *Tarım Ekonomisi Kongresi*, 16–18 Eylül, Tokat.

Otten,J.M.,2012, Responses to EU rural development initiatives in the transitioning Republic of Macedonia's Tikveš Wine Region, SEEU Review, Cilt 8, Sayı 2.

Overstreet, R. E., Hanna, J. B., Byrd, T. A., Cegielski, C. G., & Hazen, B. T. (2013). Leadership Style and Organizational Innovativeness Drive Motor Carriers Toward

Sustained Performance. International Journal of Logistics Management, Cilt 24, Sayı 2 , 247-270. https://doi.org/10.1108/IJLM-12-2012-0141

Ölmez,B. Bursa Bölgesinde Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) Destekli Kırsal Turizm Projelerinin Değerlendirilmesi [(Yüksek Lisans Tezi], Bursa Uludağ Üniversitesi,2021.

Özlü, R.M,(2020). Türk Yerel Yönetimlerinin Uluslararası İşbirlikleri, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 13.

Pehlivan, P., Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının Yerel Ekonomi Üzerine Etkileri: Zafer Kalkınma Ajansı Örneği, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 3.

Polat, O. (2023). Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetişim Perspektifinden İncelenmesi: Türkiye Yerel Eylem Grubu (YEG) Dernekleri Örneği, *Akademik Hassasiyetler Dergisi,* Cilt 10, Sayı 23.

.Sayın, M. (2006). "Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP- GİDEM Projesi", GAP Girişimciliği Destekleme Merkezi, 1 (1), 345-357.

Saxenian, A. (1996), Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128." Harvard Üniversitesi Basın

Sevilmiş, G., Olgun, F.A. (2018), AB'de LEADER Yaklaşımı ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Tarım Ekonomisi Dergisi, Cilt 24, Sayı 1.

Seyitoğlu, S. (2006). Kırsal Kalkınmada Köylere Hizmete Götürme Birliklerinin Rolü. [Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Subramanian, A., & Nilakanta, S. (1996). Organizational Innovativeness: Exploring the Relationship Between Organizational Determinants of Innovation, Types of Innovations, and Measures of Organizational Performance. Omega Journal, Cilt 24, Sayı 6, 631-647. https://doi.org/10.1016/S0305-0483(96)00031-X

Sutherland, L., Zagata, L. (2015), Deconstructing the 'Young Farmer Problem in Europe': Towards Aresearch Agenda, Journal of Rural Studies, 38, 38-51.

Şahin, İ. & Kutlu, S.Z. (2014). Z. Journal of Tourism and Gastronomy Studies.

Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, (2022). Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması-LEADER Yaklaşımı Başvuru Çağrı Rehberi. [Çevrimiçi:

https://mus.tkdk.gov.tr/Docs/musTKDK133173020223242014.pdf], Erişim: 19.10.2024

Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu,(2024).LEDER Yaklaşımı Bilgi Kitapçığı, [Çevrimiçi: https://www.tkdk.gov.tr/Content/File/BasvuruFiles/BrosurBilgiKartlari/LEADERBilgiKitapcigi.pdf?v=638645243505882835] Erişim: 15.08.2024

Toprak, Z. (2014). Yerel Yönetimler, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi

Tutar, F. K., Tutar, E., ve Sever, Y.(2022), Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Ulusal Kırsal Ağ Yaklaşımı: Türkiye'de Ulusal Kırsal Ağ Projesi Uygulama Örnekleri. *Journal of Social Sciences*, Cilt 8, Sayı 35

Tülüceoğlu, S., ve Altan, Y. (2017). Türk Tarım Sektöründe Kamu Özel Ortaklığı Uygulaması. *Strategic Public Management Journal*, Cilt 3, Sayı 5.

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı,(2018), Kırsal Kalkınma;On Birinci KalkınmaPlanı(2019-2023),Ankara, [Çevrimiçi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KirsalKalkinmaOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf], Erişim: 15.08.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, (2014). Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023, Ankara, [Çevrimiçi: https://edergi.sanayi.gov.tr/File/Journal/2012/5/5_2012.pdf. Erişim : 10.09.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2012). Kalkınmada Anahtar Verimlilik: Kümelenme. [Çevrimiçi: https://edergi.sanayi.gov.tr/File/Journal/2012/5/5_2012.pdf] , Erişim : 11.10.2024

Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı, Leader Tedbiri, [Çevrimiçi https://ipard.tarimorman.gov.tr/leadertr Erişim: 20.09.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı, (2022). Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development Progr amme (IPARD) 2021-2027 of The Republic of Türkiye, [Çevrimiçi: https://ipard.tarimorman.gov.tr/Content/IPARDIII_EN.pdf] , Erişim: 15.11.2024

Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı,(2021). Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development Programme (IPARD) 2021-2027 of the Republic of Türkiye.

Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı,(2024). Türkiye Ortak Tarım Politikası Ağı: AB Yapısal Uyum Yönetim Otoritesi Dairesi Başkanlığı.

TÜRKONFED. (2020). İş Dünyası İçin Yerel Kalkınma Rehberi, İstanbul , [Çevrimiçi: https://turkonfed.org/Files/ContentFile/isdunyasiicinyerelkalkinmarehberi-2558.pdf] Erişim: 13.10.2024

Tello, M.D,(2010), Cepal Review Journal, Cilt 102.

Topal, M. (2012). "Avrupa Birliği'nin Kentsel Gelişim Stratejileri". *Kentsel Dönüşüm ve Kalkınma Dergisi*.

Turgay, T. (2018). Sürdürülebilir Mimari ve Yeşil Tasarım ile Kentsel Yenileme. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi, 7*(1), 29-41.

Turhan,M.S.(2005), Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,Ankara,2005.

Turvey, R. (2006). Development from within: An Evaluative Research on Economic Development Strategies. *GeoJournal*, 67(3), 207-222.

Türedi, S. (2004). PHARE Programı ve Ekonomik Dönüşüm: Polonya ve Macaristan Örneği. *Ankara*: T.C. Ekonomi Bakanlığı Yayınları

Türkmen,E.(2018), Avrupa Birliği Katılım Öncesi Kırsal Kalkınma Yardım Aracı (IPARD) Destekli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Hayvan Refahı Yönünden İncelenmesi [Doktora Tezi], Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Ubay,B., Tiyar,E.(2019), Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı ve Vergi İstisnası Boyutu, *Maliye Dergisi*.

Uğurlu, H. (2009).Polonya Ekonomisi: Geçiş Süreci ve Reformlar, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
Ulusal Kırsal Ağ, (10.12.2024). UKA Kavramı, https://uka.tarimorman.gov.tr/About

Urbina, W. (2002). Strategic View of the PDHL Local Economic Development Strategy in Mozambique. ILO.

Usta,S. Bilgiç,E. (2016), Yerel Yönetimlerde Hizmet Sunumu: Kamu Özel Ortaklığı Modeli, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt 1, Sayı:23.

Üçler, Y.T., Konya, S., Kabaklarlı, E. (2021). Teknolojinin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: Dünya Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*,8(65), 47-57

Yeşildal, A., (2020). Sivil Toplum ve Yerel Yönetimlerde Katılım: Yönetişim Temelli bir Yaklaşım, Sosyal Bilimler Metinleri, Sayı 2, (31-44).

Yıldız, A. (2018). Türkiye'de IPARD Programı ve Kırsal Kalkınma. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, Cilt 24

Yıldız, F.,F., Akdağ, K. (2006)"Avrupa Birliği Yapısal Fonları Kapsamında Bölgesel Kalkınma İle Kırsal Kalkınma Fonlarının Karşılaştırılması" *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Türktarım Dergisi*, Sayı: 167.

Yıldızak, G. B. (2020). ALMANYA'NIN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME. Management and Political Sciences Review, 2(1), 195-218.

Yontar,İ.G., ve Söztutar, M.(2018). Kırsal Alanda Girişimcilik, Üretim Ve Kalkınma Boyutlarıyla Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) - Manisa İl Koordinatörlüğü Örneği, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 111.

WEFO (2002), European Structural Funds in Wales, Welsh European Funding Office, October, [Çevrimiçi: http://www.wefo.wales.gov.uk/resource/FactSheet_1_FundsWales_e1172.pdf] , 14.12.2024